

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

ESKİ TÜRKÇEDEN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE ÇATI EKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Burcu ASLAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Çetin PEKACAR

Ankara-2009

ÖNSÖZ

İlk yazılı belgeleri milattan sonra VIII. yüzyıla ait olan ve bu metinlerden anlaşıldığına göre kökü çok daha eskilere dayanan, Çin Denizi'nden Adriyatik'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada kullanılan Türkçede tarihi boyunca birçok morfolojik, fonetik ve semantik değişim meydana gelmiştir. Bu değişimlerden biri de çatı eklerinde görülen işlev değişiklikleridir. Dilcilerin çatı ekleri hakkında eş zamanlı bakış açısıyla ele aldıkları bu işlev kayması ve kayıpları konuyu bir bütün olarak aydınlatmada yetersiz kalmaktadır. İşlev kayması ve kayıplarını tespit etmekte eş zamanlı bir incelemenin tek başına yetersiz kalması, bizi art zamanlı bir çalışma yapmaya yöneltmiştir.

Çatı, fiilin leksik anlamını değiştirmeyen ancak fiile yeni gramer anlamları veren bir gramer kategorisidir. Bu çalışma fiile yeni gramer anlamları veren çatı eklerinin tarihi süreç içinde geçirdikleri değişimi ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine gelen süreçte çatı eklerinde görülen işlev kaybı ve kayması, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Eski Türkçeden kastedilen Orhun, Uygur ve Karahanlı dönemleri Türkçeleridir. Bu yazı dillerinin söz varlıklarını tespit etmek için Orhun Yazıtları (TEKİN: 1988), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü (CAFEROĞLU 1993), Uigurisches Wörterbuch (RÖHRBORN, 1977), Divanü Lugat-it-Türk (ATALAY, 2006) ve Güncel Türkçe Sözlük'ten (tdk.gov.tr) yararlanılmıştır.

Orhun, Uygur, Karahanlı ve Türkiye Türkçesindeki -(l)l-/(U)l-, -(l)n-/(U)n-, -(l)ş-/(U)ş-, -Ar-, -(l)r-, -Dır-/-Dur-, -(l)t-/(U)t-, -z-, -Gır-/-GUr- eklerinin bulunduğu sözcükler fişleme yöntemiyle belirlenmiştir. Söz konusu fiiller, dönem dönem olmak üzere tek tek gözden geçirilmiş; işlev kaybı ya da kaymasına uğrayanların izi diğer dönemlerde sürülmüş ve bulunan bütün işlev kaymaları ve kayıpları açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde fiil çatısının ne olduğuna, nasıl sınıflandırıldığına, dilcilerin bu konudaki çeşitli görüşlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde işlev kaybı ve kaymasına uğrayan çatı ekleri gerekli görüldüğü yerlerde örneklerle açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise +IAn-, +IAt-, +IAş- biçiminde kalıplaşan fiillerden işlev kaybı ve kaymasına uğrayanlar, kullanıldığı dönemlere göre ayrılarak listelenmiştir.

Türk diline katkıda bulunacağı düşüncesinde olduğum bu çalışmanın tamamlanmasında teşviklerini ve büyük yardımlarını gördüğüm hocam sayın Prof. Dr. Çetin Pekacar'a ve bana destek olan bütün hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR ve İŞARETLER.....	VI
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: FİLDE ÇATI.....	3
1.1. ÇATI NEDİR.....	3
1.2. ÖZNESİNE VE NESNESİNE GÖRE FİLLER	6
1.2.1.NESNE İLE İLİŞKİSİNE GÖRE FİLLER.....	6
1.2.1.1. Geçişli Fiiller.....	6
1.2.1.2. Geçişsiz Fiiller	8
1.2.2. ÖZNE İLE İLİŞKİSİNE GÖRE FİLLER.....	9
1.2.2.1. Etken Çatılı Fiiller	9
1.2.2.2. Edilgen Çatılı Fiiller	9
1.2.2.3. Meçhul Çatılı Fiiller	11
1.2.2.4. Dönüştü Çatılı Fiiller	12
1.2.2.5. İşteş Çatılı Fiiller	13
1.2.2.6. Ettirgen Çatılı Fiiller	14
1.2.3. ÇATI EKLERİ.....	16
1.2.3.1. -(I)l-, -(U)l-.....	17

1.2.3.2. -n, -(I)n-, -(U)n-	18
1.2.3.3. -ş-, -(I)ş-, -(U)ş-	22
1.2.3.4. -(I)r-, -(U)r-	26
1.2.3.5. -Ar-:	27
1.2.3.6. -(I)t-, -(U)t-:	27
1.2.3.7.-DIr-, -DUr-:	28
2. BÖLÜM: İŞLEVİNİ KAYBEDEN VE İŞLEV KAYMASINA UĞRAYAN ÇATI EKLERİ.....	30
2.1.İŞLEVİNİ KAYBEDEN ÇATI EKLERİ.....	30
2.1.1. -(I)l-, -(U)l-:	30
2.1.2. -n, -(I)n-, -(U)n- :	32
2.1.3. -(I)ş-, -(U)ş-:	44
2.1.4. -(I)r-, -(U)r-:	52
2.1.5. -Ar-:	55
2.1.6. -(I)t-, -(U)t-:	55
2.1.7. -DIr-, -DUr-:	58
2.1.8. -Dar-:	60
2.1.9. -gIr-, -gUr-:	60
2.1.10.-z-:	61
2.2. İŞLEV KAYMASINA UĞRAYAN EKLER.....	62
2.2.1. -(I)l-, -(U)l-:	62
2.2.2. -n, -(I)n-, -(U)n- :	64

2.2.3. -(I)ş-, -(U)ş-:.....	65
2.2.4. -(I)r-, -(U)r-:.....	67
2.2.5. -Ar-:.....	67
2.2.6. -(I)t-, -(U)t-:.....	67
2.2.7. -Dİr-, -DUR-:.....	67
2.2.8. -gİr-, -gUr-:.....	68
3.BÖLÜM: +lAn-, +lAt-, +lAş- BİÇİMİNDE KALIPLAŞAN FİİLLER.....	69
3. 1.Orhun Türkçesinde Kalıplaşmış +lAn-, +lAt-, +lAş- Eklerini Alan Fiiller.....	69
3. 2.Uygur Türkçesinde Kalıplaşmış +lAn-, +lAt-, +lAş- Eklerini Alan Fiiller.....	70
3. 3. Karahanlı Türkçesinde (Divanü Lûgat-it-Türk'te) Kalıplaşmış +lAn-, +lAt-, +lAş- Eklerini Alan Fiiller.....	70
3. 4. Türkiye Türkçesinde Kalıplaşmış +lAn-, +lAt-, +lAş- Eklerini Alan Fiiller....	72
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA.....	82
DİZİN.....	87
TÜRKÇE ÖZET.....	230
İNGİLİZCE ÖZET.....	231

KISALTMALAR

BK.....	Bilge Kağan Yazıtı
B.....	Batı Yüzü
D.....	Doğu Yüzü
DLT.....	Divanü Lugat-it-Türk
EUTS.....	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
G.....	Güney Yüzü
K.....	Kuzey Yüzü
KT.....	Kül Tigin Yazıtı
T.....	Tunyukuk Yazıtı
UW.....	Uigurisches Wörterbuch

İŞARETLER

- / : İki şeklin veya sesin dönüşümlü kullanıldığını gösterir.
- : Ekin fiile bağlandığını gösterir.
- + : Ekin isme bağlandığını gösterir.

GİRİŞ

Gramer kitaplarında araştırmacıları en çok meşgul eden konulardan biri de çatı kavramı ve bunun sınıflandırılmasıdır. Türkçenin gelişim süreci içerisinde çatı eklerinin Orhun, Uygur, Karahanlı ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki durumu, araştırmacılar tarafından ortaya konulmuş ve yer yer dönemler arası mukayeseye gidilmiştir; ancak bu mukayese bütünü yansıtan bir nitelikte değildir. Bu durum, çatı alanında bir eksikliğin olduğunu göstermektedir; bu nedenle Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine çatı eklerinde görülen işlev kayması ve kayıplarını incelemek ve araştırmacıların dikkatine sunmak amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Çalışma, art zamanlı inceleme yöntemiyle hazırlanmıştır. Öncelikle dönemin söz varlığını ortaya koyan Orhun Yazıtları (TEKİN: 1988), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü (CAFEROĞLU 1993), Divanü Lugat-it-Türk (ATALAY, 2006), Türkçe Sözlük (TDK 2005) ve Güncel Türkçe Sözlük (tdk.gov.tr) adlı eserlere ulaşılmıştır. Orhun Türkçesinin söz varlığının tespitinde Talat Tekin'in Orhun Yazıtları esas alınmakla birlikte Hüseyin Namık Orkun ve Muharrem Ergin'in eserleri de göz önünde tutularak ilgili fiiller, fişlere kaydedilmiştir.

Eski Uygur Türkçesinin söz varlığını bir bütün olarak ele alan temel eser, Ahmet Caferoğlu'nun Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'dür. Bu çalışmada Caferođlunun sözlüğü esas alınmakla birlikte Röhrborn'un ä maddesine kadar hazırlamış olduğu Uigurishes Wörterbuch adlı eserinden de yararlanılmıştır. Uigurishes Wörterbuch'ta yer alıp da Caferoğlu'nun sözlüğünde bulunmayan fiiller de fişlenerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Karahanlı Türkçesinin söz varlığının tespitinde Divanü Lugat-it-Türk'ten faydalanılmış, anlamı açık olmayan fiiller için eserde yer alan örnekler kullanılmıştır.

Türkiye Türkçesinde, standart dilin söz varlığının tespitinde Türkçe Sözlük ve Güncel Türkçe Sözlük'ten faydalanılmıştır. Bunların dışında çatı

eki almış fiilleri tespit etmek için Belgin Tezcan Aksu'nun Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi'nden faydalanılmıştır. (AKSU 2004)

Çalışmanın birinci bölümünde “çatının ne olduğu” ulaşılabilen bütün kaynaklar kullanılarak anlatılmıştır. Bu bölümde araştırmacıların çatı kavramı ve bunun tasnifi konusundaki farklı görüşlerine yer verilerek çözülemeyen, görüş birliğine varılamayan noktalara dikkat çekilmiştir. Bu çalışmada Zeynep Korkmaz'ın tasnifi esas alınarak fiiller öznelerine göre etken, edilgen, meçhul, dönüşlü, işteş ve ettirgen olmak üzere altı başlık altında ele alınmıştır.

İkinci bölümde, çatı eklerinde görülen işlev kaybı ve kaymaları konu edilmiştir. İkinci bölümde fiiller, İşlevini kaybeden ve işlev kaybına uğrayanlar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. İşlev kaybına uğrayanlar başlığı altında, ilk bölümde ekleri açıklarken kullanılan sıraya bağlı kalınarak her ekin altında, fiiller alfabetik sıra takip edilerek incelenmiştir. Burada işlev kaybına uğramış her fiil, kendinden önceki ve sonraki dönemlerdeki halleri ile karşılaştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. İşlev kaymasına uğrayan başlığı altında da yukarıda belirtilen yöntem uygulanmıştır.

Üçüncü bölümde -IAn-, +IAt-, +IAş- ekleri ile kalıplaşan fiiller, Orhun, Uygur, Karahanlı ve Türkiye Türkçesi dönemleri olmak üzere dört başlık altında listelenmiştir. Bu eklerin üçüncü bölümde diğer eklerden ayrı ele alınmasının nedeni +la- ile birleşen -n-, -t-, -ş-'nin eklendikleri fiillere çatı anlamını kaybederek farklı anlamlar yüklemesidir. +la-n-, +la-t-, +la-ş- biçimi bulunan ekler, bu listenin dışında tutulmuştur.

1.BÖLÜM

FİİLDE ÇATI

1.1.ÇATI NEDİR?

Sondan eklemeli dillerden biri olan Türkçe, etkin söz yapma yeteneği ile varlığını güçlü bir halde günümüze kadar taşımıştır. Türkçe anlatımda asıl yükün eklerin üzerinde olduğu söylenebilir. *“Ekler, kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılmayan, kökler ile birleşerek gövdeler, gövdeler ile birleşerek de yeni kelime gövdeleri oluşturan yahut da kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kuran görevli şekillerdir.”*¹

Ekler, Türkçenin ses bilim, biçim bilim ve anlam dizgesi içinde önemli bir yere sahiptir. Türkçede iki çeşit ek vardır. Bunlar çekim ekleri ve yapım ekleridir. Çekim ekleri “Kelimelerin hal, sayı, durum, zaman, kişi gibi gramer ilişkilerini kurarlar.”² Yapım ekleri, ise eklendiği sözcükte anlam ve tür değişiklikleri meydana getirir. Bu eklerin tarihi süreç içinde görevlerinin değiştiği, çeşitlendiği hatta işlevlerinin kaybolduğu görülmektedir. Bu çalışmanın asıl konusu Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine çatı eklerindeki işlev değişiklikleridir. O halde öncelikle çatının ne olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Zeynep Korkmaz fiil çatısını şöyle tanımlamıştır: *“Fiil kök veya gövdesinin sözlük anlamında herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişikliği; fiilin anlam değişikliği göstermeyen, ancak özne ve nesneye hükmeden şekil değişikliğidir.”*³ Korkmaz, bu tanımda çatı eklerinin sözcüğün asıl anlamında bir değişiklik yapmadığının altını çizmiştir.

¹ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.15.

² Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.

³ Korkmaz, a.g.e.

Haydar Ediskun'un tanımında ise bu noktaya değinilmemiş sadece çatı eklerinin görevleri üzerinde durulmuştur: "*Bir fiilin belli bir yapıcı ya da belli bir etkilenici isteyip istemediği, yapıcı ile etkileniciyi kendinde birleştirip birleştirmedeği, kendi hareketinin birden çok yapıcı tarafından meydana getirilip getirilmediği o fiilin kök ya da gövdesinden anlaşılabilir. İşte fiil kök ya da gövdelerinin gösterdikleri bu özelliklere fiil çatısı adı verilir.*"⁴

Tahir Nejat Gencan ise ayrıntısız ve tasnife yönelik bir tanım yapmıştır: "*Eylemlerin nesnelere, öznelerine göre olan özelliklerine çatı denir.*"⁵

Banguoğlu ise çatı eklerini sözcüğün yapısında köklü bir değişiklik meydana getirmediği için çekim eklerinden saydığını belirtmiştir: "*Türkçede fiilden fiiller, kök fiilin anlamına değişiklik getiren bir takım eklerle yapılıyor. Gramer işleyişi ölçüsünde bu değişikliği fiil çatı ekleri yapmaktadır ki bunları çekim eklerinden sayarız.*"⁶

Ahmet Topaloğlu çatıyı tanımlarken eklerin sözcüğe kattığı anlamlar üzerinde durmuştur: "*Çatı, öznenin yüklemine belirttiği işi yapmasına, bu işin etkisi altında kalmasına veya bunlar dışında onunla belli biçimlerde ilgili olmasına göre, belirli eklerin eylem kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşturulan türevidir.*"⁷

Bilal Yücel, Türk Gramerinin Sorunları toplantısında⁸ dilcilerin çatı kavramını nasıl tanımladığını kısaca üç gruba ayırarak özetlemiştir:

"1.grup: K.Bilgegil (1982: 278) ve T.N. Gencan'ın (1979: 32) eserinde çatı 'fiilin özne ve nesneye göre durumu' şeklinde tanımlanmıştır.

⁴ Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi,, 1985, s.219.

⁵ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001, s.360.

⁶ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, s.274.

⁷ Ahmet Topaloğlu, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1984.

⁸ Bilal Yücel, "Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları", **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.156.

2.grup: H.Zülfikar (1969: 91), V.Hatiboğlu (1978: 33), D. Aksan (1976:85), N.Koç (1992: 62) ve Z. Korkmaz'ın (1992: 35) eserinde bu terim 'fiilin özne ve nesne durumlarına göre belirli ekler almış değişik şekli' olarak tanımlanmıştır.

3.grup: J.Deny (1941: 343), T.Banguoğlu (1974: 411), H.Ediskun (1992: 219), B.Vardar (1980: 49) ve A.Topaloğlu'nun (1989: 49) eserinde terimimiz 'öznenin fiille belli biçimlerde ilgili olmasına göre oluşturulmuş şekil' sözleriyle tanımlanmış; ayrıca öznenin işi yapması, başkasına yaptırması, işten etkilenmesi gibi yönleri belirtilmiştir.⁹

Çatıyla ilgili tasnif ve adlandırma çalışmalarına bakıldığında görüş birliğine varılamadığı görülmektedir.¹⁰ Lübimov çatı eklerinin fiilin leksik anlamını değiştirmedini ancak fiile yeni gramer anlamları verdiğini belirterek çatı kategorisini yedi grupta incelemiştir: "asıl çatı(yalın, geçişli), ortanca (geçişsiz) çatı, tutuşlu (edilgen) çatı, dönüşlü çatı, karşılıklı çatı, müşterek çatı, teşvikli(ettirgen) çatı"¹¹ Lübimov'a göre çatı kategorisi, şahsın eylemi nasıl ve kimin için yaptığını göstermektedir.

Kononov ise Çağdaş Türk Edebi Dilinin Grameri'nde¹² çatı bahsinde Türkçede beş fiil çatısı olduğunu belirtmiştir. Bunlar: asıl çatı, işteşlik çatısı, dönüşlülük çatısı, meçhullük çatısı ve faktitif çatıdır. Kononov, tasnifinde olumsuz ve oldurgan çatıya yer vermemiştir. Talat Tekin, Kononov'un grameri için yazdığı tanıtma yazısında, fiillerin olumsuz şekillerine yer vermeyen bu tasnifi daha mantıklı bulduğunu belirtmiş, tasnifinde olumsuz

⁹ Bilal Yücel, "Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları", **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.156-157.

¹⁰ Bilal Yücel, "Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları", **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.158-161.

¹¹ Konstantin Lübimov, "Çağdaş Türkiye Türkçesinde Çatı Kategorisi ve Çatı Ekiyle Türetilen Fiiller", **Türk Dili**, c.13, 1963-1964, s.150-155.

¹² Andrey Nikolaeviç Kononov, **Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka**, Sovyet İlimler Akademisi, Moskva-Leningrad 1956.

çatıya yer veren Banguoğlu gibi dilcileri eleştirmiştir.¹³ (Jean Deny de Banguoğlu gibi “olumsuz çatı” ya yer veren dilcilerdendir.¹⁴)

1.2. ÖZNESİNE VE NESNESİNE GÖRE FİLLER

Zeynep Korkmaz, çatı tasnifinde geçişli, geçişsiz, oldurgan ve olumsuz çatı kavramlarına yer vermemiştir; fakat fiil kök ve gövdelerinin çatı ekleri ile genişlemesinden sonra ortaya çıkan geçişlilik-geçişsizlik özelliğinin çatı kategorisinde incelenmesinin uygun olduğunu belirtmiştir.¹⁵ Bu çalışmada fiil çatısı sınıflandırılırken Korkmaz’ın tasnifi esas alındığından geçişlilik-geçişsizlik kavramlarına kısaca değinilecektir.

1.2.1.NESNE İLE İLİŞKİSİNE GÖRE FİLLER

1.2.1.1. Geçişli Fiiller:

Geçişlilik-geçişsizlik özelliği cümledeki fiil-nesne bağlantısından kaynaklanan bir özelliktir.¹⁶ Her zaman bir nesne alan fiiller, geçişli fiillerdir. Gencan, geçişli fiilleri şöyle tanımlamıştır: “Öznesinin yaptığı iş başkasına geçen, yani nesne alan eylemler geçişlidir.”¹⁷ Öznenin yaptığı işin başkasına geçmesi, cümlede öznenin yaptığı işten etkilenecek başka bir ögenin de var olmasını gerektirir. Örneğin aç- fiili, bu fiili gerçekleştiren bir ögenin dışında

¹³ Talat Tekin, A.N.Kononov (Tanıtma Yazısı), **TDAY-Belleten**, Ankara, 1959, s.331-378.

¹⁴ Jean Deny **Türk Dili Grameri** (Tercüme eden: Ali U. Elöve), İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1941.

¹⁵ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.543.

¹⁶ Korkmaz, **a.g.e.**,s.542.

¹⁷ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001, s.361.

ondan etkilenen bir nesneye de ihtiyaç duyar. ‘Ali pencereyi açtı’ gibi. Geçişli fiillerin nesnelere her zaman ismin –i yani belirtme durumunda bulunurlar ama bu ekli de eksiz de ifade edilebilir: ‘Ozan saz çaldı.’ ya da ‘Ozan sazı çaldı.’ gibi.

Zeynep Korkmaz, geçişli fiilleri “Söz içindeki bir varlık veya nesneyi etkileyen yani nesne isteyen fiil.”¹⁸ olarak tanımlamıştır. ‘dik-, aş-, çöz-, sev-, iç-, yaz-’ gibi fiiller, söz içinde öznenen başka bir varlık ya da nesneyi etkileyebilirler. Geçişli fiiller, “yapma”, “etme” bildirirler ve cümle içinde hem belirtili hem de belirtisiz nesne alabilirler.¹⁹

B. Yücel’in geçişli ve geçişsiz fiillerin çatı konusu içerisinde ele alınıp alınmaması konusundaki görüşleri şöyledir: “Çatıyı “öznenin fiille ilişkisi” şeklinde alıp geçişlilik ve geçişsizlik kavramlarını çatı saymamak, bunları fiilin bir niteliği olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.”²⁰ Lüvimov da çatı kategorisini ele aldığı makalesinde, geçişlilik-geçişsizlik kategorisinin bir leksik kategorisi, çatı kategorisinin ise bir gramer kategorisi olduğunu belirterek geçişlilik-geçişsizlik kategorisini çatı kategorisinden ayırmıştır.²¹

Korkmaz, Yücel ve Lüvimov gibi geçişlilik-geçişsizlik kavramlarını çatı kategorisinin dışında tutmuş; çatı eki almamış, kök ve gövde halindeki fiillerde var olan geçişlilik ve geçişsizlik özelliğinin çatı eklerinden kaynaklanmadığını, fiillerin kendi sözlük anlamları ile ilgili olarak asıllarında var olan bir özellik olduğunu bu yüzden de bu konunun çatı kategorisinin dışında tutulmasının gerektiğini belirtmiştir.²² Korkmaz’a göre ancak, fiil kök

¹⁸ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992,s.95.

¹⁹ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.542.

²⁰ Bilal Yücel, “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.167.

²¹ Konstantin Lüvimov, “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Çatı Kategorisi ve Çatı Ekiyle Türetilen Fiiller”, **Türk Dili**, c.13, 1963-1964, s.150.

²² Korkmaz, **a.g.e.**,s.543.

ve gövdelerinin çatı ekleri ile genişletilmesinden sonra kendini gösteren geçişlilik ve geçişsizlik özelliği, doğrudan doğruya çatıyı ilgilendirir.²³

Başlıca dil bilgisi kitapları incelendiğinde “*Deny 1941, Emre 1945, Ergin 1972, Zülfikar 1969, Banguoğlu 1974, Aksan 1972 ve Şimşek 1987*”²⁴de geçişlilik ve geçişsizlik kavramlarının ayrı bir başlık altında ele alınmadığı görülmektedir. Buna karşılık, “*Gencan 1979, Bilgegil 1982*”²⁵ gibi bazı dil bilgisi kitaplarında çatı eki almamış, yalın haldeki fiil kök ve gövdeleri, geçişli çatı, geçişsiz çatı sınıflamasına sokulmuştur.

1.2.1.2. Geçişsiz Fiiller: Korkmaz, geçişsiz fiilleri, “*Gösterdiği oluş ve kılış yapana yönelen yani özneyi etkileyen ve nesne istemeyen fiil.*”²⁶ olarak tanımlamıştır. ‘gel-, uyu-, yat-, kal-’ gibi geçişsiz fiiller söz içinde öznenen başka bir varlığı etkilemezler. Bu fiiller edilgenlik eki aldıklarında meçhul çatı kategorisine girerler.²⁷ Gel- fiili örnek alınır: “Akşamleyin gelindi.” gibi bir cümlede işi yapan sözde özne dahi yoktur; işi yapan da işten etkilenen de bilinmemektedir. Böyle fiillere geçişsiz pasif²⁸ ya da meçhul fiiller denir.

²³ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.543.

²⁴ Bilal Yücel, “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.164-165.

²⁵ Bilal Yücel, “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.164.

²⁶ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992,s.96.

²⁷ Korkmaz, **a.g.e.**,s.549.

²⁸ Murat Kural, “Detransitivizing Passives”, *Studies on Turkish and Turkic Languages* (Edited by Aslı Göksel and Celia Kerslake), Wiesbaden, Harrowitz Verlag, 2000, s.57-65.

1.2.2. ÖZNE İLE İLİŞKİSİNE GÖRE FİLLER:

Türkiye Türkçesinde fiiller, özne alıp almamalarına ve öznelerinin taşıdıkları özelliklere göre 1.Etken, 2. Edilgen, 3.Meçhul, 4.Dönüşlü, 5.İşteş ve 6.Ettirgen²⁹ olmak üzere altı başlık altında incelenebilir.*

1.2.2.1. Etken Çatılı Fiiller:

Korkmaz, etken çatılı fiili, “Öznesi belli olan, öznesiyle kesin ilişkisi bulunan ve herhangi bir çatı eki almamış olan fiil.”³⁰ olarak tanımlamıştır. Etken çatı, eksiz, yalın çatıdır. Bazı gramerlerde ilk fiil tabanı³¹, asıl(düz) çatı³², yalın görünüş³³ olarak da adlandırılmıştır. Öte yandan bazı eserlerde “çatı” olarak kabul edilmemiştir.³⁴

1.2.2.2. Edilgen Çatılı Fiiller:

Korkmaz, edilgen çatılı fiilleri, “Geçişli veya geçişsiz fiillerden –(I)I/- (U)I- ve –(I)n-/(U)n- ekleri ile kurulan ve öznesi belli olmayan yani fiilin gösterdiği işi yapan şahsın veya nesnenin açıkça bildirilmediği çekimli fiil.”³⁵

²⁹ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.545.

* Korkmaz Türkiye Türkçesi Grameri’ndeki bu sınıflandırmada önce beş başlık altında incelenebileceğini belirtmiş sonradan meçhul çatı için de ayrı bir başlık açmıştır. Tasnif bu bakımdan çelişkilidir.

³⁰ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s.89.

³¹ Jean Deny **Türk Dili Grameri** (Tercüme eden: Ali U. Elöve), İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1941, s.569.

³² Andrey Nikolaevič Kononov, **Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka**, Sovyet İlimler Akademisi, Moskva-Leningrad 1956, s.365.

³³ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, s.352.

³⁴ Ahmet Cevat Emre, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945. Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1972. Hamza Zülfikar, **Yabancılar İçin Türkçe Dersleri – Dilbilgisi**, Ankara, A.Ü. Türkçe Kursu Yayınları,1969.

³⁵ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s.80.

olarak tanımlamıştır; yani Zeynep Korkmaz'a göre edilgen fiil, özneyi bildirmez.

Gencan ise etken ve edilgen fiilleri ayırmada öznenin işi yapmasını ya da o işten etkilenmesini esas almıştır. “Özneleri, yapılan işin etkisine uğrayan eylemler edilgen çatılıdır.”³⁶ Gencan'ın “yapılan işin etkisine uğrayan özne” olarak adlandırdığı aslında “sözde özne” olarak da bilinen nesnedir. Gencan'a göre “Tahta silindi.” cümlesinde ‘tahta’, silin- eyleminden etkilenen öznedir. Geçişsiz-edilgen fiiller için ise şu açıklamayı yapmıştır: “Geçişsiz-edilgen eylemlerin tümcelerinde özne bulunmaz ve bu eylemlerin ancak üçüncü tekil kişileri kullanılır. Bunları tek kişili eylemler saymak gerekir.”³⁷

Muharrem Ergin, “edilgen fiil” yerine “pasif fiil” adlandırmasını kullanarak bu konuya şöyle değinmiştir: “Pasif fiiller bir maruz kalma, bir uğrama, bir olma ifade ederler. Fakat bu olmada ya başkası tarafından yapılma veya kendi kendine olma vardır... Şüphesiz pasif fiillerin asıl manası başkası tarafından yapılma ifade etmektir. Kendi kendine olma ifade edenlerin böyle bir manayı sonradan kazandıkları anlaşılmakta, bunlarda başkası tarafından yapılmış farzedilmek şeklinde gizli bir mana da sezilmektedir.”³⁸ Ergin'in bu görüşleri Gencan'ın “yapılan işin etkisine uğrayan özne” ifadesini desteklemektedir. İkisi de edilgen fiillerin “maruz kalma, yapılan işin etkisine uğrama” anlamı taşıdığıının üzerinde durmuşlardır.

Rasim Şimşek, Haydar Ediskun ve Doğan Aksan yukarıda söz ettiğimiz dilcilerden farklı olarak edilgen çatı tanımında, “öznenin veya gerçek öznenin belli olmaması” nı vurgulamışlardır.³⁹

³⁶ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001, s.367.

³⁷ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001, s.368.

³⁸ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000,s.206.

³⁹ Doğan Aksan, **Sözcük Türleri II**, (Yöneten ve yayıma hazırlayan: Sevgi Özel-Neşe Atabay), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976, s.88. Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, 1992, s.222. Rasim Şimşek, **Örneklerle Türkçe Sözdizimi**, Trabzon, 1987, s.50.

Fatma Ülken, edilgen çatıların öznelerini ele aldığı çalışmasında edilgen çatıya geçen eylemlerin etken çatılarına oranla büyük çapta dilbilgisel ve anlamsal bağımsızlık kazandıklarını belirtmektedir. Çünkü edilgen eylemler, kendi anlamları ve gereksinmeleri sonucu etken çatıda sahip olmadıkları yeni tümleçlik alanlar açabilmektedir.⁴⁰ Örneğin kır- fiili “neyi?” sorusuna cevap verirken –(ı)l- eki bu fiile yeni bir tümleçlik alan açmıştır. Şöyle ki kırıl- fiili “kime?” sorusuna cevap verebilmektedir. Fiilin bu son hali, etken çatıdaki haliyle kıyaslandığında, ekin fiile eskiden sahip olmadığı yeni bir tümleçlik alan oluşturduğu görülecektir.

1.2.2.3. Meçhul Çatılı Fiiller:

Edilgen çatı kuran –(l)l-/(U)l- ve –(l)n-/(U)n- ekleri, yalnızca geçişli fiiller üzerine gelmez. Bu ekler, “okula gelindi, sınıfa girildi, bahçeye çıkıldı”... örneklerinde olduğu gibi geçişsiz fiillerin üzerine de gelebilir. Bu durumda fiilin ne gerçek öznesi ne de sözde öznesi vardır. Öyleyse bu kategoriyi edilgen çatıdan ayırmak gerekmektedir.⁴¹

Edilgen çatıda özne pasiftir, meçhul çatıda ise özne gerçekten bilinmemektedir.⁴²

İncelenen dil bilgisi kitaplarında, Zeynep Korkmaz'ın⁴³ dışındaki dilcilerin meçhul çatı için ayrı bir başlık açmadığı görülmektedir; ancak bazı eserlerde edilgen çatı başlığı altında –(l)l-/(U)l- ve –(l)n-/(U)n- eki almış geçişsiz fiillerin öznesiz olduklarına değinilmiştir.⁴⁴

⁴⁰ Fatma Ülken, “Türkçede Edilgen Çatı Özneleri Üstüne Bir Araştırma”, **Dilbilim**, S:6, 1981, s. 69.

⁴¹ Bilal Yücel, “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.156.

⁴² Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.549.

⁴³ Korkmaz,a.g.e.,s.549.

⁴⁴ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004. Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001. Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi,, 1985. Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000. Nurettin Koç,

1.2.2.4. Dönüştü Çatılı Fiiller:

Korkmaz, dönüştü fiilleri “Fiildeki oluş ve kılışın doğrudan doğruya özneye dönüştünü gösteren ve çoklukla fiillerden –(I)n-/(U)n-, bazen de –(I)I-/(U)I- ve –(I)ş-/(U)ş- ekleriyle kurulan fiil şekli.”⁴⁵ olarak tanımlamıştır. Ergin ise dönüştü fiiller hakkında şöyle demiştir: “Failin kendi kendisine yaptığı hareketi ve kendisine tesir eden, kendisi için yaptığı hareketi ifade eder.”⁴⁶ Bu tanımdan yola çıkarak Ergin’ e göre dönüştü fiili belirleyen iki temel unsur vardır: Birincisi özne işi kendi kendine yapmalıdır, ikincisi yaptığı işten kendi etkilenmelidir.

Korkmaz dönüştü çatılı fiillerde, yapılan işin iki şekilde özneye döndüğüne değinmiştir:

Birinci durumda yüklem gösterdiği iş, doğrudan doğruya özneye döner: “Kadıncağız soğuktan köşeye büzüldü.”⁴⁷ Cümlesinde özne hem yapıcı hem etkilenicidir. Bu tür cümlelerin nesnesi olmaz.

İkinci durumda fiilin yaptığı iş, özneye dolaylı olarak döner. İş, özneyi etkilediği halde böyle cümlelerin nesnesi vardır: “Çocuklar çantalarını yüklenmiş.”⁴⁸

Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul, İnkılap Kitabevi,1992. Hamza Zülfikar, **Yabancılar İçin Türkçe Dersleri – Dilbilgisi**, Ankara, A.Ü. Türkçe Kursu Yayınları,1969. Ahmet Cevat Emre, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945.

⁴⁵ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s.72.

⁴⁶ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000,s.202.

⁴⁷ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s552.

⁴⁸ Korkmaz,a.g.e.,s.552.

1.2.2.5. İşteş Çatılı Fiiller:

Korkmaz, işteş çatılı fiilleri “*Bir oluş veya kılışın birden fazla kişi tarafından karşılıklı veya toplu olarak yapıldığını gösteren ve -ş-, -(I)ş-/(U)ş- çatı ekiyle kurulan fiil.*”⁴⁹ olarak tanımlamıştır. Ergin ise işteş fiillerin ortaklaşma ve oluş ifadesi taşıdığını ancak bu oluş ifadesinde de gizli bir ortaklaşma anlamı olduğunu belirtmiştir.⁵⁰ Ergin bu yaklaşımıyla Korkmaz’dan ayrılır. Korkmaz işteş fiilleri tanımlarken bu fiillerin karşılıklı veya toplu olarak yapıldığı ifadesini kullanmış; -(I)ş-, -(U)ş- ekinin fiile kattığı “oluş” anlamına değinmemiştir. Banguoğlu da Korkmaz gibi işteş fiilin “karşılıklı ve birlikte yapma” anlamlarına değinmiş; “oluş” anlamıyla ilgili görüş bildirmemiştir.⁵¹

Gencan, işteş fiillerin “birliktelik, karşılıklılık ve nitelikte eşitlik” anlamları taşıdığını belirtmiştir.⁵² Ergin’in “kendi kendine oluş” ifadesinin yerine Gencan “nitelikte eşitlik” ifadesini kullanmıştır. Farklı ifadeler kullansalar da ikisi de aynı noktaya dikkat çekmek istemiştir. “esmerleş-, güzelleş-, şekerleş-” gibi fiillerin anlamına bakıldığında bunların da bir tür işteşlik anlamı barındırdığı görülecektir: “*esmerleşmek : esmere eşit olmak; güzelleşmek: nitelikte güzele eşit olmak; şekerleşmek: nitelikte şekerle denk olmak*”⁵³ Ergin, işte bu oluş bildiren fiillerin temelinde ortaklaşma anlamı bulunduğu üzerinde durmuştur: “*Olma ifade etmek, geçişsiz fiillerin müşterek vasfıdır. Fakat bu olma fiil çeşitlerine göre değişir. Mesela -n- li fiillerin ifade ettiği olma dönüşlü bir oluş, -l- li fiillerinki pasif bir oluş, -ş- li fiillerinki ise içten ortaklaşmalı bir oluştur.*”⁵⁴

⁴⁹ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s.135.

⁵⁰ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000,s.207.

⁵¹ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, s.416.

⁵² Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001, s.372.

⁵³ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001, s.372.

⁵⁴ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000,s.208.

Vecihe Hatiboğlu +IA- ekinin dönüşlü çatı görevinde kullanılan –ş- ekiyle birleşerek +laş-/+leş- biçimini aldığını ve kalıplaşmış gövdeler kurduğunu belirtmiş; “olgunlaş-, koyulaş-, tunçlaş-, güzelleş-” gibi fiillerin temelinde “oluş” ya da “nitelikte eşitlik” değil “dönüştürülük” anlamı olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁵

1.2.2.6. Ettirgen Çatılı Fiiller:

Ettirgen çatı tanımlanırken çoğunlukla “öznenin işi başkasına yaptırdığı” üzerinde durulmuştur.⁵⁶ Ediskun⁵⁷, Gencan⁵⁸, Bilgegil⁵⁹, Şimşek⁶⁰ gibi yazarlar ise ettirgen çatıyı “geçişlilik derecesi artırılmış fiiller” olarak tanımlamışlardır. Zeynep Korkmaz ise ettirgen çatılı fiili tanımlarken fiilin belirttiği hareketin başka nesneye aktarıldığına ayrıca değinmiştir: “*Hareketin her zaman özne dışındaki bir varlığa yöneldiği, geçişli veya geçişsiz fiil kök veya gövdelerine –Ar-, -(I)r-, -Dir-/–Dur-, -(I)t-/–(U)t-, -z-, -zır- gibi ettirgenlik eklerinden birinin veya ikisinin üst üste getirilmesiyle kurulan fiil.*”⁶¹ Korkmaz, ettirgen çatılı fiiller kapsamında geçişsiz bir fiil iken ettirgenlik ekleriyle geçişli hale gelmiş “uçur-, eskit-, çıkar-, acıt-” gibi fiilleri de örnek olarak göstermiştir.

⁵⁵ Vecihe Hatiboğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.92.

⁵⁶ Doğan Aksan, **Sözcük Türleri II**, (Yöneten ve yayıma hazırlayan: Sevgi Özel-Neşe Atabay), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1976,s.91. Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004,s. 417. Ahmet Cevat Emre, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945. Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1972. Hamza ZÜLFİKAR, **Yabancılar İçin Türkçe Dersleri – Dilbilgisi**, Ankara, A.Ü. Türkçe Kursu Yayınları,1969. Jean Deny **Türk Dili Grameri** (Tercüme eden: Ali U. Elöve), İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1941, s.348.

⁵⁷ Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1985.

⁵⁸ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001.

⁵⁹ M. Kaya Bilgegil, **Türkçe Dilbilgisi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2. baskı, 1982.

⁶⁰ Rasim Şimşek, **Örneklerle Türkçe Sözdizimi**, Trabzon,1987.

⁶¹ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992,s.90.

Ergin, ettirgen çatılı fiilleri izah ederken “*Böyle fiiller, hiçbir oluş ve pasiflik ifade etmezler. Tam aktiftirler ve asıl hareket daima fail dışında bir varlığa yönelmiş bulunur.*”⁶² diyerek bu fiillerdeki aktifliğe dikkat çekmiştir.

Gencan, Dilbilgisi adlı eserinde “Geçişsiz eylemlerin ekle çatı değiştirmesi”⁶³ başlığı altında “oldurgan çatı” kavramını kabul ederek geçişsiz fiillerin ettirgenlik ekleriyle geçişli duruma geçmelerini incelemiştir. Gencan gibi farklı bir başlık altında bu konuyu ele alan dilcilerin yanında oldurgan çatı için müstakil bir başlık açan veya oldurgan çatıya hiç yer vermeyen dilciler de vardır. Yücel, başlıca dil bilgisi kitaplarını oldurgan çatıyı ele alışları açısından incelemiş ve bunları üç gruba ayırmıştır: “*İlk gruptaki dokuz eserde (Deny 1941, Emre 1945, Ergin 1972, Zülfikar 1969, Hatiboğlu 1978, Aksan 1976, Şimşek 1987, Koç 1992, Korkmaz 1992) oldurgan çatıya yer verilmemiştir. İkinci gruptaki üç eserde (Ediskun 1992, Gencan1979, Banguoğlu 1974) söz konusu terime bir başka çatı içinde değinilmiştir. Üçüncü gruptaki üç eserde (Bilgegil 1982, Vardar 1980, Topaloğlu 1989) bu çatı müstakil başlık altında ele alınmıştır.*”⁶⁴

Korkmaz, Türkiye Türkçesi Gramerinde çatı konusunu açıklarken oldurgan çatı meselesine değinmiştir: “*...geçişsiz fiillerden çatı ekleri ile kurulan geçişli fiiller için bazı gramerlerimizde ve terim sözlüklerimizde oldurgan çatı terimi kullanılmıştır. Bizce böyle bir terime ve değişik sınıflandırmaya hiç ihtiyaç yoktur. Çünkü ‘olma’ ya da ‘oluş’ bildiren geçişsiz fiiller aldıkları belirli çatı ekleriyle ‘yapma’, ‘etme’ bildiren geçişli fiillerden kurulan ettirgen fiiller ve ettirgen çatı ile aynı duruma gelirler. Aralarında herhangi bir özellik ve anlatım ayrılığı kalmaz. Bu nedenle ettirgen fiil ve*

⁶² Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, S.209.

⁶³ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2001, s.362.

⁶⁴ Bilal Yücel, “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s.181.

*ettirgen çatı terimleri, hem geçişli hem de geçişsiz fiillerden kurulmuş olan çatıyı karşılayacak niteliktedir.*⁶⁵

Süer Eker de oldurgan çatı adlandırmasının gereksiz olduğunu şu ifadeyle belirtmiştir: “Genellikle oluş bildiren geçişsiz eylemlerin –Ar-, -r-, -Dır-, -t- ekleriyle geçişli duruma getirilmesiyle oldurgan çatıların ortaya çıktığı görüşü vardır. Ancak bu tür eylemlerin nesne alabilir duruma gelmesiyle diğer hareket ve iş bildiren ettirgen çatılarıyla görevce ve işlevce aynılaşması söz konusudur.”⁶⁶

Ettirgen fiillerin türetilme kurallarını Osman Nedim Tuna dört bölümde incelemiştir.⁶⁷ Birinci grupta farklı manada kullanıldıklarında birbirinden ayrı iki ettirgen şekli bulunan fiiller vardır. Örneğin gör- fiili “gözler vasıtası ile bir şeyi tespit ve onun mekândaki durumu ile varlığını idrak etmek” anlamının yanı sıra “iş yapmak, çalışmak” anlamına da sahiptir. İkinci grupta şekilleri birbirinden farklı veya ilgileri açık olmayan köklerden yapılan gel-/getir-, gör-/göster- gibi ettirgen fiiller bulunmaktadır. Üçüncü grup kalk-/kaldır-, aldan-/aldat-, arın-/arıt-, körleş-/körlet- gibi “değişmelik”lere ayrılmıştır. Dördüncü grupta ise işlek olmayan –zir-, it-, -Ar-, -Ir- ekleriyle işlek olan –t- ve –Dır- ekleriyle türemiş fiiller bulunmaktadır.

1.2.3. ÇATI EKLERİ

Eklendikleri fiillerin temel anlamlarında köklü birer değişiklik yapmayan, fiilin özne ve nesne ile olan bağlantısında yalnızca biçim ve

⁶⁵ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.544.

⁶⁶ Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2002, s.276.

⁶⁷ Osman Nedim Tuna, “Türkçede Transitive-Causative ‘Geçişli-Ettirgen’ Fiiller ve Bunlarla ilgili Morfoloji ve Öğretim Meselelerinin Çözümü” **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XXIV-XXV, İstanbul, 1986, s. 406.

durum değişikliği yapan ekler çatı ekleridir: -Dir-, -DUr-, -(I)l-, -(U)l-, -n-, -(I)n-, -(U)n-, -(I)r-, -(U)r-, -(I)ş-, -(U)ş-, -(I)t-, -(U)t-.⁶⁸

1.2.3.1. -(I)l-, -(U)l-: Bu ek geçişli fiil kök ve gövdelerinden “olma ya da yapıma” anlamı bildiren edilgen fiiller türetir: açıl-, anıl-, bakıl-, çizil-, dikil-, dökül- gibi.

Muharrem Ergin ve Haydar Ediskun bu ekin ünlü ve -l ile biten fiillere gelmediğini belirtmiştir; ⁶⁹ ancak Zeynep Korkmaz bu ekin ünlü ile biten fiillere de eklenebileceğini vurgulamıştır⁷⁰ : Alçal-, kapal- (kapalı), kocal-, küçül-, seyrel-, taral- (taralı), ufal- vb. Bu örnekler incelendiğinde iki ayrı durumla karşılaşılmaktadır: Birinde ekin ad soylu sözcüklere (alçal-, küçül-, seyrel-,ufal-) eklendiği, ikincisinde ise Türkiye Türkçesinde yaşamayan taral- ve kapal- gövdeleriyle açıklandığı görülmektedir. Yalnız Korkmaz’ın verdiği kocal- örneği ekin ünlü ile biten fiillere de eklenebildiğinin göstergesidir. Bu durumu açıklayan bir örnek de bunal- (bun-a-l-) fiilidir.

Bununla birlikte bu ekin isim soylu sözcüklere gelerek onları edilgen ve dönüşlü fiiller haline getirdiği durumlar da vardır.⁷¹ Doğrul-, durul-, diril-, eğril-, eksil-, yücel-...

-(I)l-, -(U)l- ekinin iki işlevi vardır.-(I)l-, -(U)l- ekinin birinci işlevi, geçişli fiillere eklendiğinde onları pasif yapması; ikinci işlevi ise geçişsiz fiillere eklendiğinde bu fiilleri meçhul fiil yapmasıdır.⁷² Pasiflik ve meçhul eki hem geçişli fiillere hem de geçişsiz fiillere eklenebilir: gidil-, durul-, çözül-, görül- gibi.

⁶⁸ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.123.

⁶⁹ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s.204; Ediskun, Haydar, Türk Dil Bilgisi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1985, s. 222

⁷⁰ Korkmaz,a.g.e., s.127.

⁷¹ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.87

⁷² Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s.204.

Pasif fiiller “başkası tarafından yapılma” ifade etmelerine rağmen bazıları “kendi kendine olma” anlamı kazanmıştır. Bu fiillerde pasiflik eki adeta bir dönüşlülük eki işlevi üstlenmiştir. Örneğin üzül- fiilindeki -(U)- eki dönüşlülük işlevindedir. İş yapan da işten etkilenen de öznedir. Muharrem Ergin ekin üstlendiği bu göreve rağmen eki dönüşlülük eki olarak adlandıramayacağımızı, anlamda sezdiğimiz “kendi kendine olma”nın dönüşlülük değil ancak geçişsizlik olabileceğini savunmuştur. Bu görüşünü desteklemek için dönüşlü fiillerdeki aktifliğin sözü geçen fiillerde olmadığını öne sürmüştür. Tutun-, tutul-; dökül-, dökün- fiilleri arasındaki aktiflik pasiflik farkına dikkat çekerek -(U)l-, -(I)l- ekine taşıdığı bu anlam nedeniyle geçişsizlik eki de dendiğini belirtmiştir.⁷³ Korkmaz da ekin kimi türetmelerde edilgenlik işlevini kaybederek ve eklendiği kökle kaynaşarak yeni anlamda geçişsiz fiiller türettiğini belirtmiştir.⁷⁴

1.2.3.2. -n, -(I)n-, -(U)n- : Bu ek, ünlüyle biten fiillere -n-, ünsüzle biten fiillere -(I)n-, -(U)n- biçiminde eklenerek onlara olma ve bazen de yapma anlamı katıp onları dönüşlü fiiller haline getirir.

Korkmaz, bu ekin genellikle tek heceli fiil kökleriyle addan yapılmış fiil gövdelerine eklendiğini ve bu ekin kendinden önce fiilden fiil türetme eki alamayacağını belirtmiştir.⁷⁵ Ancak kimi durumlarda kendinden önce fiilden fiil türeten ek alabildiği görülmektedir. Bu duruma tıkan- (tık-a-n-) fiili örnek olarak gösterilebilir.

Bu ek, öznenin o işi kendisi için yaptığını gösteren dönüşlü fiiller (sürün-, dövün-, yakın-, giyin-, korun- taran-) ve geçişsiz fiillerden pekiştirme, tekrarlama anlamında dönüşlü fiiller (gezin-, geçin-, tapın-, sığın-) türetir. Bazen de kaynaşarak eklendiği fiilin bir parçası durumuna gelir. (davran-, kazan-, inan-, avun-, öğren-, tüken-)

⁷³ Ergin, *age*, s.206.

⁷⁴ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.128.

⁷⁵ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, S.129

–l ile biten fiillerde dönüşlülük işlevinin yanı sıra edilgenlik işlevi de üstlenmiştir. Şu örneklerde edilgenlik görevi üstlenmiştir: silin- (masa silindi), bilin- (kıymeti bilindi), gülün- Şunlarda ise dönüşlülük görevi üstlenmiştir: silin- (adam tertemiz silindi.) yolun- (kadın ağlayarak yolundu.)

-(l)- ve -(l)n- eklerinin hem edilgenlik, hem de dönüşlülük işlevini üstlenmesi esasen fonetik bir mecburiyetten kaynaklanmaktadır. Bu günkü Türkiye Türkçesinde –l edilgen çatı eki bir ünlü ile veya // ünsüzü ile biten fiil kök ve gövdelerine getirilememektedir.⁷⁶ Ahmet B. Ercilasun, Kutadgu Bilig Grameri-Fiil adlı eserinde Eski Türkçe döneminde bu durumun istisnalarının olduğunu tanıklarıyla incelemiştir.⁷⁷

Engin Yılmaz, geçişli ve geçişsiz fiillerin –n- ve –l- eklerinin üst üste eklenmesiyle pasif ve meçhul hale gelmeleri konusundaki görüşlerini şöyle belirtmiştir: “-(l)n- ekinden önce diğer fiilden fiil yapma eklerinden birisi getirilmez. -(l)n- çatı şekli eğer birden çok çatı eki aynı fiilde sıralanacaksa sadece ilk çatı eki olabilir. Bu yüzden sonda -(l)n çatısına rastlanmaz. Bu karışıklığı gidermek isteğiyledir ki -n- ile yapılan pasif ve meçhul fiillerin pasif ve meçhul olduğunu iyice belirtmek için bir de -l- getirilerek onlar ikinci defa pasif ve meçhul yapırlar: den-il-, başlan-il-, yen-il-aran-il-, söylen-il-. Dilin iç mekaniği -(l)n- eki alan ve dönüşlülük anlamı sezilen bazı fiilleri, ikinci defa -(l)-l- eki getirmek suretiyle öznesizleştirir (meçhulleşirir).”⁷⁸ Yılmaz’ın değindiği bu “ek yığılması”, –n- ekinin fiile kattığı anlamı kuvvetlendirmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

+lA- ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları –n dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn- biçiminde kaynaşmış ve bir birleşik ek

⁷⁶ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s. 204.

⁷⁷ Ahmet B. Ercilasun, **Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-**, Gazi Üniv. Yayınları, Ankara 1984, s. 27: “-l- : Ünlü ile biten fiillere doğrudan gelir: biti-l- "Yazılmak", tu-l- "Tıkanmak", yi-l- "Yemek yemek". Ancak -n- ekinde de gördüğümüz gibi pasiflik ve meçhullük fonksiyonu için ünlü ile biten fiillerden sonra Kutadgu Bilig'de çoğunlukla -n- kullanılmaktadır”.

⁷⁸ Engin Yılmaz, “Türkiye Türkçesinde İkili Çatı Sorunu ve Bunun Öğretimi İle İlgili Meseleler”, **TDAY-Belleten**, C.I-II, S:44, s.251-289, 2001.

oluşturmuştur.⁷⁹ (hastalan-, çiçeklen-, böbürlen-, kirlen-, öfkelen-, kuşkulan-, sinirlen-, yararlan-). Kimi durumlarda ise bu ek müstakil bir ek olmayıp +IA-n- biçiminde karşımıza çıkmaktadır. (diş-le-n-, karşı-la-n-, naz-la-n, söz-le-n-, nişan-la-n, kapı-la-n-, kuru-la-n-, duru-la-n-, denet-le-n-, kıyas-la-n-, tamam-la-n). Tahir Nejat Gencan, doğrudan doğruya +IA-n- ekiyle türemiş fiillerde geçişsizlik, +IA- ekiyle türedikten sonra –n eki alanlarda edilgenlik anlamı olduğunu belirtmektedir⁸⁰ ; ancak +IA+n- biçimlerinde en belirgin anlam edilgenlik denilse de kimi durumlarda hem edilgenlik hem dönüşlülük anlamı olduğu söylenebilir.

“Çocuk çabaları sonucunda devlet dairesine kapılandı.” (dönüşlü)

“Çocuk babası tarafından devlet dairesine kapılandı.”(edilgen)

“Ava giden avcı kuş avladı.” (etken)

“Ava giden avlanır.” (edilgen-dönüşlü)⁸¹

Korkmaz , +IA- ekine eklenen –n ekinin biçim olarak dönüşlülük eki olduğunu kabul etmekle birlikte işlevi bakımından bir yandan fiilden genişletilmiş bir çatı eki olma özelliği taşıırken bir yandan da fiilden özel anlamda fiil türeten bir ek niteliği kazandığını, bu yüzden de ekin bir de +IA-n- biçiminde yeni anlamda fiiller oluşturan fiilden fiil türeten ekler arasında ele alınmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır.⁸² Ediskun, isim soylu kelimelerden –len- ekiyle türemiş fiillerin bazılarının dönüşlü görünüşte olduğunu söyleyerek (akıllan-, duygulan-, canlan-,kanlan-...) +IA-n ekini isimden fiil türeten başlı başına bir ek kabul etmiştir.⁸³ Hatiboğlu da +IA-

⁷⁹Korkmaz ,a.g.e., s.119.

⁸⁰ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, , Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, s.303-304.

⁸¹ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.93. Hatipoğlu'na göre avlan- fiili +IA-n birleşik ekiyle türetilmiş olup hem edilgen hem dönüşlü anlam katmaktadır.

⁸² Korkmaz,a.g.e., s.119.

⁸³ Haydar Ediskun, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi,, 1985, s.223.

ekin'in dönüşlü çatı eki –n ile birleşerek +IA- biçimini aldığını ve kalıplaşmış gövdeler kurduğunu belirtmiştir.

Muharrem Ergin ise “kederle-n-, güzelle-n-, hatsala-n-, evle-n-, akilla-n vb. fiillerin dönüşlü fiiller olduğunu buradaki ekin –lan-, -len- gibi bir isimden fiil yapma eki olduğu yanılığısına düşülmemesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁴

Banguoğlu “İsimlerden doğrudan doğruya edinen anlamlı fiiller yapmak istendiğinde sonraları, herhalde erkenden birleşik –len- ekiyle fiiller yapılmıştır. Buna göre burada –len- fiili bir –le- fiilinin edilgen veya dönüşlü görünüşü değildir, ayrı bir fiildir. Böylece aynı kökten de –le-n ve –len- fiilleri olabilir”⁸⁵ diyerek yağ-la-n- (yağ sürün-) ve yağ+IA- (yağ bağla-) gibi eş sesli görünen fiillerin aslında neden farklı anlamlar taşıdığını açıklamıştır. Banguoğlu'na göre +IA- ekinin üzerine –n eki getirilerek hem edilgen hem dönüşlü fiiller türetiliyordu fakat yakın tarihte isimden doğrudan +IA- ekiyle fiiller yapılmaya başlanmış ve bu fiillere eskiden türetilenlerin aksine edilgen ya da dönüşlü anlamlar yüklenmemiştir. O halde +IA- eki, -+IA- n ekinden ayrı olarak isimden fiil türeten ve çatı anlamı taşımayan başlı başına bir ek olarak düşünülmelidir.

+IA- ekinin fiile kattığı iki anlam vardır: “Biri nesne edinmek” (arabalan-,pabuçlan-,paralan-, adlan-, kapılan-) ve “gibi davranmak, gibi görünmek” (horozlan-,büyüklen-, huysuzlan-).⁸⁶

Dönüşlü çatı eki –n,-(l)n-, -(U)n- olduğu halde bu çatının –(l)ş-, -(U)ş- ekleriyle karşılandığı da görülmektedir. “Dönüşlü çatıda yer alan –(l)ş-, -(U)ş- eki aslında işteşlik çatısı kuran bir ektir: bak-/ bakış-, koş-/ koşuş- gibi.”⁸⁷Korkmaz, eklerde şekilce birbiriyle karışmanın söz konusu olduğu böyle durumlarda başvurulacak ölçünün ‘ekin hangi işlevde kullanıldığını

⁸⁴ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s.203.

⁸⁵ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, s.218.

⁸⁶ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, s.218-219.

⁸⁷ Korkmaz,a.g.e.,s.544.

saptama' olduğunun altını çizmiştir. Örneğin: “Senin hayırlı bir işe giriştiğini söylediler.”⁸⁸ cümlesini Korkmaz –iş- ekiyle oluşturulmasına rağmen fiile kattığı anlamı göz önünde bulundurarak dönüşlü çatı başlığı altında ele almıştır.

Dönüştülük eki kimi zaman üzerine eklendiği fiil kök ya da gövdesiyle kaynaşarak yeni anlamda bir fiil türetmiştir. Bu bakımdan Korkmaz, –n- ekini yapım ekleri kategorisinde ayrıca ele alıp bu konuya değinmiştir.⁸⁹“*Bazı dönüşlü çatılarda da dönüştülük ekinin kök ve gövde ile kaynaştığı görülür: aldan-, arın-, aşın-, avun-, barın-, beğen-, davran-, düşün-, gücen-, gocun-, ısın-, imren-, inan-, kazan-, öğren-, sakın-, tüken-, usan-, uyan-, üşen-, yakın-, yaran-, yutkun- gibi.*”⁹⁰ Bu fiillerin dönüştülük eki almamış biçimleri standart Türkçede yoktur; ancak taşıdıkları anlam ve biçimsel özelliklerinden hareketle bu fiillerin dönüştülük eki aldıkları söylenebilir.*

Lübimov da dönüşlü çatı eki –n-, yardımıyla geçişli fiillerden birçok yeni anlamlı geçişsiz fiiller vücuda getirildiğini belirtmiştir: dinlen-, çekin-, sevin-, dokun-, sürün- gibi. Aynı biçimde geçişsiz fiillerden de yeni anlamda fiiller türetilmiştir: kaçın-, uzan-, düşün-, kalkın-, bakın- gibi.⁹¹

1.2.3.3. –ş-, –(I)ş-, –(U)ş-: Bu ek ünlü ile biten fiil kök ya da gövdelerine –ş-, ünsüzle bitenlere dil ve dudak benzeşmesine uyarak –(I)ş-, –(U)ş- biçiminde eklenir. Ekin dört işlevi vardır:

Geçişli fiil kök ve gövdelerinden fiilin gösterdiği işi, iki öznenin karşılıklı olarak yaptığını bildiren fiiller türetir: atış-, bakış-, benzeş-, boğuş-, bölüş-,

⁸⁸ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.552.

⁸⁹ Korkmaz,a.g.e.,s.130.

⁹⁰ Korkmaz,a.g.e.,s.552.

* Art zamanlı incelemeye çalışmanın ileriki bölümlerinde yer verilecektir.

⁹¹ Konstantin Lübimov, “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Çatı Kategorisi ve Çatı Ekiyle Türetilen Fiiller”, **Türk Dili**, c.13, 1963-1964, s. 154.

buluş-, çarpış-, çekiş-, görüş-, kucaklaş-, koklaş-, küşüş-, seviş-, sözleş-, tanış-, vuruş-, yazış- vb.⁹²

Geçişsiz fiillere gelerek fiilin gösterdiği işi birden fazla kişinin ortaklaşa yaptığını bildiren fiiller türetir.⁹³ “koşuş-, gülüş-, kaçış-, ötüş-” gibi.

Geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden kendiliğinden oluş bildiren fiiller türetmiştir.⁹⁴ “alış-, bulaş-, depreş-, kokuş-” gibi.

Fiil kök ve gövdelerine gelerek fiildeki kavramın özneye döndüğünü belirten dönüşlü çatı kurar.⁹⁵ “dönüş-, eriş-, ulaş-, oluş-” gibi.

“Dönüş-, eriş-, kokuş-” fiillerinde Korkmaz, “kendiliğinden olma” anlamı bulunduğunu ifade etmiştir. Hatiboğlu ise bu fiillerdeki –ş ekinin dönüşlülük anlamı kattığı görüşündedir. Korkmaz oluş bildiren bazı fiillerin işlev ve anlamca yer yer –(l)n-, -(U)n- ekiyle kurulan dönüşlü ve meçhul fiillere yaklaştıklarını ancak aralarında yine de önemli bir ayrılık olduğunu belirtmektedir. “Ağırlan-, bulan-, tutun-, yakın- gibi fiillerde yapılan işin bilinen ya da bilinmeyen bir özneye dönüşü söz konusu iken ağırlaş-, bulaş-, tutuş-, yakış- gibi oluşma fiillerinde özneye bağlı bulunmayan kendiliğinden oluşma işlev ve anlamı egemendir.”⁹⁶ Ayrıca Korkmaz, acış-, giriş-, kalkış-, oynaş-, titreş- gibi fiillerde yineleme ve pekiştirme anlamı olduğuna dikkat çekmiştir.

–(l)ş-, -(U)ş- eki alan bazı fiiller, işteş çatı görünümünde olsa dahi işteş anlamı taşımamaktadır. Bu ek “kavuş-, ulaş-, yetiş-” vb. örneklerinde görüldüğü üzere kökle kaynaşarak özel anlamlı birer fiil türetmiştir. Korkmaz, bu durumu “işlev kaynaşması” olarak nitelendirmiştir.⁹⁷ Süer Eker de al-, kır-, beyazla-, yap-, kon- vb. fiillerden türeyen alış-, kırış-, beyazlaş-, yapış-,

⁹² Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.132.

⁹³ Korkmaz, **age**, s.132.

⁹⁴ Korkmaz, **age**, s.132.

⁹⁵ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.144.

⁹⁶ Korkmaz, a.g.e., s.132.

⁹⁷ Korkmaz, **age**, s.133.

konuş- fiillerindeki işteşlik eki -ş-'nin işlevinin çok zayıfladığını ya da kaybolduğunu belirtmiştir.⁹⁸

Banguoğlu, “yakış-, apış-, kavuş-, barış-, sataş-, bağdaş-, sıvış-,dürüş-, çapraş-” vb. kök fiilleri bugün kullanılmayan biçimlere de yer vererek her ne kadar anlamca çeşitlenseler de bunları da “karşılıklı fiiller” olarak ele almıştır.⁹⁹ Dizdaroğlu ise “barış-, savaş-, yarış-” fiillerini nasıl türedikleri bilinmese de işteşlik anlamı sezilen fiiller olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁰

-(I)ş-, -(U)ş- eki isimden fiil türeten +IA- ekinin üzerine eklenerek ve kaynaşım kalıplaşarak isimden fiil türeten bir +IAş- eki oluşturmuştur. Bu ek eklendiği isme “dönüşme, kendi kendine oluşma” anlamı katmıştır.¹⁰¹ “katılaş-, ağırlaş-,olgunlaş-,kötüleş-,yakınlaş-”vb. Korkmaz, isimden fiil türeten bir +IAş- eki kabul etse de ayrıca fiilden fiil türeten ekler bölümünde +IA-ş- ekine yer verme gereği de duymuştur. Ayrıca -(I)ş-, -(U)ş- ekinin işlevini koruduğu örnekler de mevcuttur: “yavaş-la-ş-, duru-la-ş-, ek-le-ş-,yedek-le-ş-,çift-le-ş-, eş-le-ş-, söy-le-ş-, süngü-le-ş-”gibi. Öyleyse -(I)ş-, -(U)ş- ekinin eklendiği pek çok fiilde işlevini koruduğu fakat yukarıda belirtilen örneklerde görüldüğü gibi bazı fiillerde de onlara yeni anlamlar yükleyerek işteşlik işlevini kaybettiği söylenebilir.

Ergin, -(I)ş-, -(U)ş- ekinin “içten ortaklaşmalı bir oluş” ifade ettiğini ancak bu içten ortaklaşma ifadesinin bu tür fiillerin hepsinde aynı derecede hissedilmediğini belirtir: “*Bazılarında bu kuvvetli iştirak hissesi kaybolmuş ve ifade ettikleri oluş, dönüşlü fiillerinkine benzemiştir. Bunu bilhassa isimden -la-, -le- ile yapılmış fiillerden yapılanlarda görüyoruz: güzelle-n-, güzel-le-ş-, hoşla-n-, hoşla-ş-, çirkinle-n-, çirkinle-ş-vb.*”¹⁰² Buradaki güzelleş- fiilinde +IAş- ekinin fiile “kendiliğinden olma” anlamı kattığı açıktır; ancak,

⁹⁸ Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2002,s.278.

⁹⁹ Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004, s.290.

¹⁰⁰ Hikmet Dizdaroğlu, **Türkçede Fiiller**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963, s.47.

¹⁰¹ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.119.

¹⁰² Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s.208.

kullanımına bakıldığında güzellen- fiilinden az da olsa anlamca ayrıldığı söylenebilir.

Şu fiillerde ise içten ortaklaşma ifadesi belirgindir: tutuş-(karşılıklı tutuşmak), sıkış- (el sıkışmak).¹⁰³

Dizdaroğlu, +IAş- ekiyle türeyen fiillerin bir kısmının “nitelikte eşitlik” (mavileş-, batılılaş-) bir kısmının da “işteşlik”(sözleş-, dertleş-, şakalaş-) anlamı barındırdığını belirtmiştir.¹⁰⁴ Korkmaz’ın “dönüşme, kendine kendine olma” şeklinde açıkladığı ekin fiile kattığı anlamı Dizdaroğlu, “nitelikte eşitlik” olarak tanımlamıştır. Bu noktada +IAş- ekinin Korkmaz’ın olgunlaş-, kötüleş-, katılaş- gibi örneklerde belirttiği “dönüşme ve kendi kendine olma” anlamlarının yanı sıra “nitelikte eşitlik” anlamının da bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

Grunina’ya göre vaktiyle yanaş-, yetiş-, yakış- gibi fiiller, canlı varlıkların birbirine yaklaşmasını ifade ederken katılımcıların cümledeki yerine, cansız varlıkların isimleri getirilmesiyle fiillerdeki işteşlik anlamı zayıflamıştır. Ayrıca +IA- ekinin türetme alanının zaman içinde daralması +IAş- ekindeki –ş-’nin alanını da daraltmıştır. Bu modelin türetme gövdesi daha çok nitelik sıfatı veya nitelik ismi olduğu için +IAş- eki bir “duruma gelme” anlamı kazanmıştır. Örneğin güzelleş- fiilindeki +leş- eki sesbilgisel nedenlerden ötürü –lel- olmamış; buradaki –ş- çok anlamlı –n- ekinin yerine geçerek fiile “bir fiilin netice haline gelmesi” anlamı katmıştır.¹⁰⁵

Yukarıda görüşlerine yer verilen dilcilerin +IAş- eki hakkındaki ortak görüşü, buradaki –ş- ekinin işteşlik işlevini terk edip +IA- ekiyle kalıplaştığında, eklendiği fiillere “kendi kendine olma, netice haline gelme” anlamları katmasıdır.

¹⁰³ Ergin, *age*, s.208.

¹⁰⁴ Hikmet Dizdaroğlu, *Türkçede Fiiller*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963, s.47.

¹⁰⁵ Elvira A. Grunina, “Fiil Çatısı Üzerine”, *TDAY Belleten*, 1997, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000, s.195-213.

1.2.3.4. -(I)r-, -(U)r-: Ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiil köklerinden ettirgen anlamlı fiiller türetmiştir.¹⁰⁶ Aktif ve geçişli fiiller türeten bu ek için Ergin şöyle demiştir: *“Yaptığı fiillerin hepsi geçişlidir. Böyle fiiller hiçbir oluş ve pasiflik ifade etmezler. Tam aktiftirler ve asıl hareket daima fail dışında bir varlığa yönelmiş bulunur. Hiçbir zaman failde kalmaz, faile tesir etmez, faile dönmez...saldır-, seğirt- gibi geçişsiz misalleri pek nadir olup sonradan geçişliliklerini kaybetmişlerdir.”*¹⁰⁷

Ergin, ettirgenlik eklerinin iki fonksiyonu olduğunu belirtmiştir. Biri Geçişsiz fiilleri geçişli yapmak diğeri ise geçişli fiillerden asıl hareketin başkasına yaptırıldığını gösteren geçişli fiiller yapmaktır.¹⁰⁸ Korkmaz ise bu durumu işlev kaybı olarak yorumlamıştır: *“-(I)r-, -(U)r- eki bazı örneklerde ettirgenlik işlevini yitirerek eklendiği kökle yeni bir anlam oluşturmuştur; fiile yeni bir sözlük anlamı kazandırmıştır: ayır-, aşır- (çalmak, yürütmek), devir-, doğur-, eğir-, evir-, kaçır- (delirmek), kayır-, pişir-, savur-, sömür-, şaşır-, uyar- vb.”*¹⁰⁹ Korkmaz sıraladığı bu fiillerin köklerinin yalın halde kullanılmadığını söylese de “doğ-, eğ-, piş-, sav-, şaş-” kökleri Türkiye Türkçesinde yaşamaktadır. Doğ- fiil kökünden türeyen doğur- fiiline bakıldığında ekin bu fiile bambaşka bir sözlük anlamı kazandırmadığı sadece bu işi başkasına yaptırma anlamı kattığı görülür. (Doğma işini yapan doğan kişiden başkasıdır. Öyleyse ek, fiili başkasına yönlendirerek işlevini yerine getirmiştir.) doğ- fiili, -(I)r-, -(U)r- ekiyle geçişli hale getirilmiştir. Bu durum piş- fiili için de geçerlidir. Şaş- fiili ise diğerlerinden farklıdır. Çünkü hem şaş- hem de şaşır- aynı anlama gelmektedir ve fiilin -(I)r-, -(U)r- eki almış biçimi de geçişsizdir. O halde bu fiil için -(I)r-, -(U)r- eki işlevini yitirmiştir denilebilir. Hatiboğlu da şaşır- fiili için *“Şaşırmak eylemi, ettirgen çatıdan çok dönüşlü çatı gibi kullanılmaktadır.”* diyerek -(I)r-, -(U)r- ekinin ettirgenlik değil

¹⁰⁶ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.131.

¹⁰⁷ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s.209.

¹⁰⁸ Ergin, **a.g.e.** , s.210.

¹⁰⁹ Korkmaz,a.g.e., s.131.

dönüştürme anlamı kattığını belirtmiştir.¹¹⁰ Dizdaroğlu ise “pişir-, kaçır-, doğur-, göçür-” fiillerini oldurgan fiiller şeklinde tanımlamıştır.

1.2.3.5. –Ar-: Ettirgen çatı kuran körelmiş bir ektir. –(I)r-, –(U)r- çatı ekiyle aynı kuruluştaki ve aynı görevdedir. Aynı fiil kökünden hem –(I)r-, –(U)r- hem de –Ar- ekleriyle türemiş örneklere rastlamak mümkündür: “göçer-, göçür-”.¹¹¹ –Ar- eki on dört fiile getirilmiştir: aktar-, çalar-, çıkar-, çöker-, gider-, göçer-, kaytar-, kızar-, kopar-, onar-, ölçer-, sırtar-, uyar-, yakar-.¹¹²

1.2.3.6. –(I)t-, –(U)t-: Bu ek, geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı ektir.¹¹³ Ettirgenlik eklerinden sonra (aşirt-, çıkart- vb.) kullanılsa da diğer çatı eklerinin üzerine eklenememektedir.¹¹⁴ İki heceli ünlüyle biten fiillere doğrudan eklenebilir: yıka-t-, bekle-t-, söyle-t-, acıt-, çürüt- vb. Ayrıca // ve /r/ gibi akıcı ünsüzlerle biten fiillere de doğrudan eklenebilir¹¹⁵: alçalt-, sarart-, bayılt-, kabart- vb.

// ve /r/ ünsüzleri dışındaki ünsüzlerle biten gövdelerle de kullanılabilir: ak-ı-t-, sark-ı-t-, ürk-ü-t- vb.¹¹⁶

Bu ek bazı gövdelerde kalıplaşmıştır: avut-, ayart-, dağıt-, damıt-, diret-, ilet-, işit-, kuşat-, abart-, tüket-, unut-, öğüt-, yıprat- vb.¹¹⁷

¹¹⁰ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.135

¹¹¹ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.134.

¹¹² İbrahim Atabey, “Ettirgenlik Ekleri ve Türkçe Sözlük’ün Ettirgen Fiiller Açısından Değerlendirilmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, cilt 1, sayı 1, Bahar, 2005, s.15.

¹¹³ Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.134.

¹¹⁴ Atabey, **a.g.e.**, s.17.

¹¹⁵ Korkmaz, **a.g.e.**, s.134.

¹¹⁶ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.149.

¹¹⁷ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s.149.

-tır- ettirgen çatı ekinde önce gelerek katmerli ettirgen çatı kurar: arattır-, bağırttır-, taşıttır- vb.¹¹⁸

İsimden fiil yapan +IA- ekinin üzerine geldiği de görülmektedir: bağlat-, beklet-, dinlet-, hatırlat-, vb.¹¹⁹

1.2.3.7.-Dir-, -DUR-: Türkiye Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu ek ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak sekiz biçimde karşımıza çıkar: -dır-, -dir-, -dur-, -dür-, -tır-, -tir-, -tur-, -tür-. İki ayrı ettirgenlik ekinin birleşip kaynaşmasıyla oluşmuştur: “t-Ur”.¹²⁰ Hem geçişli hem de geçişsiz fiil kök ve gövdelerine eklenerek “oldurma” ve “yaptırma” ifade eden geçişli fiiller türetir. –t, –ş, –n çatı eklerinin üzerine eklenebildiği halde –Ar- ve –Ir- ettirgenlik eklerinin üzerine eklenememektedir.¹²¹ (koşuştur-, arattır-, arındır- gibi)

-Dir-, -DUR- eki ile yapılmış bazı fiillerin ettirgenlik işlevini kaybettiği göze çarpmaktadır. Çaldır-, sezdir-, küstür-, bezdir-, yıldır- gibi fiillerde ettirgenlik anlamından çok “olanak sağlama, sebep olma” anlamı sezilmektedir.¹²² O halde bu ek için bir işlev kayması söz konusudur.

Andır-, çıldır-, kaptır-, tuttur-¹²³ fiillerinde ise ekin kökle kaynaşarak işlevini tamamen yitirdiği yeni anlamda bir sözcük meydana getirdiği görülmektedir.

Yukarıda söz ettiğimiz çatı eklerinin dışında, Eski Türkçede kullanılmış Türkiye Türkçesinde ise işleğini kaybetmiş “-z-” ve “-gur-, -gür-” eklerini almış fiillere de rastlanmaktadır. Damız- “damlamak”, dam(ı)z-ır-

¹¹⁸ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları , 1974, s.150.

¹¹⁹ Vecihe Hatipoğlu, **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları ,1974, s.147.

¹²⁰ Korkmaz , **a.g.e.**,s.126.

¹²¹ İbrahim Atabey, “Ettirgenlik Ekleri ve Türkçe Sözlük’ün Ettirgen Fiiller Açısından Değerlendirilmesi, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, cilt 1,sayı 1, Bahar,2005.s.14.

¹²² Korkmaz , **a.g.e.**,s.126.

¹²³ Korkmaz , **a.g.e.**,s.126.

“damlatmak”, emzir-<em-iz-ir- ...¹²⁴ Hacıeminoğlu, -gUr- ekinin çoğunlukla ettirgen fiiller türettiğinin (argur-, ergür-, kigür-, karagur-, sızgur-, turgür-...) fakat bazen eklendiği fiillerin anlamında bir değişiklik meydana getirmediğinin altını çizmiştir.¹²⁵ Muharrem Ergin, “-ğur-, -gür-” ekinin Batı Türkçesine geçerken başındaki /g/ ve /ğ/ sesleri düştüğünden -r ettirgenlik eki ile karıştığı görüşündedir.¹²⁶ Eski Türkçenin kalıntısı olan bu eki Batı Türkçesinde de birkaç fiilde görmek mümkündür. Eski Anadolu Türkçesinde ir-gür- “erdirmek, ulaştırmak”, turgür- “durdurmak”, dir-gür- “diriltmek”¹²⁷ irgür-, turgür- ve dirgür- fiillerinin karşılığı Yeni Tarama Sözlüğü’nde yer almaktadır.¹²⁸

¹²⁴ Zeynep Korkmaz , **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003,s.136.

¹²⁵ Necmettin Hacıeminoğlu, **Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller**, İstanbul, Cönk Yayınları, 1984, s.49.

¹²⁶ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s.214.

¹²⁷ Ergin, **a.g.e.**, s.214.

¹²⁸ **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

2. BÖLÜM

İŞLEVİNİ KAYBEDEN VE İŞLEV KAYMASINA UĞRAYAN ÇATI EKLERİ

2.1.İŞLEVİNİ KAYBEDEN ÇATI EKLERİ

2.1.1. -(I)I-, -(U)I-:

Bazı örneklerde –I ile edilgen hale getirilmiş fiil gövdelerinin üzerine –n eklenmiştir. Bu ek binişmesi –I'nin istenen anlamı vermediğini, dolayısıyla anlamı kuvvetlendirmek amacıyla aynı görevde ikinci bir ek getirildiğini gösterir.

Akış-<ak-ıl-ış-: “akışmak” anlamındaki bu fiil, -I edilgenlik eki aldığı halde edilgen anlam taşımamaktadır. “Tegme yanğaktın budun akıştı.” (Her taraftan halk akıştı.)¹²⁹

Amrıl- < *amır-ıl- : Uygur Türkçesinde bu sözcük “hareketsiz olmak; sakin olmak; sakinleştirilmek; bırakmak, geçmek, kaybolmak anlamlarındadır.¹³⁰ -(I)I-/(U)I- eki, bu sözcükte edilgenlik işlevini yitirmiştir.

Kewil-<kew-i-I-: DLT’de, *kew-* “gevelemek, gevme; gevşetmek”¹³¹ fiilinden –I- edilgenlik-dönüşlülük ekiyle türemiş bir fiildir. *Kewil-* “gevşemek, zayıflamak” anlamındadır. “Er küçi kewildi.” (Adamın kuvveti zayıfladı.) Kewil-fiilinin DLT’deki karşılığında da verilen örnekte de –I- ekinin fiile edilgenlik anlamı katmadığı görülmektedir. Bu neden le –I- nin işlevini kaybettiğini söylemek yanlış olmaz.

¹²⁹ DLT, I, s.241.

¹³⁰ Klaus Röhrborn, *Uigurisches Wörterbuch*, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1977.

¹³¹ DLT, II, s.16.

Kırçal-<kırça-I-: DLT’de *kırçal-* fiili, “amacın kenarına dokunmak; silip geçmek” anlamındaki *kırça-*¹³² fiilinden türemiştir. *Kırçal-* da aynı şekilde “değmek, değip sıyırmak” anlamındadır.¹³³ “Anınğ başınğa taş kırçaldı.” (Onun başına taş değdi.) DLT’de, *kırçal-* fiiline açıklık getirmek amacıyla verilmiş olan bu örneğe bakıldığında fiilin herhangi bir edilgenlik ya da dönüşlülük anlamı taşımadığı görülmektedir. –I- eki bu fiilde işlevini kaybetmiştir.

Kıyıl-<kıy-ı-I-: DLT’de “inmek, geçmek; ağaç iğrilemesine kıyılmak; sözden dönülmek” anlamındadır.¹³⁴ *Kıyıl-* fiili, “sözden dönmek, kıymak, eğrilemesine doğramak”¹³⁵ anlamına gelen *kıy-* fiilinden türemiştir. DLT’de verilen “Kün kıyıldı. ” (Güneş baş üzerinden-zeval noktasından- indi.) ve “Ödh kıyıldı.” (Zaman geçti.) örnekleri *kıyıl-* fiilindeki –I- edilgenlik ekinin işlevini kaybettiğini göstermektedir. *Kıy-* fiiline eklenen –I- bu fiilden yeni anlamda geçişsiz bir fiil türetmiştir.

Sıklış-<sık-ı-I-ı-ř-: DLT’de “sıkışmak, sıkılmak” anlamındadır.¹³⁶ “Budhun barça sıklışdı.” (Halk tamamıyla sıkıştı.) cümlesi *sıklış-* maddesinde örnek olarak verilmiş ardından da “*Herhangi bir şey yeri daralacak kadar sıkışırsa yine böyle denir.*”¹³⁷ şeklinde bir açıklama ilave edilmiştir. Görüldüğü üzere *sıklış-* fiilindeki –I- edilgenlik eki işlevini kaybetmiş, –ř- işteşlik eki ise işlevini korumuştur.

Turul-<tur-u-I-: DLT’de “usanmak, bıkmak” anlamındadır.¹³⁸ *Tur-* fiil tabanından –I- edilgenlik-dönüşlülük ekiyle türemiştir. *Tur-* “durmak; çıkmak,

¹³² DLT, III, s.276.

¹³³ DLT, II, s.234.

¹³⁴ DLT, III, s.190.

¹³⁵ DLT, III, s.246.

¹³⁶ DLT, II, s.216.

¹³⁷ DLT, II, s.216.

¹³⁸ DLT, II, s.126.

yükselmek; ayakta durmak, kalkmak, zayıflamak” anlamlarındadır.¹³⁹ –l- edilgenlik eki *tur-* fiiline yeni bir sözlük anlamı yüklemiştir. Bu nedenle –l- ekinin edilgenlik-dönüslülük işlevini kaybetmiş olduğunu söylemek yanlış olmaz.

2.1.2. -n, -(l)n-, -(U)n- :

Açın-<aç-ı-n-: DLT’de *açın-* fiili, “doyumluk yem vermek, açınmak; açılmak; açar gibi görünmek” anlamındadır.¹⁴⁰ “karnı acıkmak” anlamındaki *aç-*¹⁴¹ fiilinden türemiştir. DLT’de *açın-* fiili için şu örnek varılmıştır: “Beg erin açındı.” (Bey askerine doyumluk yem verdi, kerem kıldı.) Cümlede herhangi bir dönüslülük-edilgenlik anlamı yoktur. Yapılan işten etkilenen “bey”in kendisi değildir. Bu cümleden ve DLT’deki anlam karşılığından hareketle –n- dönüslülük-edilgenlik ekinin *açın-* fiilinde işlevini kaybettiği söylenebilir.

Açılın-<aç-ı-l-ı-n-: *açıl-* ve *açılın-* fiilleri DLT’de aynı anlamı, “açılmak” anlamını, ifade etmek için kullanılmıştır. “kapuğ açıldı.”(Kapı açıldı.)¹⁴² Buradaki ek binışmesi muhtemelen –l-’nin fiile kattığı edilgenlik anlamının kuvvetlendirilmek istenmesi sonucu oluşmuştur. Fiilin anlam karşılığına bakıldığında –n- dönüslülük ekinin işlevsiz olduğu görülmektedir.

Agtın-<ag-ı-t-ı-n-: UW’de “yukarı tırmanmak, yukarıya gitmek; ulaşmak; bitir-, gerçekleştirmek” anlamlarındadır.¹⁴³ Fiildeki dönüslülük eki işlevini kaybetmiştir.

Alkan-<alka-n: Uygurcada “övmek, mükafatlandırmak; konuşmak, içini dökmek; lanetlemek” anlamlarındadır.¹⁴⁴ Fiilde dönüslülük anlamı yoktur.

¹³⁹ DLT, I, s.20.

¹⁴⁰ DLT, I, s.199.

¹⁴¹ DLT, I, s.72.

¹⁴² DLT, I, s.256.

¹⁴³ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch**, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1977.

Erdal da *alka-* ve *alkan-* fiillerinin hemen hemen aynı anlama geldiğini belirtmektedir.¹⁴⁵ Ayrıca DLT’de de fiilin *alka-* biçimi mevcuttur. Edilgen anlam için ise *alkal-* kullanılmıştır.¹⁴⁶

Alpırkan-<alpırka-n-: Erdal, bu fiilin -(X)rkA- ekinin üzerine gelen –n ile türemiş olabileceğini belirtmiştir.¹⁴⁷ *Alpırkan-* “zorluk çekmek, zorlan-; sıkıcı bulmak” anlamlarındadır ve dönüşlülük anlamı taşımadığından –n ekinin, işlevini yitirdiği söylenebilir.

Amran-<amra-n-: Uygurcada “sevmek, arzulamak, şefkatli olmak” anlamlarındadır. Ekin sonundaki –n dönüşlü ya da edilgenlik anlamı ifade etmez.¹⁴⁸

Aşan-< aşıa-n: Erdal, bu fiilin *aşıa-* gövdesinden türediğini kabul etmiştir.¹⁴⁹ “yemek yemek; zevk almak” anlamlarına gelen bu fiil dönüşlü ya da edilgen anlam taşımamaktadır. O halde –n ekinin burada işlevini kaybettiği düşünülebilir. Fiil, –n ekini almamış haliyle DLT’de “yemek yemek” anlamındadır.

Aşun-<aş-u-n-: Uygurcada “aşmak, geçmek”¹⁵⁰ anlamındaki fiil, dönüşlülük ya da edilgenlik anlamı taşımamaktadır. –n- eki işlevini kaybetmiştir. *Aş-* ve *aşun-* birbirinin yerine kullanılabilen fiillerdir.¹⁵¹ DLT’de de aynı durum söz konusudur. *Aş-* fiil kökü “aşmak, bir tepeyi öbür yana geçmek” anlamındadır.¹⁵² *Aşun-*¹⁵³ fiili ise “geçmek, aşmak” anlamındadır.

¹⁴⁴ Röhrborn, a.g.e.

¹⁴⁵ Marcel Erdal, *Old Turkic Word Formation*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991,s.587.

¹⁴⁶ DLT, I, s.249.

¹⁴⁷ Erdal, a.g.e.,s.588.

¹⁴⁸ Erdal, a.g.e , s.588.

¹⁴⁹ Erdal, a.g.e. ,s.589.

¹⁵⁰ Klaus Röhrborn, *Uigurisches Wörterbuch*, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1977.

¹⁵¹ Erdal, a.g.e. , s.590.

¹⁵² DLT, I, s.173.

¹⁵³ DLT, I, s.202.

“Ol mendin aşındı.”¹⁵⁴ (O beni geçti.) örneği –n- ekinin fiile dönüşlülük-edilgenlik anlamı katmadığını gösterir ve DLT’deki bu bilgiler de *aşun-* fiilindeki –n- ekinin işlevini kaybettiğine işaret eder.

Barın-<bar-ı-n-: DLT’de “varmak, gitmek” anlamındaki *bar-* fiilinden –n- dönüşlülük-edilgenlik ekiyle türemiştir.¹⁵⁵ *Barın-* “gider varır görünmek” anlamındadır¹⁵⁶ ve “Ol ewge barındı.” (O eve varır göründü.) şeklinde örneklendirilmiştir. Fiilin anlam karşılığına ve verilen örneğe bakıldığında –n- dönüşlülük-edilgenlik ekinin fiille kaynaşıp yeni anlamda bir sözcük oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle –n- ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Bilin-<bil-i-n-: Uygurcada bu fiil, “bilinmek, anlaşılma, açığa vurma, itiraf etme” anlamındadır¹⁵⁷ ve –n işlevini korumuştur fakat Kutadgu Bilig’de “Men emdi bilindim açıldı közüm” ifadesinde –n’in fiile dönüşlülük anlamı katmadığı ve işlevini kaybettiği görülmektedir.¹⁵⁸ Hacıeminoğlu *bilin-* fiilini “mahiyeti değişmeyip manası kuvvetlenmiş fiiller” başlığı altında ele almıştır.¹⁵⁹ Burada işlevini kaybeden –n, anlamı kuvvetlendirme görevini üstlenmiştir.

Çapın-<çap-ı-n-: “yüzmek, arı çamurla sıvamak; vurma” anlamındaki *çap-*¹⁶⁰ fiilinden –n- dönüşlülük ekiyle türemiş bir fiildir. *Çapın-* “kamçılama, yüzmek” anlamındadır.¹⁶¹ DLT’de *çapın-* fiili ile ilgili şöyle bir açıklama bulunmaktadır: “Er suwda çapdı. (Adam suda yüzdü.)”¹⁶² Bu anlamda *çapındı*

¹⁵⁴ DLT, I, s.202.

¹⁵⁵ DLT, I, s.20.

¹⁵⁶ DLT, II, s.141.

¹⁵⁷ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch**, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1977.

¹⁵⁸ Reşit Rahmeti Arat, **Kutadgu Bilig**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, 5399.

¹⁵⁹ Necmettin Hacıeminoğlu, **Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller**, İstanbul, Cönk Yayınları, 1984,s.53.

¹⁶⁰ DLT, II, s.3.

¹⁶¹ DLT, II, s.149.

¹⁶² DLT, II, s.149.

dahi denir.” Kaşgarlı Mahmud, aynı anlamı karşılamak için her iki fiilin de kullanılabileceğine işaret etmektedir. Çapın- fiilinin çap- fiilinden farklı bir anlamı bulunmadığından –n- dönüşlülük ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Ätin-<it-i-n-: EUTS’de “süslemek” anlamındadır.¹⁶³ Ätin- fiili, düzenlemek, tertip ve tanzim etmek, süslemek, hazırlamak, etmek” anlamlarındaki it-¹⁶⁴ fiilinden –n- dönüşlülük ekiyle türemiştir. Ätin- fiilinin itin- biçimine de rastlanmaktadır.¹⁶⁵

İsürgän-<isürgä-n-: EUTS’de *isürgä-* fiili, “acımak, merhamet etmek” anlamındadır.¹⁶⁶ *İsürgän-* fiili de yine “merhamet etmek, esirgemek” anlamındadır.¹⁶⁷ Fiile eklenen –n- dönüşlülük eki, fiile dönüşlülük ya da edilgenlik anlamı katmadığından bu ekin isürgän- fiilinde işlevini kaybettiği söylenebilir.

İsken-<iske-n-: “kıl, ot vb. hakkında- koparmak, yolmak, ditmek”¹⁶⁸ anlamındadır. Ayrıca DLT’de “ditmek” anlamında *iske-*¹⁶⁹ fiili de bulunmaktadır. Görüldüğü üzere bu fiilde dönüşlülük-edilgenlik eki –n-, işlevini kaybetmiştir. DLT’de isken- fiili şu örnek cümleyle açıklanmıştır: At ot iskendi. “At, otu –yavaş yavaş- kopardı.”¹⁷⁰ *İske-* fiili için verilen örnek cümle ise şöyledir: Ol yünğ iskedi. “O yün ditti.”¹⁷¹

¹⁶³ Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s. 52.

¹⁶⁴ Caferoğlu, a.g.e., s. 68.

¹⁶⁵ Caferoğlu, a.g.e., s. 68.

¹⁶⁶ Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.66.

¹⁶⁷ Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.66.

¹⁶⁸ DLT, I, s.255.

¹⁶⁹ DLT, I, s.284.

¹⁷⁰ DLT, I, s.255.

¹⁷¹ DLT, I, s.284.

Karwan-<karwa-n-: –n- dönüşlülük-edilgenlik ekinin eklendiği *karwa-* fiili, “ararken bir şeye dokunmak”¹⁷² anlamına gelmektedir. *karwan-* “aramak”¹⁷³ anlamındadır. –n- ekinin işlevini kaybettiği DLT’deki şu örnekte de görülmektedir: “Ol yançık içre yarmak karwandı.” (O, torba içerisinde para aradı.)¹⁷⁴

Katıġlan-<katıġ-lan-: “*katıġ*” isminden +lan- biçimindeki kalıplaşmış ekle fiil yapılmıştır. +la- isimden fiil yapım ekinin üzerine gelen –n- dönüşlülük-edilgenlik eki fiile çatı anlamı katmamıştır. “*katıġ*” sözcüğü “katı, sert, sıkı, kuvvetli” anlamındadır.¹⁷⁵ *Katıġlan-* ise yepyeni bir anlam kazanmıştır: Er katıġlandı. “Adam çabaladı, uğraştı.”, Kçükde katıġlansa ulgadhu sewnür. “Küçüklükte çabalarsa, katlarsa büyüdüğünde sevinir.”¹⁷⁶ DLT’den alınan örneklerden de anlaşılacağı üzere *katıġlan-* fiilindeki –n- eki dönüşlülük- edilgenlik işlevini kaybetmiştir. Türkiye Türkçesinde bu fiil katlan-biçimindedir “(nsz) 1. Katlama işi yapılmak. 2. (-e) mec.Hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek.” Anlamlarındadır. Türkiye Türkçesindeki karşılığında ikinci maddeye bakıldığında fiilin aldığı +lan- ekinin fiile dönüşlülük-edilgenlik anlamı katmadığı görülür. Ayrıca Türkiye Türkçesinde +lan- ekinin sözcüğe kattığı iki anlam vardır: “Biri nesne edinmek” ve “gibi davranmak, gibi görünmek”. *Katıġlan-* fiilindeki +lan ekinin sözü edilen anlamlardan hiçbirini sözcüğe kazandırmadığı açıktır.

Katın-<kat-ı-n: EUTS’de *kat-* fiili, katmak, eklemek; sertleşmek, katılaşmak; takatsızlaştırmak” anlamındadır.¹⁷⁷ *Katın-* fiili de “sağlamlaşmak, sertleşmek, katılaşmak” anlamındadır.¹⁷⁸ Görüldüğü üzere –n- dönüşlülük

¹⁷² DLT, III, s.290.

¹⁷³ DLT, II, s.250.

¹⁷⁴ DLT, II, s.250.

¹⁷⁵ DLT, III, s.44.

¹⁷⁶ DLT, II, s.268.

¹⁷⁷ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.113.

¹⁷⁸ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.113.

eki, fiile dönüşlülük ya da edilgenlik anlamı katmamış, yani işlevini kaybetmiştir.

Kazın-kaz-ı-n-: DLT’de *kazın-* fiili, kazılmak, kazmayı iş edinmek; *kazar görünmek*” anlamındadır.¹⁷⁹ “kazmak, at haşarılanarak ve çamışlanarak ayağıyla yeri kazmak; kazılmak” anlamındaki *kaz-*¹⁸⁰ fiilinden –n- dönüşlülük-edilgenlik ekiyle türemiştir. “Ol özinge kudhuğ kazındı.” (O kendisi için kuyu kazmayı iş edindi.) DLT’de verilen bu örnek *kazın-* fiilinin dönüşlülük ya da edilgenlik anlamı taşımadığının göstergesidir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud, “Kazar görünürse de yine böyle denir.”¹⁸¹ şeklinde bu maddenin altına not düşmüştür. Bu verilerden hareketle *kazın-* fiilindeki –n- dönüşlülük-edilgenlik ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Keçün-<keç-ü-n-: DLT’de *keçün-* fiili, “geçer görünmek” anlamındadır.¹⁸² “geçmek, ölmek” anlamındaki *keç-*¹⁸³ fiilinden –n- dönüşlülük-edilgenlik ekiyle türemiştir. –n- ekinin *keç-* fiiline kattığı anlama bakıldığında ekin dönüşlülük işlevini kaybedip kökle kaynaşarak yeni bir sözcük türettiği söylenebilir.

Keslin-<kes-i-l-i-n-: DLT’de *keslin-* fiili, *kes-* fiiline –l- edilgenlik ekinin üzerine –n- dönüşlülük eki getirilerek yapılmıştır. Hem *kesil-*¹⁸⁴ hem de *keslin-*¹⁸⁵ fiilinin karşılığı “kesilmek” olduğundan buradaki –n- ekinin işlevsiz olduğu söylenebilir. –n- ekinin işlevsiz olduğunun bir diğer kanıtı da DLT’deki karşılığının –l- ekiyle “kesilmek” biçiminde, edilgen olarak verilmesidir. *Keslin-* fiiline karşılık olarak “kesinmek” değil “kesilmek” yazılmıştır. Burada işlevsizliği belirleyici rol oynayan unsur fiilin anlamıdır. Her ne kadar –l- eki

¹⁷⁹ DLT, II, s.155.

¹⁸⁰ DLT, II, s.10.

¹⁸¹ DLT, II, s.155.

¹⁸² DLT, II, s.156.

¹⁸³ DLT, I, s.80.

¹⁸⁴ DLT, II, s.339.

¹⁸⁵ DLT, II, s.253.

işlevsizmiş gibi görünse de asıl yardımcı görevde olan ve temel anlamı dönüşlülük olmasına rağmen edilgenliği pekiştirmek amacıyla kullanılan ek, –n- ekidir.

Kırın-<kır-ı-n-: DLT’de *kırın-* fiili, “kazımak, bir şeyi kökünden çıkarmak; kırmak” anlamındaki kır-¹⁸⁶ fiilinden –n- dönüşlülük-edilgenlik ekiyle türemiştir. *Kırın-* “soyar ve kazır görünmek” anlamındadır.¹⁸⁷ “Ol neğni kırındı.” (O bir şeyin kabuğunu soyar, kazır göründü.) örneğinden de anlaşılacağı üzere –n- eki fiile edilgenlik ya da dönüşlülük anlamı katmamış yeni anlamda bir fiil türetmiştir. Bu nedenle –n- eki *kırın-* fiilinde işlevini kaybetmiştir.

Kıslın-<kıs-ı-l-ı-n-: DLT’deki *kıslın-* fiilinin *kıs-* fiil köküne gelen –l- edilgenlik-dönüşlülük ekinin işlevini kaybetmesi sonucu, *kısl-* fiiline –n- eklenerek yapılmış olduğu düşünülmektedir. *Kısl-* “kısılmak, arada kalmak” anlamındadır.¹⁸⁸ *kıslın-* fiili de aynı şekilde “kısılmak, araya sıkışmak” anlamındadır.¹⁸⁹ Her iki ifade de aynı anlamı karşılamak için kullanıldığına göre *kıslın-* fiilindeki –n- dönüşlülük ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Kingäşin-<kingäş-i-n-: EUTS’de *kingäş-* fiili, “istişare, müşavere etmek; danışmak, danışık etmek” anlamındadır.¹⁹⁰ *Kingäşin-* fiili de “istişare, müşavere etmek; danışmak, danışık etmek, kenkeşmek” anlamındadır.¹⁹¹ Görüldüğü üzere –n- dönüşlülük eki fiile dönüşlülük ya da edilgenlik anlamı katmamış yani işlevini kaybetmiştir.

¹⁸⁶ DLT, II, s.7.

¹⁸⁷ DLT, II, s.155.

¹⁸⁸ DLT, II, s.135.

¹⁸⁹ DLT, II, s.251.

¹⁹⁰ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.74.

¹⁹¹ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.74.

Korın-<korı-n-: DLT’de korın- fiili, “korumak” anlamındaki *korı*-¹⁹² fiilinden türemiştir. *Korın-* “sıkılık etmek, pıntılık etmek”¹⁹³ anlamındadır: Ol tawarınga korındı. “O malını esirgedi.” Örnekte de görüldüğü üzere –n- eki korı- fiiline dönüşlülük-edilgenlik anlamı katmamış; yeni bir sözlük anlamı kazandırmıştır. *Korın-* fiilindeki –n- eki işlevini kaybetmiştir.

Öklün-<ök-ü-l-ü-n-: DLT’de “yığılmak” anlamındadır.¹⁹⁴ *Ökül-* fiili de yine “yığılmak, toplanmak”¹⁹⁵ anlamında olduğundan *öklün-* fiilindeki –n- dönüşlülük ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Sagın-<sag-ı-n-: DLT’de “sağar görünmek” anlamındadır.¹⁹⁶ “Er koyun sagındı.” (Adam koyun sağar göründü.) örneğinde görüldüğü üzere *sagın-* fiili nesne almıştır. İş yapan “er”, işten etkilenen de “koyun”dur. Özne ve nesne belli olduğuna göre bu cümlede edilgenlik ya da dönüşlülükten söz edilemez. *Sagın-* fiilindeki –n- eki işlevini kaybetmiştir.

Salın-<sal-ı-n-: DLT’de “sarmak” anlamındadır.¹⁹⁷ “Yinçü kulaktan salındı.” (İnci kulaktan sarktı.) şeklinde örneklendirilmiş, ayrıca her sarkan şey için böyle dendiği de not düşülmüştür.¹⁹⁸ O halde *salın-* fiili için bir edilgenlik ya da dönüşlülükten bahsedemeyiz. Bu fiil, *sal-* fiilinin –n- ile oluşturduğu bir çatı olmaktan çıkıp başlı başına bir sözcük haline gelmiştir. *Salın-* fiilindeki –n- ekinin çatı işlevini kaybettiği, yeni anlamda bir fiil türettiği açıktır.

Soklun-<sok-u-l-u-n-: DLT’de “sokulmak” anlamındadır.¹⁹⁹ *Sok-* fiil tabanı üzerine gelen –l- eki, fiile edilgenlik anlamı katmıştır. –n- ise bu anlamı

¹⁹² DLT, III, s.263.

¹⁹³ DLT, II, s.155.

¹⁹⁴ DLT, I, s.198.

¹⁹⁵ DLT, I, s.258.

¹⁹⁶ DLT, II, s.152.

¹⁹⁷ DLT, II, s.154.

¹⁹⁸ DLT, II, s.154.

¹⁹⁹ DLT, II, s.247.

kuvvetlendirmek amacıyla eklenmiştir ve sokul- fiiline yeni bir anlam kazandırmamıştır bu nedenle –n- dönüşlülük ekinin *sokul-* fiilinde işlev kaybına uğradığı söylenebilir. EUTS’de ise *soklun-* fiili yeni bir sözlük anlamı kazanmıştır. “körleşmek, kör olmak”²⁰⁰ anlamındaki *soklun-* fiilinde –n- ekinin işlevini kaybettiği görülmektedir.

Sözlen-<söz-le-n-: DLT’de *sözlen-* fiili, “söylemek, sözü açıklamak” anlamındadır.²⁰¹ “Söz” isim kökünün üzerine gelen +la- eki onu fiil yapmıştır. *Sözle-* fiili DLT’de “söylemek, konuşmak” anlamındadır.²⁰² Buradaki–n- ekinin fiile dönüşlülük anlamı katmadığı göz önüne alınırsa –n-’nin işlevini kaybettiği söylenebilir. Ayrıca “Ol sözün manğa sözlendi.”²⁰³ (O sözünü bana söyledi.) cümlesine bakıldığında da *sözlen-* fiilinin *sözle-* fiiliyle aynı anlama geldiği ve –n- ekinin işlevsiz olduğu açıktır.

Sücin-<süçi-n-: DLT’de tadını bulmak, mahzuz olmak” anlamındadır.²⁰⁴ *Süçün-* biçimi de kullanılmaktadır. “Er sözge süçüdi.” (Adam sözün tadını buldu, söze başladı, işine bakmadı.) örneğine bakıldığında *süçün-* fiilindeki –n- dönüşlülük ekinin işlevini kaybettiği görülmektedir.

Süzlün-<süz-ü-l-ü-n-: DLT’de bu fiil, “süzülmek” anlamındadır.²⁰⁵ “suw süzlüdi.” (Su süzüldü.) örneğinden de anlaşılacağı üzere *süz-* fiiline –l-’nin kattığı anlamı pekiştirmek amacıyla –n- dönüşlülük eki eklenmiştir. Bu fiilde –n- ekinin fiile yeni bir anlam katmadığı görülmektedir. Bu yüzden –n- dönüşlülük ekinin *süzlün-* fiilinde işlev kaybına uğradığı söylenebilir.

²⁰⁰ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.137.

²⁰¹ DLT, II, s.247.

²⁰² DLT, I, s.402.

²⁰³ DLT, II, s.247.

²⁰⁴ DLT, II, s.150.

²⁰⁵ DLT, II, s.247.

Süzün-<süz-ü-n-: “DLT’de “süzülür gibi görünmek” anlamındadır.²⁰⁶ – n- eki fiile dönüşlülük anlamı katmadığından burada bir işlev kaybından söz etmek mümkündür.

Tapındur-<tap-in-dur-: EUTS’de “taptırmak” anlamındadır.²⁰⁷ “1.tapmak, prestij etmek. 2.bulmak, elde etmek.” anlamındaki *tap*-²⁰⁸ fiilinin üstüne –n- dönüşlülük eki ve –dur- ettirgenlik ekinin gelmesiyle oluşmuştur. EUTS’deki anlamına bakıldığında fiildeki –n- ekinin dönüşlülük işlevini kaybettiği görülmektedir.

Tarun<taru-n-: “daralmak” anlamındaki *taru*-²⁰⁹ fiilinden –n- dönüşlülük-edilgenlik ekiyle türemiştir. *Tarun-* “canı sıkılmak, usanmak; sıkılmak” anlamındadır. “Er işta buştı tarundi.” (Adam işten usandı, sıkıldı.) – n- eki *taru-* fiiline dönüşlülük anlamı katmamıştır; çünkü zaten fiilin *taru-* biçimi anlam bakımından dönüşlülük ifade eder. “ew tarudı” (Ev daraldı.) ya da “er buştı tarudı.” (Adam usandı, sıkıldı.)²¹⁰ örnekleri göz önüne alındığında –n- dönüşlülük-edilgenlik ekinin fiille kaynaşarak işlevini kaybettiği söylenebilir.

Tatın-<tat-ı-n-: DLT’de “tadar görünmek” anlamındadır.²¹¹ “Ol aş tatındı.” (O, hakikatte tatmadığı halde aş tadar göründü.) örneğinden anlaşılacağı üzere –n- eki, *tat-* fiiline dönüşlülük anlamı katmamıştır. Bu nedenle –n- ekinin bu fiilde işlevini kaybettiği söylenebilir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud, bu maddeyi açıklarken –n- ekinin iki işlevine değinmiştir: İşlevlerden ilki “gibi görünmek” manasında fiiller türetirken ikincisi “failin işi başkasına kalmadan kendi başına yapması” anlamında fiiller türetir. İşte bu bahsettiği ikinci işlev, dönüşlülük işlevini birebir karşılarken ilk işlev farklı

²⁰⁶ DLT, II, s.152.

²⁰⁷ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.146.

²⁰⁸ Caferoğlu, a.g.e., s.147.

²⁰⁹ DLT, III, s.261.

²¹⁰ DLT, III, s.261-262.

²¹¹ DLT, II, s.158.

anlamda fiiller türetmektedir. Dönüştürme işlevi taşımayan –n- eklerinin işlevlerini kaybettiğini söylememizin sebebi budur.

Tizlin-<tiz-i-l-i-n-: DLT’de “dizilmek” anlamındadır.²¹² Tizlin- fiili, tizil-²¹³ fiili ile aynı anlamda olduğu için –n- ekinin fiile yeni bir anlam katmadığı söylenebilir. O halde ek işlevsizdir.

Togran-<togra-n-: DLT’de “doğrar görünmek” anlamındadır.²¹⁴ Togra- fiil tabanına gelen –n- dönüştürme eki işlevini kaybetmiş, fiile “gibi görünmek” anlamı katmıştır.

Todhgurun-<todh-gur-u-n-: DLT’de “doyurur görünmek” anlamındadır.²¹⁵ “Ol karın todhgurundi.” (O, karnını doyurur göründü.) örneğinde görüldüğü üzere –gur- ettirgenlik ekinin üzerine gelen –n- eki fiile dönüştürme anlamı katmamıştır. Bu nedenle ekin dönüştürme işlevini kaybettiği söylenebilir.

Tüglün-<tüg-ü-l-ü-n-: DLT’de “dügümlenmek, dügülme” anlamındadır.²¹⁶ “dügme, dügümleme, bağlamak” anlamındaki *tüg*-²¹⁷ fiil tabanına önce –l- edilgenlik eki, sonra da –n- dönüştürme eki getirilerek türetilmiştir. DLT’de örnek olarak verilen “Suw bogazda tüglüdi.” (Su boğazda düğüldü, durdu.) cümlesine bakıldığında fiil tabanının aldığı ikinci çatı ekinin fiile yeni bir anlam kazandırmadığı görülür. Bu nedenle –n- dönüştürme ekinin tüglün- fiilinde işlevsiz olduğu söylenebilir.

Türlün-<tür-ü-l-ü-n-: DLT’de “dürülmek; bükülmek” anlamındadır.²¹⁸ Tür- fiil tabanına –l- ve –n- çatı eklerinin üst üste gelmesiyle oluşmuştur. –n-

²¹² DLT, II, s.243.

²¹³ DLT, I, s.233.

²¹⁴ DLT, II, s.240.

²¹⁵ DLT, II, s.202.

²¹⁶ DLT, II, s.244.

²¹⁷ DLT, II, s.20.

²¹⁸ DLT, II, s.243.

eki, muhtemelen –l- ekinin fiile kattığı anlamı kuvvetlendirmek amacıyla türül-fiiline eklenmiş ve bu da ek yığılmasına sebep olmuştur. Tür- “dürmek” anlamındadır²¹⁹ ve aldığı ilk çatı eki –l- ile *türül-* “dürülmek” anlamı kazanmıştır. Fiilin bu *türül-* biçiminin yanı sıra görülen türün- fiili ise ancak ek yığılmasıyla açıklanabilir. Anlam bakımından fark bulunmamasına rağmen iki şeklin de bu dönemde kullanıldığı görülmektedir. –n- ekinin ise dönüşlülük işlevini kaybettiği açıktır.

Tüzlün-<tüz-ü-l-ü-n-: DLT’de “düzeltmek” anlamındadır.²²⁰ *tüzlin-* biçimine de rastlanmaktadır.²²¹ Tüz- fiil tabanına önce –l- edilgenlik eki sonra da –n- dönüşlülük ekinin gelmesiyle oluşmuştur. *Tüz-* “düzmek, düzeltmek” anlamındadır.²²² Görüldüğü üzere üst üste eklenen çatı ekleri sadece anlamı pekiştirmek amaçlıdır. Fiilin anlamında çatı yönünden bir değişikliğe yol açmamışlardır. Bu nedenle fiildeki –l- ve –n- çatı eklerin işlevsiz oldukları söylenebilir.

Ukun-<uk-u-n-: EUTS’de “1.anlamak, kani olmak 2.itiraf etmek, kabul etmek” anlamlarındadır.²²³ “anlamak, öğrenmek, kavramak” anlamındaki *uk-*²²⁴ fiil tabanından –n- dönüşlülük ekiyle türemesine karşın “itiraf etmek, kabul etmek” gibi yeni sözlük anlamları kazanmıştır. Buradan hareketle –n- ekinin dönüşlülük işlevini kaybettiği, sözcüğe yepyeni bir sözlük anlamı kazandırdığı söylenebilir.

Üzlün-<üz-ü-l-ü-n-: DLT’de “-ip- üzülme, kopmak” anlamındadır.²²⁵ Üz- fiil tabanının üzerine –l- ve –n- çatı eklerinin eklenmesiyle oluşmuştur. Dönüşlülük eki –n-, *üzül-* fiilindeki “edilgenlik-dönüşlülük” anlamını

²¹⁹ DLT, II, s.7.

²²⁰ DLT, II, s.243.

²²¹ DLT, I, s.349.

²²² DLT, II, s.9.

²²³ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.173.

²²⁴ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.173.

²²⁵ DLT, I, s.258.

pekiştirmek amacıyla eklenmiş olup fiile yeni bir anlam katmamış, fiili çatı yönünden etkilememiştir. Bu nedenle de –n-, *üzlün-* fiilinde işlevsiz bir ektir.

Yığın-<yığı-n-: EUTS’de *yığ-* fiili, “yığmak, toplamak, kazanmak” anlamındadır.²²⁶ Fiile eklenen –n- eki fiilin anlamında bir değişikliğe yol açmamıştır. Yığın- fiili de EUTS’de “toplamak” anlamındadır.²²⁷ Burdan hareketle –n- dönüşlülük ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Yırtın-<yırt-ı-n-: DLT’de “yırtar görünmek” anlamındadır.²²⁸ Yırt- fiil tabanı –n- dönüşlülük eki almasına karşın *yırtın-* fiili dönüşlü anlam taşımamaktadır. O halde –n- ekinin işlevsiz olduğu söylenebilir.

Yumın-<yum-ı-n-: DLT’de “yumar gibi görünmek” anlamındadır.²²⁹ Yum- fiil tanından –n- dönüşlülük ekiyle türemesine karşın *yumın-* fiili dönüşlülük anlamı taşımamaktadır. Bu nedenle –n- ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

2.1.3. -(I)ş-, -(U)ş-:

Açılış-<aç-ıl-ış-: açıl- ve açılış- fiilleri DLT’de aynı anlamı, “açılmak” anlamını, ifade etmek için kullanılmıştır.²³⁰ *Açılış-* fiilindeki –ş işteşlik ekinin durumu, açılın- fiilinde görülen durumun bir benzeridir. *Açıl-*, *açılın-* ve *açılış-* fiilleri tek bir anlamı ifade etmektedir.

Beküş-<bekü-ş-: Clauson’a göre *beküş-* fiili, *bekü-* fiil gövdesinden türemiştir.²³¹ DLT’de *beküş-* “pekişmek, sağlamlaşmak” anlamındadır²³² ve

²²⁶ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.191.

²²⁷ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.191.

²²⁸ DLT, III, s.108.

²²⁹ DLT, III, s.86.

²³⁰ DLT, I, s.239.

²³¹ Sir Gerard Clauson, *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteen-Century Turkish*, Clarendon Press, Oxford, 1972, s.329.

“Bekişdi nenğ.” (Nesne sağlamaştı.) şeklinde örneklendirilmiştir. Kelimenin karşılığına ve verilen örneğe bakıldığında –ş- ekinin fiile işteşlik anlamı katmadığı görülmektedir. –ş- eki, *beküş-* fiilinde fiille kaynaşarak yeni anlamda bir sözcük meydana getirmiştir. O halde –ş- ekinin *berküş-* fiilinde işteşlik işlevini kaybettiği söylenebilir.

Çalış- <çal-ı-ş-: DLT’de çalış- fiili, “bir şeyin çatlakları, araları açılmak” anlamındadır ve işteşlik anlamı taşımamaktadır.²³³ Türkiye Türkçesinde ise -ş- işteşlik eki, geçişli fiil tabanının üzerine gelerek bu fiili geçişsiz yapmış ve sonradan işlevini kaybetmiştir.²³⁴

Çıkış-<çık-ı-ş-: DLT’de çıkış- fiili, çıkmakta yardım ve yarış etmek anlamında kullanılmış, buradaki –(ı)ş- eki işteşlik işlevini korumuştur; ancak Türkiye Türkçesinde bu fiil, “1. Bir kimseye hoşça gitmeyen bir davranışından dolayı sert sözler söylemek, azarlamak. 2. Yeter olmak, yetmek.”²³⁵ anlamına gelmektedir. Çıkış- fiilindeki işteşlik eki –ş- burada, çatı kategorisinde bir fiili öznesi yönünden etkileme vazifesini terk etmiş; yeni fiil oluşturan bir ek olarak karşımıza çıkmıştır.

Çıkraş-<çıkra-ş-: DLT’de “gıcırdamak” anlamındaki *çıkra*-²³⁶ fiilinden türemiştir. *Çıkraş-*²³⁷ “çokça gıcırdamak, çıkırdamak” anlamındadır. Fiilde “ortaklaşa yapma” anlamı yoktur. –ş- işteşlik eki sadece o işin çokça yapıldığını ifade etmede kullanılmıştır. Bu nedenle –ş- işteşlik ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

²³² DLT, II, s.105.

²³³ DLT, II, s.103.

²³⁴ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, , Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, s.373.

²³⁵ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²³⁶ DLT, III,s.280.

²³⁷ DLT, II,s.209.

Değiş-<değ-i-ş: EUTS’de bu fiil *tāgiş-* biçimiyle bulunmaktadır.²³⁸ *Tāgiş-*“rastlaş-” anlamındadır. Buradaki –(İ)ş- eki, işteşlik işlevini korumuştur. DLT’de *tegiş-* biçiminde görülen bu fiil “muhakeme olmak, bir yere değmek” anlamındadır ve –(i)ş- eki işteşlik işlevini kaybetmiştir.²³⁹ Türkiye Türkçesinde, “1. Başka bir biçim veya duruma girmek, tahavül etmek. 2. Yerine başka şey veya kimse gelmek. 3. Karşılıklı alıp vermek, mübadele etmek. 4. (-i) Değiştirmek.” Anlamlarına gelen *değiş-* fiilinin birinci ve ikinci anlamlarına bakıldığında –ş- işteşlik ekinin işlevini kaybettiği görülmektedir.²⁴⁰ Değiş- fiili diğer işteşlik eki alan fiiller gibi geçişsiz bir fiildir ancak sözlükteki dördüncü anlamına bakıldığında fiilin sonradan “değiştirmek” anlamı da kazanarak geçişli fiil görünümü kazandığı görülmektedir.

Dolaş-<dola-ş-: DLT’de *tolgaş-* biçiminde görülmektedir. “dolaşmak, dolamakta ve bükümde yarış etmek, burulmak” anlamındaki bu fiilde –ş- işteşlik işlevini kaybetmiştir.²⁴¹ Türkiye Türkçesinde “1. Gezmek, gezinmek. 2. Doğru gitmeyip yolu uzatmak. 3. Dönüp başka bir yönden gelmek. 4. Kan, damarlarda yer değiştirmek. 5. Saç, iplik vb. şeyler birbirine karışarak güç çözümlür duruma gelmek. 6. (-i) Bir yeri belli bir amaçla gezmek. 7. Denetlemek amacıyla bir yeri gezmek. 8. Nefes, el bir şey üzerinde hafifçe hareket etmek. 9. müz. Gezinmek. 10. mec. Çok kimse tarafından söylenmek.11. mec. Belirmek.”²⁴² anlamlarına gelir. *Dola-* fiili, –ş- ekinin eklenmesiyle geçişsiz hale gelmiş; sonradan geçişli anlamlar kazanmıştır. Fiilin anlamlarına bakıldığında, işteşlik ekinin işlevini kaybettiği görülmektedir.

Ädgüläş-<ädgü-lä-ş: UW’de “ değer vermek; arkadaşlık kurmak, arkadaş olmak” anlamında; Old Turkic Word Formation’da ise “iyileşmek, iyi

²³⁸ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993,s.119.

²³⁹ DLT, II, s.105.

²⁴⁰ *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁴¹ DLT, II,s.221.

²⁴² *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

olmak” anlamındadır. Erdal, *ädgöläş-* ile *ädgölä-* fiili arasındaki anlam farkına dikkat çekerek *ädgöläş-* fiilinin *ädgölä-* tabanından değil doğrudan +lâş eki ile *ädgü* isim kökünden türemiş olabileceğini belirtmiştir.²⁴³ O halde –ş işteşlik işlevini yitirmiş, isimden fiil yapan +la- ekiyle birleşerek yeni anlamda farklı bir sözcük türetmiştir. Ayrıca bu yapı, +lâş- biçimindeki kalıplaşmaların yakın tarihlerde ortaya çıkmadığına da delil oluşturmaktadır.

Eriş-<er-i-ş: DLT’de erüş- biçimindedir. “erimek, erişmek” anlamındaki bu fiilde –ş- işteşlik işlevini kaybetmiştir.²⁴⁴ Türkiye Türkçesinde “(-e) 1. Varılması zamana, emeğe bağlı olan veya uzakta bulunan bir amaca varmak, ulaşmak. 2. Bir yere ulaşmak, varmak. 3. (nsz) Bitkiler veya bunların ürünleri olgunlaşmak. 4. (nsz) Zaman gelip çatmak.”²⁴⁵ anlamına gelen eriş- fiilindeki –ş- eki işteşlik işlevini kaybetmiştir. *Eriş-* fiili ile *er-* fiili arasında anlam farkı neredeyse yoktur. Sözlükte *er-* fiilinin karşılığı da “(-e) 1. Erişmek, kavuşmak. 2. Yetişip dokunmak. 3. (nsz) Bitkiler veya bunların ürünleri olgunlaşmak. 4. (nsz) *din b.* Kendini Tanrı yoluna vermiş kimse insanüstü kutsal bir aşamaya erişmek.”²⁴⁶ olarak verilmiştir.

Giriş-<gir-i-ş: DLT’de “girişmek, girmekte yarış etmek”²⁴⁷ anlamındadır. –ş- işteşlik görevini korumuştur. Türkiye Türkçesinde ise “1. Bir işi ele almak, bir işe teşebbüs etmek. 2. Kalkışmak. 3. Birbirine karışmak. 4. mec. Dövmek. 5. mec. Kavgaya tutuşmak.”²⁴⁸ anlamlarındadır. Sözlükteki ilk anlamına bakıldığı zaman bu fiilin işteşlik anlamını yitirdiği dolayısıyla da ekin işlevini yerine getirmediği görülmektedir.

²⁴³ Erdal, a.g.e.,s.556.

²⁴⁴ DLT, I, s.182.

²⁴⁵ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁴⁶ **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005

²⁴⁷ DLT, II, s.99.

²⁴⁸ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

İliş-<il-i-ş-: DLT’de “birbirine ilişmek, çatışmak” anlamında olan bu fiilde –ş- işteşlik işlevini kaybetmiştir.²⁴⁹ Türkiye Türkçesinde “(-e) 1. Bir şeye hafifçe dokunmak, takılmak. 2. Elini sürmek, dokunmak. 3. Bir şeyin kenarına kısa bir süre için oturmak. 4. Karışmak, rahat vermemek, müdahale etmek. 5. mec. Değirmek, sözünü etmek. 6. hlk. Şaka etmek.”²⁵⁰ anlamlarına gelen iliş-fiilindeki –ş- eki işteşlik işlevini kaybetmiştir. İl- fiili Türkçe Sözlük’te “(-e) hlk. Değmek, dokunmak.”²⁵¹ anlamındadır; bu fiile –ş- işteşlik eki getirilerek yapılan iliş- fiilinin işteşlik anlamı taşımayıp yeni bir sözlük anlamı kazandığı görülmektedir.

İrteş-<irte-ş-: DLT’de *irte-* fiili “arkasına düşmek; istemek” anlamındadır.²⁵² irteş- de bu fiilden türemiştir. “araştırmak” anlamındadır. “Olar bu sözüğ irteştiler.”²⁵³ Örneğinden de anlaşılacağı üzere –ş- işteşlik eki işlevini kaybetmiştir.

İsiş-<isi-ş-: Isınmak anlamındaki *isi-*²⁵⁴ fiilinden –ş- işteşlik ekiyle türeyen isin- fiili “ısınmak, bir nesnenin bütün parçaları arasında sıcaklık yayılmak” anlamındadır.²⁵⁵ İşteşlik ekini almasına rağmen fiilde herhangi bir “eylemi birlikte ya da karşılıklı gerçekleştirme” anlamı yoktur. –ş- ekinin işteşlik işlevini kaybettiği açıkça görülmektedir.

Kalkış-<kalk-ı-ş-: Türkiye Türkçesinde “1. Yetenek, imkân ve gücü aşan bir işe girişmek. 2. Girişmek, başlamak, yeltenmek”²⁵⁶ anlamına gelen kalkış- fiilinde işteşlik eki –ş-’nin işlevini kaybettiği görülmektedir.

²⁴⁹ DLT, I, s.188.

²⁵⁰ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁵¹ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁵² DLT, I, s.245.

²⁵³ DLT, I, s.230.

²⁵⁴ DLT, III, s.253.

²⁵⁵ DLT, I, s.185.

²⁵⁶ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

Käkräş-<käkrä-ş-: EUTS’de *käkrä-* fiili, “nefret etmek, tiksinmek, düşmanlık etmek; kızmak hiddetlenmek, öfkelenmek” anlamındadır.²⁵⁷ Bu fiile eklenen –ş- işteşlik eki, fiilin anlamını değiştirmediğinden ekin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Koçuş-<koç-u-ş-: EUTS’de “kucaklamak” anlamındadır.²⁵⁸ “sarılmak, kucaklamak” anlamındaki *koç-*²⁵⁹ fiilinden –ş- işteşlik ekiyle türemesine karşın işteşlik anlamı barındırmamaktadır. Öyleyse ekin işlevini yerine getirmediği söylenebilir.

Körüş-<kör-ü-ş-: DLT’de *körüş-* fiili, “görmek” anlamındaki *kör-*²⁶⁰ fiilinden –ş- işteşlik ekiyle türemiştir. *Körüş-* “gözle bakmak”²⁶¹ anlamındadır. DLT’de –ş- işteşlik eki alan fiiller için o işi yapmakta “yardım ve yarış etmek” ifadesi kullanılmıştır. *Körüş-* fiili için bu ifade kullanılmamıştır ve verilen örneğe bakıldığında da işteşlik anlamı taşımadığı görölmektedir: Ol mening birle körüşdi. “O bana gözle baktı.”²⁶² Bu ifadeden yola çıkarak –ş- işteşlik ekinin *körüş-* fiilinde işlevini kaybettiği söylenebilir.

Köseş-<köse-ş-: DLT’de *köseş-* fiili, “arzu etmek” anlamındaki *köse-*²⁶³ fiilinden –ş- işteşlik ekiyle türemiştir. *Köseş-* “istemek; öğünmek” anlamındadır: Eren kamuğ tawar köseşdi. “Bütün adamlar mal istediler”.²⁶⁴ –ş- işteşlik ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir; çünkü her iki fiil de aynı anlamı karşılamak için kullanılmıştır ve *köseş-* fiilinde “bir işi birlikte ya da karşılıklı yapma” ifadesi yoktur.

²⁵⁷ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.70.

²⁵⁸ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993,s.119.

²⁵⁹ Caferoğlu, a.g.e., s.119.

²⁶⁰ DLT, I, s.139.

²⁶¹ DLT, II, s.99.

²⁶² DLT, II, s.99.

²⁶³ DLT, III, s.265.

²⁶⁴ DLT, II, s.101.

Suvsuş-<suvsə-ş-: EUTS'de *suvsə-* fiili “susuzlamak, susamak” anlamındadır. *Suvsuş-* fiilindeki *-ş-* eki, fiile işteşlik anlamı katmamıştır. *Suvsuş-*²⁶⁵ EUTS'de “susamak” anlamında olduğundan işteşlik ekinin burada işlevini kaybettiği söylenebilir.

Süçiş-<süç-i-ş-: DLT'de “tatlılanmak” anlamındadır.²⁶⁶ *Süç-i-* fiilinden *-ş-* işteşlik ekiyle türemiş olduğu görülen bu fiil işteşlik anlamı taşımamaktadır. Dolayısıyla buradaki *-ş-* işteşlik ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Süzlüş-<süz-ü-l-ü-ş-: DLT'de “süzülmek” anlamındadır.²⁶⁷ “Suwlar kamuğ süzlüşdi.” (Bütün sular süzüldü.) örneğinde görüldüğü üzere *süzül-* fiilinin üzerine eklenen *-ş-* eki, işteşlik işlevini kaybetmiştir. Fiil, *-ş-* ekine rağmen, eki almadan önceki anlamını muhafaza etmektedir. Bu da *süzlüş-* fiilinde, işteşlik ekinin işlevini kaybettiğini gösterir.

Tanğlaş-<tanğ-la-ş-: DLT'de bu söz, “şaşmak, taaccüp etmek” anlamındadır.²⁶⁸ “*tan*” isim kökü, *+la-* ekiyle fiil haline geldikten sonra *-ş-* işteşlik eki getirilerek *tanlaş-* fiili oluşturulmuştur. Fiilin *tanğla-* biçimi, DLT'de mevcuttur.²⁶⁹ Bu da ekin bu sözcük için *+laş-* biçiminde kalıplaşmış bir ek olmayıp *+la-* ve *-ş-* biçiminde ayrı ayrı kullanıldığını göstermektedir. *-ş-* eki, *tanğla-* “danla-, taaccüp etmek” anlamındaki fiile işteşlik anlamı katmadığından bu fiil için ekin işlevini kaybettiğini söyleyebiliriz.

Ulaş-<ula-ş-: DLT'de “ulaşmak” anlamındadır.²⁷⁰ “bir nenğ Birge ulaşdı.” (Bir nesne bir nesneye ulaştı.) örneğinde de görüldüğü üzere fiildeki *-ş-* eki işteşlik işlevini kaybetmiştir. Türkiye Türkçesinde “(-e) 1. Varmak, gelmek. 2. Elde etmek, erişmek. 3. Yetişmek. 4. Birbirine katılmak,

²⁶⁵ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.140.

²⁶⁶ DLT, II, s.92.

²⁶⁷ DLT, II, s.215.

²⁶⁸ DLT, III, s.398.

²⁶⁹ DLT, III, s.403.

²⁷⁰ DLT, I, s.189.

dökülmek.”²⁷¹ Anlamına gelen ulaş- fiilindeki –ş- işteşlik eki, işlevini kaybetmiştir.

Ukuş-<uk-u-ş-: DLT’de “anlamak” anlamındadır.²⁷² *Uk*-²⁷³ “anlamak” fiil tabanından –ş- işteşlik ekiyle türemesine karşın işteşlik anlamı barındırmaz. O halde –ş- ekinin işlevini yerine getirmediği ve dolayısıyla da bu fiilde bir işlev kaybı olduğu söylenebilir.

Yaraş-<yara-ş-: EUTS’de *yara*-²⁷⁴ fiili “yaramak, yakışmak” anlamındadır. Fiilin –ş- işteşlik eki almış biçimi de yine “yakışmak, yaraşmak” anlamında olduğundan –ş- ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Yetiş-<yet-i-ş-: DLT’de “yetişmek, erişmek” anlamındadır.²⁷⁵ –ş- ekinin burada fiile işteşlik anlamı katmadığı ve dolayısıyla işlevini kaybettiği görülmektedir. Türkiye Türkçesinde “(-e) 1. Ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak. 2. Vaktinde tamam olmak, bitmek, hazırlanmak, hazır olmak. 3. Vaktinde varmak, vaktinde bulunmak. 4. Bir işe başlamış olanlara veya gidenlere sonradan katılmak. 5. Değmek, uzanıp dokunabilmek. 6. Vakit bulmak, yapabilmek. 7. (nsz) Yetmek, yeter olmak, kâfi gelmek. 8. Bir zamanda yaşamış olmak, bir zamanı veya kimseyi görmüş olmak. 9. (nsz) Üremek, büyümek, olmak. 10. (-de) Eğitim görmüş olmak, öğrenmek, gelişmek. 11. İş görebilecek yaşa gelmek, büyümek. 12. Yardım etmek, yardımına koşmak.”²⁷⁶ Anlamlarına gelen yetiş- fiilindeki –ş- eki işteşlik işlevini kaybetmiştir.

²⁷¹ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁷² DLT, I, s.186.

²⁷³ DLT, I, s.168.

²⁷⁴ Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.186.

²⁷⁵ DLT, III,s.183.

²⁷⁶ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

Yılış-<yıl-ı-ş-: DLT'de “birbirini töhmetlemek, itham etmek”²⁷⁷ anlamındadır ve –ş- işteşlik işlevini korumaktadır. Türkiye Türkçesinde ise yılış- fiilinin “yapmacık davranışlarla hoş görünmeye çalışmak”²⁷⁸ anlamıyla kullanıldığı ve –ş- işteşlik ekinin işlevini kaybettiği görülmektedir.

Yumluş-<yum-u-l-u-ş-: DLT'de “yumulmak” anlamındadır.²⁷⁹ Fiil, yum- fiil tabanına –l- ekinin gelmesiyle edilgen-dönüştü hale gelmiştir. –ş- eki anlamı kuvvetlendirmek amacıyla eklenmiştir. DLT'de verilen “Közler yumluşdı.” (Gözler yumuldu.) cümlesinde işteşlik anlamı sezilse de –ş- ekinin daha çok dönüşlülük anlamını pekiştirmek amacıyla eklendiği düşünülmektedir.

2.1.4. –(I)r-, -(U)r-:

Asgar-<asıg-a-r-: UW'de “faiz getirmek; yardım etmek, korumak” anlamındadır.²⁸⁰ *Asıg* “fayda” isim kökünden –a ile fiil yapılmıştır. –r ekinin burada ettirgenlik işlevini kaybettiği görülmektedir.

Bekriş-<bekü-r-i-ş-: DLT'de *bekü*-²⁸¹ “berkişmek” fiil gövdesinden –r- ettirgenlik eki ve sonra da –ş- işteşlik eki alarak türemiştir. Bekriş- “pekişmek” anlamındadır.²⁸² “İkler yeme sawrıyor, et yin takı bekrişür.” (Hastalar seyreliyor, azalıyor; et, vücut dahi pekişir.) DLT'de bekriş- fiili, örnek şiirin bir bölümünde geçmektedir. Fiile kattığı anlama dikkat edildiğinde –r- ekinin ettirgenlik anlamının kaybolduğu görülmektedir.

Ägır-<äg-ir-: UW'de “depolamak, kuşatmak” anlamlarındadır.²⁸³ “äg-” kökünden –ir ettirgenlik eki ile türemiştir. Ancak ettirgenlik anlamı

²⁷⁷ DLT, III, s.75.

²⁷⁸ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁷⁹ DLT, III, s.105.

²⁸⁰ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch**, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1977.

²⁸¹ DLT, II, s.270.

²⁸² DLT, III, s.278.

²⁸³ Röhrborn, a.g.e.

taşımamaktadır. *Āgir-* fiilinin *āg-* köküyle anlam ilişkisi yoktur. Buna dayanarak –ir ekinin burada ettirgenlik işlevini kaybettiği, yeni anlamda bir sözcük türettiği söylenebilir. DLT’de ise fiilin anlam bakımından çeşitlendiği görülmektedir: “sevketmek; döndürmek; eğirmek; çevirmek; bir yeri kuşatmak, sarmak”. Bu fiil, Türkiye Türkçesinde “yün pamuk ve benzerini iğ ile büküp iplik durumuna getirmek” anlamında halen varlığını sürdürmektedir.²⁸⁴

Katur-<kat-ur-: Muhtemelen *kat*²⁸⁵ fiilinden türemiştir. *Kat-* fiili, “katmak, karıştırmak; katılaşmak, sert olmak; mihnete ve sıkıntıya düşmek, yorulmak” anlamındadır. *Katur-* ise “ sevinmek; öğünmek; gülmek” anlamındadır.²⁸⁶ İlk bakışta anlam ilgisi kurulması güç olsa da “gülerek katılmak” anlamındaki *katgur*²⁸⁷ fiilinin varlığı, *katur-* fiilinin de *kat-* tabanından türemiş olabileceğine işaret eder. *Kat-* fiiline eklenen –ur- ettirgenlik eki kökle kaynaşarak yeni anlamda bir sözcük türetmiş ve ettirgenlik işlevini kaybetmiştir.

Keçür-<keç-ir-: DLT’de “evirip çevirmek, başarmak; başışlamak” anlamındadır.²⁸⁸ “geçmek, ölmek” anlamındaki *keç*²⁸⁹ fiilinden –ir- ettirgenlik ekiyle türemiştir. *Keç-* fiilinin –ir- ekiyle kazandığı anlama bakıldığında ekin ettirgenlik işlevini kaybedip kökle kaynaşarak yeni anlamda bir sözcük türettiği söylenebilir.

Ögir-<ög-ir-: Orhun Türkçesinde “sevinmek” anlamındadır.²⁹⁰ Clauson da “sevinçli olmak, sevinmek” şeklinde anlamlandırmıştır.²⁹¹ Muhtemelen *ög-*

²⁸⁴ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁸⁵ DLT, II, s.432.

²⁸⁶ DLT, II, s.516.

²⁸⁷ DLT, II, s.192.

²⁸⁸ DLT, I, s.47.

²⁸⁹ DLT, I, s.80.

²⁹⁰ Bilge Kağan Yazıtı, Doğu Yüzü, 2.

²⁹¹ Sir Gerard Clauson, **An Etimological Dictionary of Pre-Thirteen-Century Turkish**, Clarendon Press, Oxford, 1972.

fiil kökünden –ir ettirgenlik ekiyle türemiş bir yapıdır; ancak, herhangi bir ettirgenlik işlevi üstlenmemiştir. –ir eki ettirgenlik işlevi üstlenmediği durumlarda geçişsiz fiilleri geçişli hale getirir. Oysaki burada *ög-* fiili geçişli bir fiildir ve ekin geçişliliği artırması yani fiili ettirgen yapması beklenir. –ir eki görevini yerine getirmedeğinden burada bir işlev kaybından söz edilebilir.

Şaşır-<şaş-ır-: EUTS’de ve DLT’de *şaş-* fiilinin *şaşır-* biçimi bulunmamaktadır. Türkiye Türkçesinde “(nsz) 1. Ne yapmak gerektiğini bilememek, nasıl davranacağını kestirememek, içinden çıkamamak. 2.Doğru, gerçek ve gerekli olanı ayırt edemeyecek duruma gelmek. 3.Herhangi bir durum karşısında şaşkınlık duymak, hayret etmek.”²⁹² anlamlarına gelen *şaşır-* fiilindeki –ş- eki işteşlik işlevini kaybetmiştir. –(l)r-/-(U)r- eki geçişsiz fiillere eklendiğinde onları geçişli yapar. Burada *şaşır-* fiili bu kuralın istisnasıdır. “(-e) 1. Umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay, bir olgu karşısında şaşkın duruma gelmek, hayret etmek. 2.(-den) Yolundan sapmamak, gidişini değiştirmemek veya yanılmamak. 3.(-i) Şaşırmak.”²⁹³ anlamına gelen *şaş-* fiili de *şaşır-* fiili gibi geçişsizdir. –(l)r-/-(U)r- eki bu fiilin geçişliliğinde herhangi bir değişikliğe yol açmamış, sadece fiile yeni bir sözlük anlamı kazandırmıştır.

Yogur-<yog-ur-: Erdal, bu fiilin anlamını “yoğurmak” olarak vermiştir.²⁹⁴ –ur eki, ettirgenlik işlevini kaybederek *yog-* fiilinden “hamur vb. yoğurmak” anlamında yeni bir fiil türetmiştir.

Yütür-<yüt-ür-: EUTS’de “yüklemek” anlamındadır.²⁹⁵ *Yüt-* fiiline –ür- ettirgenlik ekinin eklenmesiyle oluşmuştur. *Yüt-*²⁹⁶ fiili “yüklemek” anlamında

²⁹² **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁹³ **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

²⁹⁴ Erdal, **a.g.e.**,s.725.

²⁹⁵ Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.200.

²⁹⁶ Caferoğlu, **a.g.e.**, s.200.

olduğuna göre –r- ekinin fiile yeni bir anlam katmadığı dolayısıyla da işlevsiz olduğu söylenebilir.

2.1.5. –Ar-:

-Ar- ekini alan fiiller incelendiğinde, bu ekin işlev kaybına uğramadığı görülmüştür.

2.1.6. -(I)t-, -(U)t-:

Ayt-<ay-t-: Orhun Türkçesinde “söylemek, demek” anlamındadır.²⁹⁷ –t ettirgenlik eki, işlevini kaybetmiştir; geçişli bir fiile geldiği halde bu fiilin geçişlilik derecesini artırmamıştır. DLT’deki örnekler de bunu desteklemektedir: “Men anđar sz ayıttım. (Ben ona sz söyledim)”²⁹⁸

Anut-<anu-t: UW’de “hazırlamak, ön hazırlık yapmak, bir şeyi ortaya çıkarmak” anlamındadır.²⁹⁹ Anu- fiil kökü üzerine eklenen –t, ettirgenlik işlevini kaybetmiştir. Ayrıca DLT’de “Ol yaguka tolum anuttı.”³⁰⁰ (O düşmana silah hazırladı.) rneği anut- fiilindeki –t’nin fiile ettirgenlik anlamı katmadığını desteklemektedir.

erlet-<*erle-t-: Fiilin erle- biçimi DLT’de yoktur; ancak, hem *erlet-* hem de *erlen-* biçimlerinin varlığı böyle bir fiil tabanın varlığını gösterir. *erlet-* “bozmak, ağırtmak, ağırlık vermek” anlamındadır.³⁰¹: Ot anığ kzin erletti. “İlaç onun gözünü bozdu.” örneğe bakıldığında –t- ettirgenlik ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

²⁹⁷ Tunyukuk Yazıtı, 24.

²⁹⁸ DLT, I,s.216.

²⁹⁹ Klaus Röhrborn, **Uigurisches Wörterbuch**, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, 1977.

³⁰⁰ DLT, I,s.215.

³⁰¹ DLT, II, s.345.

Ägirt-<äg-ir-t-: UW'de “kuşatılmak; karışmak” anlamlarındadır.³⁰² Geçişsiz *äg-* fiili, *-ir* ile geçişli hale getirilmiştir. Burada *-t* ekinin geçişliliği artırması yani fiili ettirgen yapması beklenir fakat *-t*'nin fiile kattığı anlam ettirgenlik değil edilgenliktir. Buradan hareketle ekin işlev kaymasına uğradığı sonucuna varılabilir.

Emrit-<emri-t-: DLT'de “kaşımaya ve gidiştirme yüzünden gıdıklanmak”³⁰³ anlamındaki *emrit-* fiili, *-t-* ettirgenlik ekiyle *emri-* yani “kaşımak”³⁰⁴ tabanından türemiştir; ancak türeyen bu yeni fiil ettirgenlik anlamı taşımamaktadır. *Emrit-* fiilindeki *-t-* işlevini kaybettiğinden ortaya başka anlamda yeni bir fiil çıkmıştır. DLT'de *emrit-* fiili ile ilgili şöyle bir açıklama bulunmaktadır: “*Kaşınmak meniň yinim emritti: Kaşınmak benim vücudumu gıdıklandırdı. Şöyle ki bu, bir kimsenin koltuk altı veya boynu kaşınırsa bütün beden bundan gıdıklanır, adamcağız gülmeğe başlar.*”³⁰⁵

Esit-<es-i-t-: DLT'de *es-* “esmek, kalburlayarak savurmak; uzatmak” anlamlarındadır.³⁰⁶ *Esit-* fiili de *es-* fiilinden *-t-* ettirgenlik eki ile türemiş olmalıdır. DLT'de *esit-* fiilinin anlamı, “uzatmak”tır.³⁰⁷ Hem *es-* hem de *esit-*, “uzatmak” anlamını karşılamak için kullanıldığına göre, *esit-* fiilinde *-t-* ekinin ettirgenlik işlevini kaybettiği söylenebilir.

İrklät-<irk-lä-t-: EUTS'de *irklät-* fiili “zorlamak, elde etmek” anlamındadır.³⁰⁸ Muhtemelen *ärk* isim kökünden *-lä-* ile fiil haline gelmiştir. *İrklä-* “bir şeyin üzerine çıkmak” anlamındadır.³⁰⁹ *İrklä-* fiil tabanına eklenen *-*

³⁰² Röhrborn, a.g.e.

³⁰³ DLT, I, s.261.

³⁰⁴ DLT, I, s.275.

³⁰⁵ DLT, I, s.261-262.

³⁰⁶ DLT, I, s.165.

³⁰⁷ DLT, I, s.209.

³⁰⁸ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s. 65.

³⁰⁹ Caferoğlu, a.g.e., s. 65.

t- ekinin file ettirgenlik anlamı katmayıp yeni bir sözlük anlamı kazandırdığı görülmektedir. Bu nedenle –t- ekinin ettirgenlik işlevini kaybettiği söylenebilir.

Ögüt-<ög-ü-t-: EUTS’de “övmek” anlamındadır.³¹⁰ Ög- fiilinden türemiştir. Ög- EUTS’de “düşünmek; meth ve sena etmek, ögüp alkışlamak; ezmek, inceltmek, ovmak” anlamındadır.³¹¹ –t- ettirgenlik ekinin ög- fiiline kattığı anlama bakıldığında, fiilin ekli halinin ek almamış halinden farklı bir anlam taşımadığı göz önünde bulundurularak bu ekin işlevsiz olduğu söylenebilir.

Sapıt-<sap-ı-t-: Türkiye Türkçesinde “(nsz) 1. Ruhsal bir düzensizlik içine düşmek. 2. (-i) Şaşkırmak. 3. mec. Saçmalamaya başlamak. 4. Aklını bozmak.”³¹² Anlamına gelen sapıt- fiili yine kendisi gibi geçişsiz olan sap- fiilinden türemiştir. Fiile eklenen –(l)t-/(U)t- eki, fiili geçişli hale getirmemiş ya da ettirgenlik anlamı katmamıştır. Sadece sap- fiilinden ayrı bir sözlük anlamı kazanmış olan *sapıt-* fiilini türetmiştir. O halde *sapıt-* fiilindeki –(l)t-/(U)t- ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Seğirt-<seğir-t-: Türkiye Türkçesinde seğirt- fiili “(nsz) Sıçrayarak yakın bir yere doğru koşmak.”³¹³ anlamında; DLT’de de “seğirtmek, koşturmak” anlamındadır. Seğir- fiiline “1.Koşmak, seğirtmek. 2.Hafif kımıldamak, kıpırdamak, seğirmek.” anlamıyla Yeni Tarama sözlüğünde rastlanmaktadır.³¹⁴ –(l)t-/(U)t- eki geçişsiz seğir- fiilini geçişli hale getirmemiş, ettirgenlik anlamı katmamıştır. Bu nedenle –(l)t-/(U)t- eki için işlevini kaybetmiştir denebilir.

³¹⁰ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.99.

³¹¹ Caferoğlu, *a.g.e.*, s.98.

³¹² *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

³¹³ *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

³¹⁴ *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

Yarat-<yara-t-: Orhun Türkçesinde “yapmak, yaratmak, düzenlemek” anlamındadır.³¹⁵ DLT’de ise “yaratmak; oranlamak, oranlayıp yapmak; kendinden uydurmak” anlamlarındadır.³¹⁶ Clauson, bu fiilin yara- kökünden türemiş olduğunu kabul etmiştir.³¹⁷ Erdal ise *yara-* ve *yarat-* fiillerinin anlamsal açıdan pek de yakın olmadığını belirtmiştir.³¹⁸ –t fiilden fiil türetmiştir fakat ettirgenlik işlevini kaybederek yeni anlamda bir sözcük meydana getirmiştir.

2.1.7. -Dlr-, -DUr-:

Aldır-<al-dır-: EUTS’de ve DLT’de al- fiilinin aldir- biçimi bulunmamaktadır. Türkiye Türkçesinde “(nsz) 1. Alma işini yaptırmak. 2. (-i, -e) Getirtmek. 3. Vücuttan herhangi bir parçayı veya organı sağlık sebebiyle çıkarttırmak. 4.(-e) Önem vermek, değer vermek. 5. (-den) Başkasına kaptırmak. 6. (-i, -e) Sığdırmak.”³¹⁹ anlamındadır. 4.Anlama bakıldığında -Dlr-, -DUr- ekinin burada fiile ettirgenlik anlamı katmadığı görülmektedir.

Kartur-<kar-tur-: “tıkamak; kardırmak, karıştırmak” anlamındaki bu fiil DLT’de şu örnekle açıklanmıştır: Ol anı suwka karturdı. “O, suyu onun boğazına tıkadı.”³²⁰ Türkiye Türkçesine çevrilmiş hali geçişli gibi görünse de örneğin kendisine bakıldığında *kartur-* fiilinin geçişsiz olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse tıka- anlamındaki *kartur-* fiili –tur- ettirgenlik eki almasına rağmen geçişli olmadığına göre, -tur- eki için işlevini kaybetmiştir denilebilir.

³¹⁵ Kül Tigin Yazıtı, Doğu, 13.

³¹⁶ DLT, I, s.330.

³¹⁷ Sir Gerard Clauson, *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteen-Century Turkish*, Clarendon Press, Oxford, 1972, s.959.

³¹⁸ Marcel Erdal, *Old Turkic Word Formation*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991, s.793.

³¹⁹ *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

³²⁰ DLT, II, s.190.

Öngetdür-<önged-dür-: EUTS'de öngetdür- fiili, "iyileşmek, onmak, şifa bulmak, iyi etmek" anlamındadır.³²¹ *Önget-* biçimine de rastlanan *önged-* fiilinde –dür- ettirgenlik ekiyle türemiştir. *Önged-* "değişmek, iyileşmek, şifa bulmak" anlamındadır.³²² –dür- ekinin fiile kattığı anlama bakıldığında ettirgenlik işlevini kaybettiği görülmektedir. Her iki biçim de yaklaşık anlamı ifade etmektedir. Bu da ekin kendisinden beklenen anlamı fiile katmadığını, yani işlevsiz olduğunu gösterir.

Saldır-<sal-dır-: Türkiye Türkçesinde "(-e) 1. Bir kimseye veya bir şeye karşı saldırı yönelmek, zarar verici bir davranışta bulunmak, hücum etmek. 2. Bir şey veya kimse üzerine saldırı yapılmasına sebep olmak. 3. (-den) Gemi, kalkmak için yelken açıp başını gideceği yola çevirmek. 4. mec. Yıkıcı ve sert eleştiriler yapmak. 5. kim. Etkisiyle eritmek."³²³ Ettirgenlik eklerinin görevlerinden biri de geçişsiz fiilleri geçişli hale getirmektir; fakat burada -Dlr-, -DUr- ekinin geçişli fiili geçişsiz hale getirdiği istisnai bir durum söz konusudur. *Saldır-* fiili geçişli olmadığı gibi birine bir şey yaptırmak anlamı da taşımamaktadır. *Sal-* fiiline eklenen -Dlr-, -DUr- eki ettirgenlik anlamı katmamış; yeni bir sözcük türetmiştir.

Sürdüştür-<sür-t-ü-ş-tür-: EUTS'de "ezmek, döğmek" anlamındadır.³²⁴ *Sür-* fiilinin üzerine –t- ettirgenlik eki, –ş- işteşlik eki ve –tür- ettirgenlik ekinin gelmesiyle oluşmuştur. Görüldüğü üzere bu ek binışmesi, fiile yepyeni bir sözlük anlamı kazandırmıştır. Bu nedenle *sürdüştür-* fiilindeki çatı eklerinin işlevlerini kaybettikleri söylenebilir.

³²¹ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.100.

³²² Caferoğlu, *a.g.e.*, s.100.

³²³ *Türkçe Sözlük*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

³²⁴ Caferoğlu, *a.g.e.*, s.141.

2.1.8. –DAr-:

Yumdar-<yum-dar-: DLT’de “toplamak” anlamındadır.³²⁵ Yum- fiil tabanından işlek olmayan –DAr- ettirgenlik ekiyle türemiştir. DLT’de verilen “O kişni yumdardı.” (O, halkı topladı.) örneğinde görüldüğü üzere –DAr- eki bu fiile ettirgenlik anlamı katmamıştır. Bu nedenle işlevini kaybettiği söylenebilir.

2.1.9. –glr,-gUr-:

Ergür-<er-gür-: “erişmek, ulaş-,mak” anlamındaki er- fiilinden –gür- ettirgenlik ekiyle türemiştir. “Ergür-”in sözcük anlamı DLT’de “erişmek, vaktinde yetişmek” şeklinde verilmiştir. “Ol aşka ergürdi.” (O aşta vaktinde yetişti.)³²⁶ Burada –gür eki eklendiği fiilin anlamını değiştirmemiştir.

İrgür-<ir-gür-: EUTS’de “tamamlamak, becermek, başarmak” anlamındadır.³²⁷ İr- fiil tabanından –gür- ettirgenlik ekiyle türemiştir. İr- fiilinin är- biçimi de bulunmaktadır ve “1. İmek, olmak. 2.mevcut olmak, var olmak. 3.vuku olmak, bulmak. 4.bulunmak. 5.aıt, ilgili olmak.” anlamındadır.³²⁸ –gür- ettirgenlik eki, ir- fiiline ettirgenlik anlamı katmayıp bu fiilden yepyeni bir fiil türetmiştir. Buradan hareketle –gür- ekinin işlevini kaybettiği söylenebilir.

Kädgür-<käd-gür-: EUTS’de “giymek” anlamındadır.³²⁹ Käd- fiilinden –gür- ettirgenlik ekiyle türemiştir. *Käd-* “giymek” anlamındadır. Görüldüğü üzere –gür- eki, eklendiği fiilin anlamında bir farklılığa yol açmamıştır. Fiile çatı bakımından yeni bir anlam katmaması bu ekin işlevini kaybettiğini göstermektedir.

³²⁵ DLT, III, s.98.

³²⁶ DLT, I,s.227.

³²⁷ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s. 64.

³²⁸ Caferoğlu, *a.g.e.* , s.50.

³²⁹ Caferoğlu, *a.g.e.* , s. 69.

Kurgır-<kur-gır-: “kurı-” fiilinden –gır- ettirgenlik eki ile türemiştir. *kurgır-* da yine *kurı-* fiilinde olduğu gibi “kurumak” anlamındadır.³³⁰ –gır- eki fiile ettirgenlik anlamı katmamıştır. Bir başka deyişle –gır- eki *kurgır-* fiilinde işlevsizdir.

Ötgür-<öt-gür-: EUTS’de “açıklamak, hulûl etmek, girmek, uğurlamak, yola vurmak, nüfuz etmek” anlamlarındadır.³³¹ *Öt-* fiilinden –gür- ettirgenlik ekiyle türemiştir. *Öt-* fiili “1.ekmek. 2.rica etmek, dilemek. 3.keskin olmak, zail olmak, geçmek. 4. peklik çekmek.” anlamlarındadır.³³² Görüldüğü üzere –gür- eki *öt-* fiilini ettirgen hale getirmemiş, bu fiilden yeni anlamda başka bir fiil türetmiştir. Bu nedenle –gür- ekinin çatı işlevini kaybettiği söylenebilir.

Tutgur-<tut-gur-: EUTS’de “yapmak, ifa etmek, kurmak” anlamındadır.³³³ *Tut-* fiili –gur- ekiyle ettirgen hale gelmemiş yepyeni bir sözlük anlamı kazanmıştır. Bu nedenle –gur- ekinin ettirgenlik işlevini kaybettiği söylenebilir.

2.1.10. –z-:

Tangız-<*tang-ı-z-: EUTS’de “şişmek” anlamındadır.³³⁴ *Tang-* fiiline EUTS’de rastlanmamaktadır; ancak “sıkıştırılmak, tazyik edilmek” anlamındaki *tangıl-*³³⁵ fiili, *tang-* fiil tabanının varlığına işaret etmektedir. *Tangıl-* fiilinin *tang-* fiilinden –l- edilgenlik ekiyle türemesi gibi *tangız-* fiili de aynı tabandan –z- ettirgenlik ekiyle türemiştir. Burada dikkat edilecek nokta fiilin –z- ekine rağmen ettirgenlik anlamı taşımamasıdır. Ettirgenlik anlamını kaybeden bu ek için işlevsizdir denilebilir.

³³⁰ DLT, II, s.193.

³³¹ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.102.

³³² Caferoğlu, *a.g.e.*, s.102.

³³³ Caferoğlu, *a.g.e.*, s.166.

³³⁴ Caferoğlu, *a.g.e.*, s.146.

³³⁵ Caferoğlu, *a.g.e.*, s.146.

2.2. İŞLEV KAYMASINA UĞRAYAN ÇATI EKLERİ

2.2.1. -(I)I-, -(U)I-:

Orhun, Uygur ve Türkiye Türkçesinde isimden fiil yapma eki "+IA-"nın üzerine -n eklenerek oluşturulan +IA-n- eki, DLT'de "+IA-I-" biçimindedir. Muharrem Ergin, vokalle ya da -I ile biten fiil kök ve gövdelerine -I- eki getirilemediği için böyle fiillerin pasif ve meçhul şekillerinin -n- ile yapıldığını belirtmiştir.³³⁶ Burada sözü edilen genellemeye aykırı bir durum söz konusudur. Vokalle biten -la- isimden fiil yapım ekinin üzerine edilgenlik eki -I- nin eklenmemesi bunun yerine -n-'nin eklenmesi beklenirdi.

Agırlal-<agır-la-I-: DLT'de "ikram olunmak" anlamındadır.³³⁷ *Agırlan-* ise "ağırlanmak, ikram edilmek; pahalı bulunmak"³³⁸ anlamındadır. Görüldüğü üzere iki biçim arasında anlam farkı bulunmaktadır. "-I-" edilgenlik eki, işlev kaymasına uğramış, "-n-"nin işlevini yerine getirmiştir.

Alıl-<al-ıl- : "alınmak" anlamında geçişsiz bir fiildir. Eski Türkçede "alınmak" biçimine rastlanmamıştır. Ayrıca "*bulul-*"³³⁹ yapısının varlığı da "*alılmak*" yapısını doğrulamaktadır. -(I)I-, -(U)I- edilgenlik eki sonradan bu gibi yapıların üzerine eklenmediğinden işlekliliğini yitirmiş, -n eki pasiflik ve meçhullük³⁴⁰ işlevini üstlenmiştir. DLT'de *alın-* biçiminde görülür³⁴¹ ve Türkiye Türkçesinde de alın- biçimi kullanılmaktadır.

³³⁶ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s.204.

³³⁷ DLT, III, s.344.

³³⁸ DLT, I, s.291.

³³⁹ Marcel Erdal, *Old Turkic Word Formation*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991, s.653.

³⁴⁰ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları, 2000, s. 204.

³⁴¹ DLT, I, s.203.

Avlal-<av-la-l- : +la ekiyle isimden fiil yapılan sözcük –l ile edilgen hale getirilmiştir. “Keyik avlandı.” (Yaban hayvanı avlandı.)³⁴² Ancak DLT’de bu kullanımla beraber aynı anlamı karşılamak için türetilmiş *avlan-* biçimi de görülmektedir.³⁴³ “Er öziñge avlandı.” (Adam kendisi için avlandı.)³⁴⁴ –l edilgenlik eki –n’in işlevini üstlenmiştir. Türkiye Türkçesinde *avlan-* biçimi kullanılmaktadır.

Bağışlal-<bağış-la-l-: DLT’de *bağışlal-*³⁴⁵ kullanımıyla beraber *bağışlan-* da görülür.³⁴⁶ Kaşgarlı Mahmud, *agırlal-*, *bağışlal-* gibi fiiller için şu açıklamayı yapmıştır: “*Meçhul bir fiil yapmak için emir sıygası üzerine bir –l getirilir. Bu suretle kelimedede iki // bulunmuş olur. ‘Er agırlaldı.’; ‘At bağışlaldı.’ gibi ki ‘Adam ikram olundu.’; ‘At bağışlandı.’ demektir. Burada ‘at bağışlandı, er agırlandı’ diye söylense dahi olabilir. Yalnız çok kullanılan şekil birincisidir.*”³⁴⁷

Yukarıdaki açıklamadan anlaşılacağı gibi DLT’deki bu ikili şekillerden yaygın kullanılanı –la-l- biçimidir.

Bezel-<beze-l-: DLT’de “bezenmek, nakışlanmak” anlamındadır. “Ew bezeldi.”³⁴⁸ Ünlüyle biten bir fiil –n- edilgen yapılırken burada genel kuralın aksine –l- ile edilgen yapılmıştır. –l- ünlüyle biten fiillere eklenerek onları edilgen yapan –n-’nin işlevini üstlenmiştir.

³⁴² DLT, I, s, 295.

³⁴³ DLT, I,s, 298.

³⁴⁴ DLT, I, s.298.

³⁴⁵ DLT, III, s. 344.

³⁴⁶ DLT, III, s. 344.

³⁴⁷ DLT, III, s. 344.

³⁴⁸ DLT II,s.131.

2.2.2. -n, -(l)n-, -(U)n- :

Agruklan-<agruk-la-n-: Old Turkic Word Formation'da "bir şeyi ağır, külfetli ya da zahmetli bulmak"³⁴⁹, Uigurisches Wörterbuch'da "ağırlaş-,mak" anlamlarındadır. DLT'de ise "bir işi veya yükü ağır saymak" anlamındadır. Görüldüğü üzere -n eki, fiile dönüşlülük anlamı katmamıştır. -lan ekinin ise cümleye kattığı iki anlam vardır. Biri "gibi görünmek, gibi davranmak" diğeri "nesne edinmek"tir. Burada agruklan- fiili bu anlamlardan hiçbirini barındırmamaktadır. -lan ekinin burada fiile kattığı anlam, kendi kendine olma ifade eden -laş-, ekinin fiillere kattığı anlama yaklaş-,mıştır. Öyleyse -n ekinin işlev kaymasına uğramış olduğu düşünülebilir.

Katın-<kat-ı-n-: EUTS'de "sağlamlaşmak, sertleşmek, katılaşmak" anlamındadır.³⁵⁰ Kat- fiil tabanından türemiştir. Kat- fiili EUTS'de "1.katmak, eklemek. 2.sertleşmek, katılaşmak.3.takatsızlaştırmak." anlamlarındadır. -n- eki katış- fiilinde dönüşlülük değil oluş ifade eder. Çatı kategorisi içinde oluş bildirme görevini üstlenen ek -ş- ekidir. O halde buradaki -n- eki işlev kaymasına uğrayarak -ş- ekinin yerini tutmuştur.

³⁴⁹ Erdal, a.g.e.,s.585.

³⁵⁰ Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.113.

2.2.3. -(I)ş-, -(U)ş-:

Awlaş-<awla-ş-: DLT’de awlaş- fiili, “toplan-, üşüşmek” anlamındaki awla-³⁵¹ fiilinden türemiştir. Awlaş- “toplanmak, yığılmak” anlamındadır.³⁵² Ewleş- biçimi de bulunmaktadır. DLT’de “Kişi ewleşti.” (Halk toplandı, yığıldı.) şeklinde örneklendirilmiştir. –ş- işteşlik eki, bu fiilde işlev kaymasına uğramış ve dönüşlülük eki –n-’nin işlevini üstlenmiştir.

Çokraş-<çokra-ş-: “kaynamak” anlamındaki çokra-³⁵³ fiil tabanına –ş- işteşlik eki getirilerek türetilmiş bu fiil “çoğalmak ve dalgalanmak” anlamındadır.³⁵⁴ tebizler çokraşdı. “Çorak yerler dalgalandı.” –ş- ekinin fiile kattığı anlam işteşlik değil dönüşlülüktür. Örnekten de anlaşılacağı gibi çokraş- fiilinde “bir işi birlikte ya da karşılıklı yapma” anlamı yoktur. –ş- işlev kaymasına uğrayarak dönüşlülük ekinin görevini üstlenmiştir.

Emriş-<emri-ş-: “Uyuz ve benzeri şeylerden dolayı kaşınmak; deri karıncalanmak”³⁵⁵ anlamındaki emriş- fiili emri- tabanından –ş- işteşlik ekiyle türemiştir. Emri- fiili DLT’de “kaşımak” anlamındadır.³⁵⁶ –ş- ekinin fiile birlikte ya da karşılıklı yapma anlamı katması beklenir; fakat burada –ş- ekinin işlevi –n- dönüşlülük ekinin işlevine kaymıştır. DLT’de emriş- fiili için şu örnek verilmiştir: Etim barça emrişti. “Bütün vücudum kaşındı.”³⁵⁷ Görüldüğü üzere emri- işini gerçekleştiren de bu işten etkilenen de vücuttur. Bu nedenle –ş- işteşlik ekinin işlev kaymasına uğradığı söylenebilir.

Emleş-<em-le-ş-: *Emleş-* fiili “ilaç” anlamındaki *em*³⁵⁸ isim kökünden +la- isimden fiil yapım eki ve –ş- işteşlik ekiyle türemiştir. *Emleş-*

³⁵¹ DLT, I, s.287.

³⁵² DLT, I, s.240.

³⁵³ DLT, III, s.280.

³⁵⁴ DLT, II, s.208.

³⁵⁵ DLT, I,s.236.

³⁵⁶ DLT, I,s.275.

³⁵⁷ DLT, I,s.236.

³⁵⁸ DLT, I,s.169.

“ilaçlanmak”³⁵⁹ anlamındadır: Balıklar emleşdi. “Yaralar ilaçlandı.” –ş- ekinin fiile kattığı anlam işteşlik değil edilgenliktir. Örnekteki ifadeye dikkat edildiğinde görülecektir ki; yara kendi kendine ilaçlanamaz, öyleyse başkaları tarafından ilaçlanmıştır ve işi yapan belli değildir. Buradan hareketle emleş-fiilindeki –ş- işteşlik ekinin işlev kaymasına uğradığı ve edilgenlik işlevini üstlendiği söylenebilir.

Kitiş-<kit-i-ş-: EUTS’de “ayrılmak” anlamındadır.³⁶⁰ *Kit-* fiilinden –ş- işteşlik ekiyle türemiştir. *Kit-* “gitmek, zail olmak” anlamındadır.³⁶¹ –ş- eki *kit-* fiiline işteşlik değil dönüşlülük anlamı katmıştır. Buradan hareketle –ş- işteşlik ekinin işlev kaymasına uğrayıp –n- ekinin yerine kullanıldığı söylenebilir.

Tıkış-<tık-ı-ş-: DLT’de “tıkılmak, sıkışmak” anlamındadır.³⁶² “Kişi ewde tikişti.” (Halk eve tıkıldı, sıkıştı.) örneğinde görüldüğü üzere *tıkış-* fiilindeki –ş- eki fiile “iş birlikte ya da karşılıklı yapma” anlamından başka “yaptığı işten kendi etkilenme” anlamı da katmıştır. Bu nedenle –ş- ekinin işlevi, işteşlikten dönüşlülüğe kaydığı söylenebilir.

Yuwluş-<yuw-u-l-u-ş-: DLT’de “yuvarlanmak” anlamındadır.³⁶³ “yuvarlamak” anlamındaki *yuw-* fiilinden türemiştir.³⁶⁴ –l- edilgenlik ekinin üzerine gelen –ş- ekinin işlevi işteşlikten dönüşlülüğe kaymıştır. Bu şekilde türetilmiş bir diğer fiil de *yuwlun-*³⁶⁵ fiilidir. Bu fiil de aynı şekilde “yuvarlanmak” anlamındadır. –n- eki, *yuwul-* fiiline dönüşlülük anlamını pekiştirmek amacıyla eklenmiş, bu da ek yığılmasına yol açmıştır. Hem *yuwlun-* hem *yuwluş-* fiillerinin “yuvarlanmak” anlamını karşılaması *yuwluş-* fiilindeki –ş- ekinin işteşlik değil dönüşlülük vazifesini üstlendiğini gösterir.

³⁵⁹ DLT, I, s.242.

³⁶⁰ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s.75.

³⁶¹ Caferoğlu, a.g.e., s.76.

³⁶² DLT, II, s.104.

³⁶³ DLT, III, s.105.

³⁶⁴ DLT, III, s.61.

³⁶⁵ DLT, III, s.111.

2.2.4. -(I)r-, -(U)r-:

-(I)r-, -(U)r- eki, geçişli fiillere eklendiğinde bu fiillere ettirgenlik anlamı katar; geçişsiz fiillere eklendiğinde ise onları geçişli hale getirir. Bu bakımdan -(I)r-, -(U)r- eki alan fiiller incelendiğinde, ekin işlevini yerine getirdiği görülmektedir.

2.2.5. -Ar-:

Eklendiği fiillere ettirgenlik anlamı katan -Ar- ekiyle kurulan fiillerde işlev kaymasına rastlanmamıştır.

2.2.6. -(I)t-, -(U)t-:

Anıt-<*an-it: UW'de “kendi kendine hatırlamak, geçmişi düşünmek; hatırlamak, üzölmek” anlamlarındadır. -it aslî görevi ettirgenliktir, fakat burada -it ekinin, ettirgenlikten çok dönüşlölük işlevi üstlendiği görölmektedir.

Yumut-<yum-u-t-: DLT'de “toplanmak” anlamındadır.³⁶⁶ *Yum-* fiil tabanından -t- ettirgenlik ekiyle türemiştir. DLT'de verilen “arkak suvak yumuttı.” (Geyik sığın toplandı.) örneğinde göröldüğü üzere -t- ekinin işlevi ettirgenlikten dönüşlölüğe kaymıştır.

2.2.7. -Dlr-, -DUr-:

İrintür-<irin-tür-: EUTS'de “bedbaht edilmek, felakete sürökmek” anlamındadır.³⁶⁷ *İrin-* fiil tabanından -tür- ettirgenlik ekiyle türemiştir. *İrin-* fiili, “bedbaht olmak; kızmak, öfkelenmek” anlamındadır.³⁶⁸ -tür- eki *irin-* fiiline ettirgenlik değil edilgenlik anlamı katmıştır. *İrintür-* fiilinde “iş başkasına yaptırma” anlamı yoktur; hatta “bedbaht edilmek” ifadesine dikkat edilecek

³⁶⁶ DLT, II, s.214.

olursa burada işi yapanın belli olmadığı görülecektir. –tür- eki, işlev kaymasına uğrayarak –l- ekinin yerine geçmiştir.

2.2.8. –glr, –gUr-:

Katgur-<kat-gur-: “katmak, katlaşmak, sert olmak; mihnete ve sıkıntıya düşmek, yorulmak” anlamındaki³⁶⁹ *kat-* fiilinden türemiştir. *Katgur-* “gülerek katılmak” anlamındadır. “Er külüp katgurdı.” (Adam gülerek katıldı.)³⁷⁰ Bu cümlede *katgur-* gülmekten kaskatı kesilen birini anlatmak için kullanılmıştır. Katlaşma işini yapan da etkilenen de aynı kişidir. Buradan hareketle –gur- ekinin işlevinde ettirgen çatıdan dönüşlü çatıya kayma olduğu düşünülebilir.

³⁶⁷ Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993, s. 65.

³⁶⁸ Caferoğlu, *a.g.e.*, s. 65.

³⁶⁹ DLT, I,s.432.

³⁷⁰ DLT, II,s.192.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

+IA_n-, +IA_t-, +IA_ş- BİÇİMİNDE KALIPLAŞAN FİLLER

Üçüncü bölümde +IA_n-, +IA_t-, +IA_ş- ekleri ile kalıplaşan fiiller, Orhun, Uygur, Karahanlı ve Türkiye Türkçesi dönemleri olmak üzere dört başlık altında listelenmiştir. Bu eklerin üçüncü bölümde diğer eklerden ayrı ele alınmasının nedeni +la- ile birleşen –n-, –t-, –ş-'nin eklendikleri fiillere çatı anlamını kaybederek farklı anlamlar yüklemesidir. +la-n-, +la-t-, +la-ş- biçimi bulunan ekler, bu listenin dışında tutulmuştur.

3.1.Orhun Türkçesinde Kalıplaşmış +IA_n-, +IA_t-, +IA_ş- Eklerini Alan Fiiller

Orhun Türkçesinde *boguzlan-* ve *kanlan-* fiillerine bakıldığında +IA_n- ekinin fiille kaynaştığı görülmektedir. *Boguzlan-* ve *kanlan-* fiillerinin *boguzla-* ve *kanla-* biçimlerine rastlanmamıştır. O halde ekin +IA- ekinin üzerine gelen bir dönüşlülük-edilgenlik eki olmayıp o dönemde de bugün olduğu gibi +IA_n- biçiminde kalıplaştığı ve yeni anlamda bir fiil meydana getirdiği düşünülebilir.

atlat- fiili, at isim kökünden +IA- ekinin üzerine –t- ettirgenlik ekinin gelmesiyle oluşmuştur. +IA_t- biçiminde kalıplaşan bu ek, fiile ettirgenlik anlamından farklı olarak yeni bir anlam kazandırmıştır. Başka bir deyişle –t- eki, ettirgenlik işlevini kaybederek yeni bir fiil türetmiştir.

+IA_ş- ekiyle yapılmış olan *ögläş-* fiilinin *öglä-* biçimine Orhun Yazıtları'nda rastlanmamıştır. Bu fiilde –ş- işteşlik eki, +lä- eliyle kalıplaşarak fiile yeni bir anlam kazandırmıştır. Bu nedenle –ş- ekinin işteşlik işlevini kaybettiği söylenebilir.

3.2.Uygur Türkçesinde Kalıplaşmış +IA_n-, +IA_t-, +IA_ş- Eklerini Alan Fiiller

Uygurcada kalıplaşmış +IA_n- ekini alan fiillerdeki –n- ekinin dönüşlülük-edilgenlik işlevi ya çok zayıftır ya da tamamen kaybolmuştur. Taranan kaynaklarda eğer bir fiilin sadece +IA_n- ekini almış hali mevcutsa ve +IA- ekli biçimi kullanılmamışsa bu ekin kalıplaşarak kökle kaynaştığı kabul edilmiştir. Bu fiillerde –n- eki işlevini kaybetmiştir. –n- dönüşlülük-edilgenlik ekinin +IA- ekiyle kalıplaşarak işlevini kaybettiği fiiller aşağıda verilmiştir:

ağazlan-, ärkäçlän-, atlan-, azlan-, bäklän-, bögülen-, bukuqlan-, çäçäklän-, çoğlan-, igdilän-, irkäklän-, qatağlan-, qıvırqaqlan-, kinlän-, kirlän-, kişilän-, öglän-, sağlan-, sävinçlän-, soqlan-, suqlan-, tärkişlän-, tatağlan-, tüşütlän-, üdlän-, yüzlän-.

Uygur Türkçesinde +IA_t- biçiminde kalıplaşan fiillerde –t- ekinin file ettirgenlik anlamı katmadığı ve işlevini kaybederek yeni anlamda fiiller türettiği görülmektedir. Bu şekilde kalıplaşan fiiller şunlardır:

aglat-, ägdilät-, oqlat-, solat-.

+IA_ş- biçiminde kalıplaşan fiillerde –ş- eki işteşlik işlevini kaybetmiştir. Bu fiiller aşağıda verilmiştir:

arkalaş-, ayığlaş-, ädgüläş-, ığlaş-, kırmalaş-, kirläş-, ökläş-, savlaş-, talaş-, tikiläş-, yığlaş-.

3.3. Karahanlı Türkçesinde (Divanü Lûgat-it-Türk'te) Kalıplaşmış +IA_n-, +IA_t-, +IA_ş- Eklerini Alan Fiiller

Kalıplaşmış +IA_n- ekini alan fiillerdeki –n- ekinin dönüşlülük-edilgenlik işlevi, Karahanlıcada ya çok zayıftır ya da tamamen kaybolmuştur. Aşağıdaki fiillerin +IA- ekli biçimleri bulunmadığından ekin +IA_n biçiminde kalıplaştığı ve

bu dönemde böyle kullanıldığı kabul edilmektedir. +IAn eki eklendiği fiillere dönüşlülük edilgenlik anlamı katmayıp yeni anlamda fiiller türetmiştir. Bu dönemde +IAI- yapısına da rastlanmaktadır.³⁷¹ -I- eki, +IA- ekinin üzerine gelen -n- dönüşlülük-edilgenlik ekinin yerini almıştır. Burada sadece +IAn- ekiyle yeni anlam kazanan fiillere yer verilecektir:

adhaklan-, adhgırlan-, agruklan-, alaçunlan-, arıklan-, arkalan-, arkuklan-, armutlan-, arpalan-, artuçlan-, artuklan-, atanlan-, atlan-, azlan-, azuklan-, bağırlan-, balıklan-, başmaklan-, beglen-, berkelen-, bertlen-, biçeklen-, bilgelen-, bognaklan-, boşsuklan-, boşlaglan-, bukuklan-, bulıtlan-, burçaklan- buşgutlan-, butaklan-, büksüklen-, bürgelen-, çağırlan-, çalpuşlan-, çawlan-, çeçeklen-, çığırlan-, çılan-, çigillen-, çokmaklan-, çübürülen-, çükreklen-, edhizlen-, egrimlen-, emgeklen-, enüklen-, erkeklen-, erlen-, erseklen-, erüklen-, eşgeklen-, eşişlen-, eteklen-, etlen-, etmeklen-, etüklen-, ewlen-, hımarulan-, içlen-, içmeklen-, içtonlan-, isiglen-, isizlen-, işlen-, kadhırlan-, kagunlan-, kaklan-, kamışlan-, kanatlan-, kapgaklan-, kaplan-, karluklan-, kaşuklan-, katığlan-, katlan-, katunlan-, kençeklen-, keregülen-, kesmelen-, kıfçaklan-, kılıçlan-, kılınçlan-, kımızlan-, kırlan-, kırtışlan-, kışlağlan-, kızgutlan-, kızlan-, kirlen-, kirpilen-, kirpüklen-, kirşenlen-, koguşlan-, koşlan-, köngleklen-, köngüllen-, körpelen-, kudhgulan-, kudhuzlan-, kurgulan-, küçlen-, küçükken-, kürülen-, mançuklan-, mandarlan-, menğizlen-, menğlen-, monçuklan-, münğüzlen-, oçaklan-, oğuşlan-, onğıklan-, ordulan-, otrulan-, ögürülen-, öklen-, ökmeklen-, öküzlen-, önglen-, örgüçlen-, örküçlen-, örlen-, pürçeklen-, saçlan-, safdıçlan-, sakalduruklan-, saklan-, saraguçlan-, sarkaçlan-, sayramlan-, soguklan-, söğütlen-, sökmenlen-, suwıgılan-, sünğüklen-, talkalan-, tarıgılan-, tarmaklan-, tatıgılan-, tarmutlanmak, tayaklan-, tayuklan-, tewlüğlen-, tıgraklan-, tıtlan-, tilkülen-, tişlen-, tolumlan-, tugraglan-, tulkuklan-, tumluglan-, turkığlan-, tuşlan-, tuzgulan-, tügmelen-, türkeklen-, türkünlen-, türmeklen-, tüşlen-, uçlan-, udhmaklan-, ugraklan-, uruglan-, uwutlan-, uzlan-, üçlen-, üdhlen-, üjümlen-, üzlen-, üzümülen-, yagmalan-, yakrılan-, yalığlan-, yarıklan-, yarmaklan-, yawaşlan-, yawganlan-, yemişlen-, yıgaçlan-, yılginlan-, yıraklan-, yudruklan-, yufkalan-, yulaklan-, yumgaklan-, yumşaklan-, yuwgalan-, yüreklen-, yüzlen-.

Karahanlıcada, kalıplaşmış +IAt- ekini alan fiiller aşağıda verilmiştir. Bu fiillerin +Ia- ekli biçimleri yoktur ya da fiil, +IA- ekli biçimi olmasına rağmen +IAn- ekli biçimiyle +Ia- ekli biçiminin anlamca ilgisi yoktur. Bu durumda ekin

³⁷¹ -IAI- yapısına çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmiştir.

yeni anlamda bir sözcük türettiği ve dolayısıyla –t- ekinin bu fiillerde ettirgenlik işlevini kaybettiği söylenebilir. Burada sadece +IAt- ekiyle yeni anlam kazanan fiillere yer verilmiştir:

aglat-, beklet-, çılat-, edhlet-, kaklat-, kıglat-, kırlat-, kışlat-, menğlet-, udhlat-, yazlat-.

Karahanlıcada +IAş- biçiminde kalıplaşan fiillerde –ş- ekinin işteşlik işlevini kaybederek yeni anlamda fiiller türettiği görülmektedir. +IAş- ekiyle yeni anlam kazanan fiiller aşağıda verilmiştir:

atlaş-, çekleş-, çılaş-, edhleş-, egleş-, emleş-, erleş-, evleş-, kızlaş-, kökürçgünleş-, tatlaş-, tawışganlaş-, tökleş-, udhlaş-, ümleş-, yarıklaş-.

3.4. Türkiye Türkçesinde Kalıplaşmış +IAAn-, +IAAt-, +IAAş- Eklerini Alan Fiiller

Türkiye Türkçesinde +IAAn- ekini almış fiillerin bir kısmının +IA- ekli biçimleri bulunmamaktadır. Bu da ekin –IAAn- biçiminde kalıplaştığını gösterir. –IAAn- ekinin, bünyesinde barındırdığı –n- dönüşlülük ekine rağmen eklendiği fiillere dönüşlülük-edilgenlik anlamı katmadığı görülmektedir. –IAAn- ekiyle yeni anlam kazanan fiiller aşağıda verilmiştir:

acılan-, adlan-, ağaçlan-, ağalan-, ağıllan-, ağırşaklan-, akçıllan-, akıllan-, aksilen-, alâkalan-, alevlen-, arızalan-, arlan-, arsızlan-, asılan-, aslan-, atlanmak-, ayaklan-, aydınlan-, aylan-, ayrılan-, babalan-, bedirlen-, beneklen-, benlen-, bereketlen-, beyazlan-, bıyıklan-, bilgilen-, bilinçlen-, bilmezlen-, bitlen-, boncuklan-, borçlan-, böbürlen-, böceklen-, büyüklen-, cakalan-, canlan-, celâllen-, cephelen-, cerahatlen-, cesaretlen-, cezalan-, cezbelen-, cihazlan-, cilvelen-, cisimlen-, coşkulan-, cüretlen-, çapaklan-, çavlan-, çeğmellen-, çekirdeklen-, çerezlen-, çeyizlen-, çığalan-, çöreklen-, çukurlan-, çullan-, dalgalan-, damarlan-, dayılan-, debelen-, değerlen-, dehşetlen-, delilen-, densizlen-, dertlen-, dırdırlan-, dinçlen-, dillen-, domuzlan-, duvaklan-, duygulan-, edeplen-, efelen-, efkârlan-, endişelen-, erkeklen-, esaslan-, eseflen-, etenelen-, etlen-, evhamlan-, evinlen-, evlen-, faydalan-, fenlen-, feyizlen-, gayretlen-, gazaplan-, gazellen-, gevezelen-, göbeklen-, görevlen-, görgülen-, gövdelen-, gururlan-, güçlen-, güneşlen-, güvelen-, halelen-, hallen-, hararetlen-, hareketlen-, harelen-, harılan-, hasetlen-, hasırlan-, hastalan-, havalan-, hayıflan-, helecanlan-, helmelen-, heveslen-, heyecanlan-, hırslan-, hışımlan-, hızlan-, hiddetlen-, hislen-,

horozlan-, hoşlan-, huylan-, huysuzlan-, hüznülen-, ışıklan-, içlen-, ikirciklen-, ilgilen-, iltihaplan-, ipliklen-, irinlen-, isteklen-, işkillen-, iştahlan-, ivedile-, kabadayılan-, kabuklan-, kabullen-, kahırlan-, kahpelen-, kanatlan-, kanıklan-, kapaklan-, kapılan-, kardeşlen-, karıncalan-, kasavetlen-, kaşarlan-, katkılan-, kaygılan-, kaynaklan-, kederlen-, kepeklen-, keseklen-, keyiflen-,keyifsizlen-, kıllan-, kımlan-, kırçılan-, kıvamlan-, kıvançlan-, kıvılcımlan-, kıymetlen-, kibirlen-, kifaflan-, kinlen-, kirlen-, koçlan-, kokorozlan-, kokozlan-, kokulan-, konuşlan-, konutlan-, kostaklan-, kökenlen-, köprülen-, körülen-, kurtlan-, kurumlan-, kuşaklan-, kuşkulan-, kutuplan-, kuvvetlen-, küflen-, kükürtlen-, kültürlen-, kürelen-, küşümlen-, lezzetlen-, mağrurlan-, mallan-, malılan-, marazlan-, maskaralan-, meraklan-, meyvelen-, mıknaşlan-, mızıklan-, mızımızlan-, mikroplan-, mutlulan-, nafakalan-, nasiplen-, nefeslen-, nemalan- nemlen-, neşelen-, neticelen-, nihayetlen-, niyetlen-, nurlan-, oğullan-, onurlan-, öçlen-, öfkelen-, örümceklen-, pahalan-, pamuklan-, parazitlen-, paslan-, peltelen-, peşrevlen-, pıhtılan-, pipiriklen-, pirelen-, posalan-, potlan-, pusatlan-, puslan-, pürçeklen-, pürtüklen-, pütürülen-, rahatsızlan-, raşelen-, renklen-, rutubetlen-, ruziklen-, sabırsızlan-, saçaklan-, sahiplen-, sakallan-, sancılan-, sebeplen-, sertlen-, sevdalan-, sıtmalan-, sihirlen-, silâhlan-, silâhsızlan-, sineklen-, sinirlen-, siperlen-, sirkelen-, sislen-, siyahlan-, soluklan-, somutlan-, sporlan-, streslen-, sülfatlan-, süratlen-, sütlen-,şahlan-, şekillen-, şenlen-, şerefien-,şiddetlen-, şimşeklen-, şüphelen-, taçlan-, taharetlen-, talazlan-, tanelen-, tasalan-, tatlan-, tazelen-, telâşlan-, tırtılan-, tiftiklen-, tirfillen-, tiritlen-, titizlen-, tomurcuklan-, topaklan-, tortulan-, tozlan-, tümörlen-, tüylen-, uçlan-, umutlan-, uslan-, ümitlen-, üslen-, üstlen-, yakamozlan-, yaltaklan-, yapılan-, yapraklan-, yararlan-, yaşlan-, yavuzlan-, yazıklan-, yelesen-, yemişlen-, yeşillen-, yıllan-, yiğitlen-, yosunlan-, yurtlan-, yükümlen-, yüreklen-, zamlan-, zevklen-, zevzeklen-, zıtlan-, zümrütlen-.

Türkiye Türkçesinde kalıplaşmış +IAt- ekini alan fiillerdeki –t- ekinin ettirgenlik işlevi ya çok zayıftır ya da tamamen kaybolmuştur. +IAt- ekiyle yeni anlam kazanan fiiller aşağıda verilmiştir:

aydınlat-, beyazlat-, bollat-, çukurlat-, çurlat-, derinlet-, kalınlat-, keskinlet-, körlet-, küflet-, lüplet-, nemlet-, paslat-, siyahlat-.

Türkiye Türkçesinde kalıplaşmış +IAş- ekini alan fiillerdeki –ş- ekinin işteşlik işlevi ya çok zayıftır ya da tamamen kaybolmuştur. Sözü edilen fiillerin +la- eki almış biçimi kullanılmamaktadır. Bu fiiller aşağıda verilmiştir:

abanozlaş-, abideleş-, acarlaş-, acayıpleş-, acemileş-, Acemleş-, acılaş-, adîleş-,
 afacanlaş-, ağaçlaş-, ağılaş-, ağırlaş-, ağızlaş-, ahitleş-, akçillaş-, akışkanlaş-, aksileş-,
 aktifleş-, alafrangalaş-, alçaklaş-, alenîleş-, alıklaş-, Almanlaş-, altınlaş-,
 Amerikalılaş-, anaçlaş-, anarşistleş-, anıklaş-, anılaş-, anıtlaş-, anlamsızlaş-,
 anormalleş-, antlaş-, apseleş-, aptallaş-, arabeskleş-, Arapçalaş-, Araplaş-, arıklaş-,
 Arnavutlaş-, arsızlaş-, asabîleş-, asalaklaş-, asileş-, askerîleş-, asrîleş-, ataklaş-,
 avareleş-, Avrupalılaş-, aykırılış-, ayranlaş-, ayrınlaş-, ayırmılaş-, azgınlaş-, azmanlaş-,
 babacanlaş-, badikleş-, bağdaşıklaş-, bağımlaş-, bağımsızlaş-, bağıtlaş-, bağılılaş-,
 bağnazlaş-, bakırılış-, balabanlaş-, bançolaş-, barbarlaş-, barizleş-, basitleş-, başkalaş-,
 batılılaş-, bayağılaş-, baygınlaş-, bayındırılış-, bayırlaş-, bayraklaş-, bayramlaş-,
 bebekleş-, becelleş-, bedavalaş-, bedbinleş-, bedîleş-, bedirleş-, belirginleş-,
 bencilleş-, benekleş-, bengileş-, berraklaş-, beterleş-, beyazlaş-, bezginleş-, bıçkınlaş-,
 biçimsizleş-, bilgisayarlaş-, billûrlaş-, bitkileş-, bloklaş-, bodurlaş-, boğuklaş-,
 boklaş-, bollaş-, boncuklaş-, boynuzlaş-, bozkırlaş-, bönleş-, bronzlaş-, budalalaş-,
 buharlaş-, bulanıklaş-, buruklaş-, buzağılaş-, buzullaş-, bücürleş-, bülbülleş-,
 cadalozlaş-, cadılaş-, camlaş-, canavarlaş-, cansızlaş-, cazibeleş-, cazipleş-, cebelleş-,
 cehennemleş-, cemaatleş-, cendereleş-, cenkleş-, cennetleş-, cepheleş-, cılızlaş-,
 cılklaş-, cıvıklaş-, ciddîleş-, cilveleş-, cimrileş-, cinleş-, cisimleş-, coşkunlaş-,
 cömertleş-, cüceleş-, cücükleş-, çabuklaş-, çağcıllaş-, çağdaşlaş-, çakırlaş-, çapkınlaş-,
 çaprasıklaş-, çarpıklaş-, çatıklaş-, çayırlaş-, çekingenleş-, çelikleş-, çeteleş-, çetinleş-,
 çetrefilleş-, çevikleş-, çıbanlaş-, çılgınlaş-, çıplaklaş-, çiçekleş-, çifteleş-, çiğleş-,
 çingeneleş-, çipilleş-, çirkeleş-, çirkinleş-, çirozlaş-, çizgileş-, çocuklaş-, çopurlaş-,
 çoraklaş-, çökkünleş-, çölleş-, çukurlaş-, dalgınlaş-, dalkavuklaş-, dargınlaş-, darlaş-,
 davalaş-, dazlaklaş-, değirmileş-, dejenereleş-, demokratikleş-, demokratlaş-,
 densizleş-, derinleş-, dermansızlaş-, dernekleş-, dertleş-, destanlaş-, devleş-,
 deyimleş-, dırlaş-, diftonglaş-, dikenleş-, dikleş-, dinamikleş-, dinçleş-, dinginleş-,
 dinozorlaş-, dirileş-, dişileş-, divaneleş-, doğallaş-, doğululaş-, doğurganlaş-,
 dolgunlaş-, domuzlaş-, donuklaş-, dostlaş-, doygunlaş-, dramatikleş-, durağanlaş-,
 durgunlaş-, durulaş-, duyarsızlaş-, dünürleş-, düşkünleş-, düşmanlaş-, düzleş-,
 ebedîleş-, eblehleş-, edepsizleş-, edilgenleş-, efeleş-, efsaneleş-, ehlîleş-, enayileş-,
 endüstrileş-, enezeleş-, enginleş-, ergenleş-, erginleş-, erkekleş-, esenleş-, eskileş-,

esmerleş-, esnekleş-, eşekleş-, eterleş-, etkinleş-, etkisizleş-, evcilleş-, evrenselleş-, evrimleş-, facialaş-, fakirleş-, farklılaş-, farksızlaş-, faşistleş-, fazlalaş-, federalleş-, fenalaş-, fersizleş-, fettanlaş-, fikirleş-, filozoflaş-, firavunlaş-, formülleş-, fosilleş-, Fransızlaş-, Frenkleş-, gagalaş-, garipleş-, garplılaş-, gâvurlaş-,gecekondulaş-, geçersizleş-, geçimsizleş-, gelenekleş-,gelenekselleş-, gençleş-, genleş-, gerginleş-, gerillâlaş-, globalleş-, göçebeleş-, göçmenleş-,gölleş-, gruplaş-, güçleş-, güdükleş-, gülünçleş-, gümüşileş-, gürbüzleş-, güreleş-,güzelleş-, haberleş-, hafifleş-, hainleş-, haklaş-, halleş-, hâlsizleş-, hamaratlaş-, hamurlaş-, hantallaş-, haraplaş-, haşarılaş-, haşinleş-, hayırlaş-, haylazlaş, hayvanlaş-, helâlleş-, helezonlaş-, helvalaş-, hesaplâş-, hevenkleş, hımbıllaş, hınzırlaş-, hırçınlaş-, hırlaş-, hıyarlaş-, hinleş-, hizipleş-, holdingleş-, horozlaş-,hoşlaş-,hovardalaş-, hödükleş-, Hristiyanlaş-, hulyalaş, huysuzlaş-, hümanistleş-, ılıklaş-,ıraklaş-, ıssızlaş-, iddialaş-, ifritleş, ihtisaslaş-, iktidarsızlaş-, ilâhlaş-, ilginçleş-, ilkeleş-, ilkelleş-, ilsizleş-, imkânsızlaş-, inatlaş-, insancillaş-, insanlaş-, irileş-, İslâmlaş-, itibarsızlaş-, itleş-, ivedileş-, iyileş-, kabadayılaş-, kabaklaş-, kabalaş-, kabuklaş-, kadavralaş-, kadınlaş-, kadınsılaş-, kadifeleş-, kadrolaş-, kahpeleş-, kahramanlaş-, kalabalıklaş-, kalenderleş-, kalınlaş-, kalıplaş-, kalkerleş-, kalplaş-, kamburlaş-, kamplaş-, kamusallaş-, kandilleş-, kangrenleş-, kanserleş-, kansızlaş-, kanunlaş-, kapitalistleş-, karamsarlaş-, kararlaş-, karbonlaş-, karılaş-, karmaşıklaş-, karşıtlaş-, kartelleş-, kartlaş-, kaslaş-, katılaş-, katırlaş-, kat'îleş-, katmerleş-, kavgalaş-, kavileş-, kavilleş-, kavlaş-, kavramlaş-, kaypaklaş-, keçeleş-, keçileş-, kekemeleş-, kelimeleş-, kelleş-, kemikleş-, kentleş-, kentlileş-, keratinleş-, kerpiçleş-, kesinleş-, keskinleş-, keşikleş-, kılıbıklaş-, kılıksızlaş-, kıraçlaş-, kırçillaş-, kırlaş-, kırmızılaş-, kırtıpileş-, kısırlaş-, kıtlaş-, kıvırcıklaş-, kıvraklaş-, kıyaklaş-, kıymetleş-, kızgınlaş-, kızılâş-, kibarlaş-, kistleş-, klâsikleş-, klikleş-, klişeleş-, koflaş-, kolektifleş-, komikleş-, kooperatifleş-, korkunçlaş-, korlaş-, koyulaş-, köhneleş-, köleleş-, kömürleş-, köpekleş-, körleş-, kötümserleş-, kötürümleş-, köyleş-, kristalleş-, kronikleş-, kullaş-, kurallaş-, kurnazlaş-, kurşunîleş-, kurtlaş-, kurumlaş-, kurumsallaş-, kutsallaş-, kutsîleş-, kutuplaş-, kuzulaş-, küçükleş-, külçeleş-, küreselleş-, küskünleş-, küstahlaş-, kütleş-, kütükleş-, madaralaş-, maddîleş-, mafyalaş-, magazinleş-, mahallîleş-, mahkemeleş-, mahmurlaş-, mahzunlaş-, mantarlaş-, manyaklaş-, maskaralaş-, matlaş-, mavileş-,

maymunlaş-, medenîleş-, melezleş-, merkezîleş-, merkezleş-, mermerleş-, merhabalaş-, meşrulaş-, militanlaş-, millîleş-, miskinleş-, mitleş-, modalaş-, modernleş-, monotonlaş-, morlaş-, moruklaş-, muasırlaş-, muşambalaş-, mutsuzlaş-, muzırlaş-, muzipleş-, müesseseleş-, müstehcenleş-, müşkülleş-, müzminleş-, nankörleş-, nasırlaş-, nazikleş-, nefîleş-, nemrutlaş-, nesnelleş-, normalleş-, nöbetleş-, oburlaş-, odunlaş-, okullaş-, olağanlaş-, olanaksızlaş-, olgunlaş-, oluklaş-, operatörleş-, oraklaş-, organlaş-, ormanlaş-, ormansızlaş-, ortaklaş-, otomatikleş-, öbekleş-, ölümsüzleş-, ötümlüleş-, ötümsüzleş-, özelleş-, özerkleş-, özgünleş-, özgürleş-, paçavralaş-, pahalılaş-, palazlaş-, pancarlaş-, parlaklaş-, partileş-, pasifleş-, peltekleş-, pelteleş-, pembeleş-, pesleş-, pestilleş-, peynirleş-, pıhtılaş-, pısıriklaş-, piçleş-, pintileş-, polimerleş-, pratikleş-, profesyonelleş-, proleterleş-, putlaş-, radikalleş-, rahatsızlaş-, randevulaş-, rasyonelleş-, resmîleş-, restleş-, revanlaş-, rezilleş-, robotlaş-, ruhsuzlaş-, Rumlaş-, Ruslaş-, sadeleş-, saflaş-, sağırlaş-, sağlamaş-, sahileş-, sakarlaş-, sakızlaş-, salaklaş-, saldırganlaş-, salgınlaş-, salozlaş-, samimîleş-, sanayileş-, sapıklaş-, sarhoşlaş-, sarılaş-, sarplaş-, sathîleş-, saydamlaş-, seçkinleş-, sembolleş-, semeleş-, semizleş-, sendikalaş-, senetleş-, serserileş-, sertleş-, sessizleş-, sevimlileş-, sevimsizleş-, seyrekleş-, sığlaş-, sıklaş-, siskalaş-, silikleş-, sinsileş-, sistemleş-, sivilleş-, sivrileş-, siyahlaş-, Slavlaş-, sloganlaş-, softalaş-, soğuklaş-, solgunlaş-, soluklaş-, sonsuzlaş-, sorumsuzlaş-, sosyalleş-, soysuzlaş-, sömürgeleş-, standartlaş-, sterilleş-, sucuklaş-, sululaş-, suskunlaş-, süblimleş-, süflîleş-, sülfatlaş-, sümsükleş-, süngerleş-, süreğenleş-, sürtükleş-, süzgünleş-, şabanlaş-, şapşallaş-, şaşılaş-, şaşkınlaş-, şehirleş-, şehirlileş-, şıklaş-, şirketleş-, şirretleş-, şistleş-, şuurlaş-, tabîleş-, tabulaş-, tahtalaş-, tanrılaş-, taşıllaş-, tatarlaş-, tatlılaş-, tatsızlaş-, tazılaş-, tedirginleş-, tekdüzeleş-, tekelleş-, tembelleş-, temelleş-, tenhalaş-, terbiyesizleş-, tezleş-, tıkızlaş-, ticarîleş-, tilkileş-, tiritleş-, titizleş-, titrekleş-, tizleş-, tombullaş-, toplumlaş-, toplumsallaş-, tortulaş-, tortullaş-, tozlaş-, trajikleş-, tuhaflaş-, tunçlaş-, turşulaş-, turunculaş-, tutkulaş-, tutuculaş-, tüccarlaş-, tümörleş-, tümsekleş-, Türkçeleş-, Türkleş-, Türküleş-, uçuklaş-, uçurumlaş-, urlaş-, ustalaş-, uyanıklaş-, uydulaş-, uygarlaş-, uysallaş-, uyuzlaş-, uzaklaş-, uzmanlaş-, ürkekleş-, üstünleş-, vahşîleş-, varsıllaş-, vedalaş-, verimsizleş-, viranlaş-, yabanıllaş-, yabanîleş-, yağılaş-, yakınlaş-, yaklaş-, yalçınlaş-, yalınlaş-, yalnızlaş-, yangınlaş-,

yapaylaş-, yapılaş-, yapısallaş-, yaramazlaş-, yasalaş-, yasallaş-, yatkınlaş-, yavanlaş-, yavuzlaş-, yaygınlaş-, yayvanlaş-, yeğînleş-, yerelleş-, yerleş-, yerlileş-, yetkinleş-, yıldızlaş-, yiğitleş-, yobazlaş-, yoğunlaş-, yoksullaş-, yosunlaş-, yozlaş-, yöreselleş-, yumuklaş-, yuvarlaklaş-, yüzeyleş-, yüzleş-, yüzsüzleş-, zakkumlaş-, zebunlaş-, zenginleş-, zıtlaş-, zindeleş-, zirzoplaş-, ziyadeleş-, züğürtleş-, zümrütleş-, züppeleş-.

SONUÇ

Çalışmada elde edilen sayısal verilere bakıldığında Orhun Türkçesinde çatı eki almış 112 fiil tespit edilmiştir. Bunların 84'ü hem Divanü Lugat-it-Türk'te hem de Orhun yazıtlarında bulunan fiillerdir. Orhun Türkçesinde çatı eki almış fiillerin dağılımı şöyledir: -(I)I-/(U)I- 23, -(I)n-/(U)n- 13, -(I)r-/(U)r- 15, -t- 12, -Dır-12, -z- 3, -Gır-/-GUr- 3, -(I)ş-/(U)ş- 3.

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde toplam 542 çatı eki almış fiil tespit edilmiştir. -IAn-, -IAt-, -IAş- eki alanlar bu toplamın dışındadır. Bu eklerin toplam içinde dağılımı şöyledir: -(I)I-/(U)I- 116, -(I)n-/(U)n- 99, -(I)r-/(U)r- 48, -t- 92, -Dır- 75, -z- 11, -Gır-/-GUr- 45, -(I)ş-/(U)ş- 53 ve -Ar- 3.

Uigurishes Wörterbuch'ta çatı eki almış 111 fiil bulunmaktadır. Çatı eki almış bu fiillerin dağılımı ise şöyledir: -(I)I-/(U)I- 19, -(I)n-/(U)n- 27, -(I)r-/(U)r- 5, -t- 23, -Dır- 19, -z- 3, -Gır-/-GUr- 6, -(I)ş-/(U)ş- 9.

Divanü Lugat-it-Türk'te toplam 1296 çatı eki almış fiil bulunmaktadır. +IAn-, +IAt-, +IAş- ekini alan fiiller bu toplamın dışındadır. Divanü Lugat-it-Türk'te çatı eki alan fiillerin dağılımı şöyledir: -(I)I-/(U)I- 239, -(I)n-/(U)n- 194, -(I)r-/(U)r- 81, -t- 275, -Dır- 159, -z- 2, -(I)ş-/(U)ş- 346 .

Orhun, Uygur ve Karahanlı dönemleri, Eski Türkçe olarak bir arada değerlendirildiğinde, işlevini kaybeden ekleri barındıran fiillerin dağılımı şöyledir: -(I)I-/(U)I- 7, -(I)n-/(U)n- 46, -(I)r-/(U)r- 9, -t- 11, -Dır- 5, -z- 5, -(I)ş-/(U)ş- 27, -Dar- 1, -Gır-/-GUr- 6.

Eski Türkçede işlev kaymasına uğrayan eklerin dağılımı ise şöyledir: -(I)I-/(U)I- 5, -(I)n-/(U)n- 2, -t- 2, -Dır- 1, -(I)ş-/(U)ş- 7, -Gır-/-GUr- 1.

Buna göre Eski Türkçede incelenmiş 2516 fiilden 113 tanesinde işlev kaybına uğramış ek vardır. Bu oranlandığında % 4,4'e karşılık gelmektedir. Bu 2516 fiilin 18'inde ise işlev kaymasına uğramış ek tespit edilmiştir. Bu da

%0,7'ye karşılık gelir. Bu sonuçlara bakıldığında çatı eklerindeki işlev kaybı ve kaymasının çok yoğun olmadığı anlaşılır. Bu bilgiler, eklere göre dağıtıldığında:

	İşlevini kaybeden	İşlev kaymasına uğrayan
-(I)l-/(U)l-	%6	%27,7
-(I)n-/(U)n-	%40	%11,1
-(I)r-/(U)r-	%7,9	%0
-(I)t-/(U)t-	%9,7	%11,1
-z-	%4,4	%0
-Dlr-	%4,4	%5,5
-(I)ş-/(U)ş-	%23,8	%38,8
-Gır-/(U)r-	%5,3	%5,5

Tabloda görüldüğü üzere Eski Türkçede -(I)n-/(U)n- ve -ş- eklerinde ortalamanın üzerinde bir işlev kaybı meydana gelmiştir.

Bunların dışında Orhun Türkçesinde +IAn- eki almış 10, +IAt- eki almış 5 ve +IAş- eki almış 5 fiil bulunmaktadır. Bu ekler sırasıyla 2, 0, 1 fiilde işlev kaybına uğramıştır.

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde +IAn- ekini alan 29, +IAt- ekini alan 10 ve +IAş- ekini alan 11 fiil bulunmaktadır. Bu ekler sırasıyla 26, 4, 11 fiilde işlev kaybına uğramıştır.

Divanü Lugat-it-Türk'te 253'ü +IAn-, 66'sı +IAt- ve 50'si +IAş- olmak üzere toplam 369 kalıplaşmış fiil bulunmaktadır. +IAn- ekini alan 253 fiilden 190'ında -n- eki dönüşlülük-edilgenlik işlevini kaybetmiştir. +IAt- ekini alan 66 fiilden 11'inde -t- eki ettirgenlik işlevini kaybetmiştir. +IAş- ekini alan 50 fiilden 16'sında -ş- eki işteşlik işlevini kaybetmiştir.

Türkiye Türkçesinde çatı eki almış 4101 fiil vardır. Yardımcı fiille kurulmuş yapılar bu toplamın dışındadır. Örneğin et- fiiliyle oluşmuş fiiller ayrıca sayılmayıp edin- gibi çatı eki almış yardımcı fiiller bir kereye mahsus olmak üzere sayılmıştır. -IAn-, -IAt-, -IAş- ekleri hariç olmak üzere 2119 çatı eki almış fiil bulunmaktadır. Bunların çatı eklerine göre dağılımı şöyledir: -(I)I- /-(U)I- 522, -(I)n- /-(U)n-213, -(I)r- /-(U)r- 55, -t- 308, -Dır- 874, -(I)ş- /-(U)ş- 147.

Türkiye Türkçesinde -IAn-, -IAt-, -IAş- eklerini almış fiillerin toplamı 1982'dir. Bu eklerin sayısal dağılımı şöyledir: -IAn- 893, -IAt- 211, -IAş- 878. +IAn- ekini alan 893 fiilden 315'inde, -IAt- ekini alan 211 fiilden 14'ünde, -IAş- ekini alan 878 fiilden 719'unda çatı ekleri, +IA- ile kalıplaşarak işlevlerini kaybetmişlerdir.

-n-, -t-, -ş- eklerinin +IA- ile kalıplaşarak -IAn-, -IAt-, -IAş- biçiminde görülme yüzdesi dönemleriyle birlikte aşağıda verilmiştir.

	+IAn-	-IAt-	-IAş-
Orhun Türkçesi	%20	%0	%20
Uygur Türkçesi	%90	%40	%20
Karahanlıca	%77	%11	%34
Türkiye Türkçesi	%35	%7	%82

+IA- ile kalıplaşarak çatı işlevini kaybeden –n- edilgenlik-dönüslülük ekinin, dönemler genel olarak değerlendirildiğinde kalıplaşmaya en yatkın ek olduğu görülmektedir. Orhun Türkçesinde +IA- ve +IAş- eklerinin kalıplaşma oranları aynıken -örnekler her ne kadar az da olsa- Uygur Türkçesinde +IA- ekinin kalıplaşma oranında büyük bir artış tespit edilmiştir. Karahanlıcada +IA- eki, %77 gibi yüksek bir oranla kalıplaşmaya en yatkın ek olarak görülürken Türkiye Türkçesinde +IAş- eki büyük bir artışla %82'lik oranla kalıplaşarak +IA- ekini geride bırakmıştır.

Kaynakça

AKSAN, Doğan; **Sözcük Türleri II**, (Yöneten ve yayıma hazırlayan: Sevgi ÖZEL-Neşe ATABAY), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1976.

AKSU, Belgin Tezcan; **Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.

ALYILMAZ, Cengiz; **Eski Türkçenin Söz Varlığının Düz ve Ters Dizimi**, Ankara, Kurmay Yayınları, 2004.

ATABEY, İbrahim; "Ettirgenlik Ekleri ve Türkçe Sözlük'ün Ettirgen Fiiller Açısından Değerlendirilmesi, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları**, cilt 1,sayı 1, Bahar, 2005.s.15.

BANGUOĞLU, Tahsin; **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1974.

BAŞTÜRK, Mehmet; "Türkçede Edilgen Yapı", **Dil Dergisi**, 4, 36, Ekim 1995, s.48-53.

BİLGEGİL, M. Kaya; **Türkçe Dilbilgisi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2. baskı, 1982.

CAFEROĞLU, Ahmet; **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1993.

CLAUSON, Sir Gerard; **An Etimological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish**, Oxford, Clarendon Press, 1972.

DEMİR, NURETTİN-EMİNE YILMAZ; **Türk Dili El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2003.

DEMİRCAN, Ömer; **Türk Dilinde Çatı**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2003.

- DİLAÇAR, Agop; "Türk Fiilinde "Kılınış'la Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız"
Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten 1973-1974, Ankara, 1974,
s.159-171.
- DENY, Jean; **Türk Dili Grameri**, çev. Ali U. Elöve, İstanbul, Maarif Vekaleti
Yayınları, 1941.
- EDİSKUN, Haydar; **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 4. Baskı, 1992.
- EKER, Süer; **Çağdaş Türk Dili**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2002.
- EMRE, Ahmet Cevat; **Türk Dilbilgisi**, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları,
1945.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican; **Kutadgu Bilig Grameri- Fiil**, Ankara, Gazi
Üniversitesi Yayınları, 1984, s.27.
- ERDAL, Marcel; **A Grammar of Old Turkic**, Brill, Leiden, 2004.
- ERDAL, Marcel; **Old Turkic Word Formation, I, II**, Wiesbaden, Otto
Harrassowitz, 1991.
- ERGİN, Muharrem; **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, İÜEF Yayınları, 1972.
- GABAIN, A.Von; **Eski Türkçenin Grameri** (Çeviren: Mehmet Akalın), Türk
Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- GENCAN, Tahir Nejat; **Dilbilgisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4.
baskı, 1979.
- GRUNİNA, Elvira A.; "Fiil Çatısı Üzerine", **TDAY Belleten**, 1997, Ankara,
Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000, s.195-213.

GÜLSEVİN, Güner; “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler”, **İlmî Araştırmalar** (Dil, Edebiyat ve Tarih İncelemeleri), İstanbul 1998, s.125-146.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin; **Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller**, İstanbul, Cönk Yayınları, 1984.

HATİBOĞLU, Vecihe; **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara, DTCF Yayınları, 3.baskı, 1978.

HATİBOĞLU, Vecihe; **Türkçenin Ekleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974.

KOÇ, Nurettin; **Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1992.

KONONOV, Andrey Nikolaeviç; **Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazyka**, Sovyet İlimler Akademisi, Moskva-Leningrad 1956.

KORKMAZ, Zeynep; **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.

KORKMAZ, Zeynep; **Türkiye Türkçesi Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003.

KORNFİLT, Jaklin; **Turkish**, London, Routledge, 1997.

KURAL, Murat; “Detransitivizing Passives”, **Studies on Turkish and Turkic Languages** (Edited by Aslı Göksel and Celia Kerlake), Wiesbaden, Harrowitz Verlag, 2000, s.57-65.

LÜBİMOV, Konstantin; “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Çatı Kategorisi ve Çatı Ekiyle Türetilen Fiiller”, **Türk Dili**, c.13, 1963-1964, s.150-155.

- MAHMUD, Kaşgarlı; **Divanü Lugat-it-Türk I-II-III-IV**, çev. Besim Atalay, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2006.
- ORKUN, Hüseyin Namık; **Eski Türk Yazıtları**, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1935-1941.
- RÖHRBORN, Klaus; **Uigurisches Wörterbuch**, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GMBH, 1977.
- SEVORTYAN, E.V.; “Türk Dillerinde Fiillerin Geçişli (Transitiv) Geçişsiz (İntransitif) Olmalarına Dair”, **VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1957.
- SULTANOV, Vügar; “Türkçede Pasif Yapıların Tipleri”, **VIII. Uluslar arası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri**, Ankara, 1977.
- ŞİMŞEK, Rasim; **Örneklerle Türkçe Sözdizimi**, Trabzon, 1987.
- TEKİN, Talat; “A.N. Kononov (Tanıtma Yazısı)”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, 1959, s. 331-378.
- TEKİN, Talat; **Orhon Türkçesi Grameri**, İstanbul, 2003.
- TEKİN, Talat; **Orhun Yazıtları**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.
- TEKİN, Talat; **Tunyukuk Yazıtı**, Ankara, Simurg Yayınları, 1994.
- TOPALOĞLU; Ahmet, **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1989.
- TUNA, Osman Nedim; “Türkçede Transitive-Causative ‘Geçişli-Ettirgen’ Fiiller ve Bunlarla ilgili Morfoloji ve Öğretim Meselelerinin Çözümü” **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XXIV-XXV, İstanbul 1986, s. 381-428.

Türkçe Sözlük; Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

UZUN, N. Engin; **Dilbilgisinin Temel Kavramları**, Hazırlayan. Mehmet Ölmez, Ankara, 1998.

ÜLKEN, Fatma; "Türkçede Edilgen Çatı Özneleri Üstüne Bir Araştırma", **Dilbilim**, S:6, 1981, s.55-69.

Yeni Tarama Sözlüğü; Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.

ZÜLFİKAR, Hamza; **Yabancılar İçin Türkçe Dersleri – Dilbilgisi**, Ankara, A.Ü. Türkçe Kursu Yayınları,1969.

<http://www.tdk.gov.tr>, **Güncel Türkçe Sözlük**, 6 Haziran 2009.

ESKİ TÜRKÇEDE ÇATI EKİ ALMIŞ FİLLER DİZİNİ

A

abıt-: gizlemek, saklamak, örtülmek. (DLT, I, 206)

açıl-: açmak. (UW, 41)

açın-: açmak. (UW, 42)

açın-: doyumluk yem vermek, açınmak; açılmak; açar gibi görünmek. (DLT, I, 199)

açış-: açmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 180)

açıt-: başkasına acı çektirmek. (UW, 42)

açıt-: ekşitmek, acıtmak. (DLT, I, 207)

açlın-: açılmak. (DLT, I, 256)

açlış-: açılmak. (DLT, I, 239)

açtur-: açtırmak. (DLT, I, 218)

açur-: acıktırmak, aç bırakmak. (DLT, I, 268)

adalan-: tehlikeli duruma düşmek. (UW, 47)

adhaklan-: ayaklanmak, ayak sahibi olmak. (DLT, I, 293)

adhgırlan-: aygırlaşmak; aygır bulmak. (DLT, I, 313)

adhıl-: ayılmak. (DLT, I, 194)

adhrıl-: ayrılmak. (DLT, I, 247)

adhriş-: ayrışmak, birbirinden ayrılmak. (DLT, I, 233)

adır-: ayırmak. (UW, 52)

adırtlan-: ayıklanmak. (UW, 55)

adrıl-: ayrılmak. (T 12)

adrıl-: ayrılmak; ölmek. (UW, 58)

adrut-: ayırmak. (UW, 61)

ağazlan-: ağızlanmak; haksızlığa uğramak. (UW, 62)

agdıl-: fırlatılmak, düşmek, döndürmek. (UW, 62)

agın-: değişmek. (UW, 65)

agırlal-: ikram olunmak. (DLT, III, 344)

ağırlan-: ağırlanmak. (UW, 68)

ağırlan-: ağırlanmak; ikram edilmek; pahalı bulunmak. (DLT, I, 292)

agırlat-: ağırlatmak, hürmet ettirmek, saydırmak. (UW, 68)

agiş-: yükselişmek, çıkışmak, çıkmakta yarış etmek, artışmak, koğmakta yarış etmek. (DLT, I, 185)

agıt-: çıkmak, tırmanmak. (UW, 69)

agıt-: hezimete uğratmak, kaçırmak. (KT, K7); çıkarmak, yükseltmek. (DLT, I, 212)

aglat-: savmak uzaklaştırmak, ıraklaştırmak, boşaltmak. (DLT, I, 265)

aglat-: yalnız, boş hissetmek. (UW, 71)

agnat-: hayvanları yatırıp debelendirmek; dili buruşturmak, dili ağırlaştırmak.
(DLT, I, 267)

agrın-: ağrımak, acı duymak. (DLT, I, 252)

agrın-: ihtimam etmek, önem vermek, özen göstermek. (UW, 73)

agriş-: ağrışmak, sızlaşmak. (DLT, I, 235)

agrit-: ağrıtmak, acıtmak. (UW, 73)

agrit-: ağrıtmak. (DLT, I, 261)

ägril-: iğrilmek. (EUTS, 46)

agruklan-: ağırlaşmak. (UW, 74)

agruklan-: bir iş veya yükü ağırsınmak, ağır saymak. (DLT, I, 313)

agtar-: aktarmak, devirmek, yenmek. (DLT, II, 74)

agtarıl-: döndürmek; yıkılmak; kendini döndürtmek; sancıyla kıvranmak;
tercüme edilmek. (UW, 75)

agtarıl-: yere vurulmak; sarsılmak. (DLT, I, 246)

agtıl-: yere vurulmak, sarsılmak. (DLT, I, 246)

agtın-: yukarı tırmanmak, yukarıya gitmek, ulaşmak; bitirmek,
gerçekleştirmek. (UW, 75)

agtur-: tırmandırmak. (T 25)

agtur-: uçurtmak. (UW, 76)

agzan-: konuşmak, söylemek. (UW, 77)

aḥsat-: aksatmak. (DLT, I, 262)

aḥtar-: aktarmak. (DLT, I, 219)

akıl-: taşmak, kabarmak; yayılmak; gezinti yapmak. (UW, 81)

akıltur-: yayılmak, yayınlatmak. (UW, 81)

akış-: akışmak. (DLT, I, 186)

akıt-: akıtmak; göndermek. (DLT, I, 212)

akıt-: -suyun- dışına bırakmak; meydana çıkarmak. (UW, 81)

äkirt-: bağirtmek. (EUTS, 47)

aklış-: akışmak. (DLT, I, 241)

äksüt-: eksiltmek, azaltmak. (EUTS, 47)

aktur-: aktırmak, akıtmak. (DLT, I, 222)

alaçunlan-: alaçuk edinmek. (DLT, III, 205)

alart-: belirtmek –göz- , yan bakmak. (DLT, III, 428)

alduz-: malını elinden aldırarak, soyulmak. (DLT, II, 87)

älgät-: elenmek, ayrılmak. (UW, 363)

alıl-: alınmak. (UW, 92)

alın-: alınmak; kendi başına alacağını almak. (DLT, I, 203)

alın-: bir şeyi kabul etmek, kabullenmek; almak, seçmek, kabul etmek, almak.
(UW, 93)

alıñad-: zayıf kalmak. (UW, 94)

alıñadtur-: birini yenmek, nefsinı kırılmak. (UW, 105)

alıñ-: alacak almakta yardım etmek. (DLT, I, 188)

alıñ-: karşılıklı almak. (UW, 94)

alıñdur-: karşılıklı almak. (UW, 94)

älit-: getirmek, iletmek. (EUTS, 47)

alkal-: alkışlanılmak, öğülmek. (DLT, I, 249)

alkan-: övmek, mükafatlandırmak, konuşılmak, içini dökmek, lanetlemek. (UW, 96)

alkaş-: alkışlamak, alkışta yarışılmak. (DLT, I, 237)

alkın-: azalmak, yalan söylemek, dolandırıcılık yapmılmak, sona ermek, yok olmak. (UW, 97)

alkın-: tükenmılmak, mahvolmılmak, yok olmak (KT, G9); mahvolmılmak, yok olmak bitmılmak, tükenmılmak. (DLT, I, 254)

alkındur-: yok olmaya sevkettirmek. (UW, 99)

alkış-: birbirini mahvetmılmak, yok etmılmak; bunda yarışılmak. (DLT, I, 237)

alpırcan-: zorluk çekmılmak, zorlanılmak, sıkıcı bulmılmak. (UW, 107)

altız-: aldirtılmak, yakalatılmak. (KT, D38)

altur-: aldirtılmak. (DLT, I, 223)

amran-: sevmılmak, arzulamılmak, şefkatli olmak. (UW, 121)

amraş-: kendini sevmek, kendisiyle barışık olmak. (UW, 123)

amrat-: sevilmek. (UW, 123)

amrıl-: hareketsiz olmak, sakinleşmek; sakin, kibar, ılımlı, dengeli, mutlu olmak; sakinleştirilmek; bırakmak, geçmek, kaybolmak. (UW, 124)

amriltur-: sakinleştirmek. (UW, 125)

amurt-: yatıştırmak, dindirmek, seğnitmek. (DLT, III, 428)

ançolat-: hediye etmek, feda etmek; getirtirmek. (UW, 136)

anıt-: kendi kendine hatırlamak, geçmişi düşünmek; hatırlamak, üzülmek. (UW, 144)

anun-: hazırlanmak, hazır olmak; disiplin etmek, -sınava- hazırlanmak, hazır olmak. (UW, 160)

anun-: hazırlanmak. (DLT, I, 206)

anut-: hazırlamak, ön hazırlık yapmak, bir şeyi ortaya çıkarmak. (UW, 161)

anut-: hazırlamak. (DLT, I, 265)

anutul-: hazırlanmak. (UW, 161)

argıt-: ağrıtmak. (DLT, I, 261)

argurt-: yordur-: (DLT, I, 229)

argurtur-: yordurmak. (DLT, I, 229)

arıklan-: -su- akarak ark yapmak, su yerde kendine ırmaklar gibi yol ve hendek açmak. (DLT, I, 214)

arıl-: aldatılmak. (UW, 191)

arıl-: azalmak, tükenmek, mahvolmak. (KT, G9); yerinmek, kaygılanmak;
kendine kızılmak. (DLT, II, 123)

arın-: temizlenmek, kendini temizlemek, tertemiz olmak, lekesiz olmak (UW, 191); temizlenmek istemek ve yunmak; iyileşmek; ot tutunmak. (DLT, I, 201)

arış-: aldatmak, birbirini aldatmak. (DLT, I, 182)

arıt-: yıkamak, temizlemek, yok etmek; pislikten kurtarmak; bir konu üzerine konuşmak; arındırmak (UW, 193); temizlemek. (DLT, I, 208)

arıtın-: temizlemek. (UW, 195)

arıtış-: temizlemekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 232)

arkalan-: arka –yani yardımcı- sahibi olmak; bir şeye sırtını vermek, dayamak. (DLT, I, 297)

arkalaş-: kendi kendilerine grup oluşturmak. (UW, 197)

arkaş-: yük yüklemekte yardım etmek; arka arkaya gelmek (çıkılmak). (DLT, I, 237)

arkuklan-: haylazlık etmek, dikbaşlılık etmek. (DLT, I, 315)

armutlan-: armutlanmak. (DLT, I, 312)

arpan-: arpanmak, arpa sahibi olmak. (DLT, I, 296)

artaş-: birbirini bozmak. (DLT, I, 230)

artat-: çürütmek; ölüme terk etmek, öldürmek; -insana yönelik- yok oldurmak, yok olmasına fırsat vermek, yok oluşa terk etmek, çaresiz bırakmak, vazgeçmek, görmezden gelmek, bir kişiyi saymamak. (UW, 208)

artat-: tahrip etmek, yıkmak (KT, D22); bozmak, harap etmek. (DLT, I, 260)

artıl-: yüklemek, binmek; ardılmak, bir binit üzerine başı bir tarafa ayakları bir tarafa gelmek üzere heybe gibi ardılmak; erişilmek. (DLT, I, 244)

artın-: yükletmek. (DLT, I, 250)

artış-: bir şeyi hayvana ardmak ve yükletmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 231)

artız-: aldattırmak. (UW, 210)

artuçlan-: ardıçlamak, ardıçı çok olmak. (DLT, I, 312)

artuklan-: aşırı gitmek. (DLT, I, 313)

artul-: yüklenmek. (UW, 215)

artur-: aldatılmak, kandırılmak. (BK, K5)

artur-: çoğaltmak, kendini çoğalttırmak, yığılmak. (UW, 216)

ärtür-: yaptırmak. (KT,K-D)

arwal-: büyü yapılmak, afsunlanmak. (DLT, I, 249)

arwaş-: birlikte büyü veya afsun tekerlemesi, duası söylemek. (DLT, I, 237)

asgar-: faiz getirmek, yardım etmek, korumak. (UW, 226)

asıl-: asılmak. (DLT, I, 196)

asıl-: çoğalmak, kilo almak; kendi kendine çoğalmak, zengin olmak, yararlanmak; asmak, asılmak. (UW, 231)

asıl-: uzamak; uzatılmak. (DLT, I, 296)

asın-: tırmanmak (T 27); bir şeyi çekmek, germek. (DLT, I, 201)

asış-: asışmak, asmakta yardım etmek. (DLT, I, 184)

asruş-: aksırışmak. (DLT, I, 234)

astur-: astırmak. (DLT, I, 221); (UW, 235)

astur-: çoğalttırmak, çoğalmalarına sebep olmak. (UW, 236)

asur-: hapşurmak. (UW, 236)

asurt-: aksırtmak. (DLT, III, 442)

aşan-: yemek yemek, hazmetmek; karşılamak, zevk almak. (UW, 241)

aşantur-: yemek yedirmek; yemeğe davet etmek; zevkle yemek yemek. (UW, 242)

aşat-: yemek yedirmek; karşılatmak; zevk aldirmek (UW, 242); yemek yedirmek. (DLT, I, 210)

aşgın-: aşınmak. (UW, 242)

aşlal-: kap kenetlenmek. (DLT, I, 295)

aşlaştur-: birleştirip bağlamak. (UW, 242)

aşlat-: kap kenetlenmek. (DLT, I, 265)

aşrul-: aşırılmak; tepeden aşırılmak. (DLT, I, 247)

aşsat-: yemek arzulatmak. (DLT, I, 262)

aşul-: örtülmek, örttürmek. (DLT, I, 196)

aşun-: aşmak, geçmek. (UW, 246); geçmek, aşmak. (DLT, I, 202)

atal-: bir şeyi adlandırmak. (UW, 257)

atan-: eşyaya isim vermek; insana isim vermek. (UW, 257)

atanlan-: iğdiş deve sahibi olmak. (DLT, I, 295)

atat-: atlaşmak, -tay- at olmak. (DLT, I, 206)

atgar-: ata bindirmek. (DLT, I, 225)

atıl-: atılmak; -çiçek- açılmak; herhangi bir şey büsbütün ayrılmayarak açılmak. (DLT, I, 193)

atın-: bir tarafa atılmak, yuvarlanmak; atar gibi görünmek. (DLT, I, 199)

atış-: atışmak. (DLT, I, 180)

atızlan-: -tarla hakkında- maşalaya ayırmak, sulanmak ve ekilmek için parçalara ayırmak. (DLT, I, 292)

atlan-: ata binmek; atla gitmek, harekete geçmek; birden ortaya çıkmak. (UW, 269); ata binmek, atlanmak; bir şeyin üzerine çıkmak; atlaşmak, at haline gelmek. (DLT, I, 256)

atlantur-: atla gönderilmek, gönderilmek. (UW, 269)

atlaş-: at ortaya koyarak bahse girmek, atı öndül koyarak yarış etmek. (DLT, II, 114)

atlat-: ata bindirmek. (T 25)

attur-: attırmak. (DLT, I, 217)

avıtıl-: avutulmak. (UW, 279)

awın-: alışmak, avunmak. (DLT, I, 202)

awlal-: avlanmak. (DLT, I, 295)

awlan-: avlanmak. (DLT, I, 298)

awlaş-: evini ortaya koyup kumar oynamak, evini öndül koymak. (DLT, III, 241)

awlaş-: toplanmak, yığılmak. (DLT, I, 240)

awlat-: avlatmak. (DLT, I, 265)

ayal-: değerli kılınmak. (UW, 297)

ayan-: değerli kılınmak. (UW, 297)

ayaş-: karşılıklı olarak birbirlerine değer vermek, birbirlerini dikkate almak. (UW, 298)

ayat-: kendisine değer verilmek. (UW, 298)

ayatıl-: saygı duyulmak, şımartılmak. (UW, 299)

ayatıl-: sayılmak. (EUTS, 18)

ayılaş-: birbirlerini aşağılamak. (UW, 307)

ayıl-: söylenmek. (DLT, I, 268)

ayın-: korkmak, çekinmek. (EUTS, 18)

ayın-: korkutmak, korkmak, yıkılmak; utanmak, küçük düşürülmek. (UW, 308)

ayıt-: sormak, danışmak; vurgulamak; rica etmek, istemek; araştırmak, test etmek; soruşturmak; izin almak; hatır sormak, Tanrıya danışmak; anlatmak, bildirmek. (UW, 309)

ayıt-: söylemek, sormak, dikte etmek. (EUTS, 19)

ayıt-: söylemek; sormak. (DLT, I, 216)

aykır-: sevinmek. (UW, 314)

ayrış-: ayrışmak, birbirinden ayrılmak. (DLT, I, 233)

ayt-: söylemek, demek. (T 24)

aytıl-: sorulmak; söylenmek. (DLT, I, 270)

aytın-: sormayı kendi üstüne almak. (DLT, I, 270)

aytış-: karşılıklı sorgulamak, danışmak, tartışmak; karşılıklı hatır sormak, selamlaşmak. (UW, 316)

aytur-: söyletmek. (DLT, I, 269)

azgur-: yanlış yönlendirmek; baştan çıkarmak. (UW, 320)

azıl-: azılmak. (DLT, I, 196)

azıt-: azıtmak, karıştırmak, karmakarışık bir hale getirmek, düzensiz hale koymak, intizamı bozmak. (EUTS, 19)

azıt-: dolaştırmak, her şeyi birbirine karıştırmak; iki şeyi birbirine karıştırmak. (UW, 321)

azıt-: yoldan çıkarmak. (DLT, I, 209)

azıttur-: dolaştırmak, her şeyi birbirine karıştırmak. (UW, 321)

azlan-: arzulamak, cimri olmak. (UW, 322)

azlan-: azımsamak, az görmek. (DLT, I, 297)

azlan-: hasedetmek, kıskanmak, çekememek; yanılmak, hata etmek;
arzulamak. (EUTS, 19)

azlantur-: arzulatmak. (UW, 323)

azuklan-: azık sahibi olmak. (DLT, I, 294)

azut-: kısaltmak. (UW, 327)

B

bädizän-: süslenmek, bezenmek. (EUTS, 24)

bädizät-: süslemek, resmetmek. (KT, G11)

bädizät-: süsletmek, bezetmek. (EUTS, 25)

bädükläntür-: büyütmek. (EUTS, 25)

bädür-: büyütmek. (EUTS, 25)

bädüt-: büyütmek, yükseltmek. (EUTS, 25)

bagırlan-: pıhtılaşmak, akar şey koyulaşmak. (DLT, II, 264)

baglan-: bağlanmak. (DLT, II, 238)

baglat-: bağlatmak, bohçalatmak. (DLT, II, 341)

bağışlal-: bağışlanmak. (DLT, III, 344)

bağışlan-: bağışlanmak. (DLT, III, 344)

bakıl-: bakılmak. (DLT, II, 131)

bakın-: bir şeyin sonuna bakmak ve düşünmek; beklemek. (DLT, II, 142)

bakış-: bakışmak. (DLT, II, 103)

bakıt-: baktırmak, bakıtmak. (DLT, II, 308)

bäklän-: bağlanmak, kapatılmak, kilitlenmek; bağlatmak, kapatmak. (EUTS, 25)

bakur-: baktırmak. (DLT, II, 83)

bäkür-: berkitmek, tahkim etmek, takviye etmek. (EUTS, 26)

bäküt-: berkitmek, sağlamlaştırmak. (EUTS, 26)

bälgür-: belirtmek, belli olmak, görünmek. (EUTS, 26)

bälgürt-: belirtmek, belli ettirmek. (EUTS, 26)

balıklan-: balıklanmak; çamurlanmak; bir yerde kale yapılmak. (DLT, II, 265)

bälinglät-: korkutmak. (EUTS, 26)

barıl-: varılmak, gidilmek. (DLT, II, 130)

barıl-: varılmak. (EUTS, 22)

barın-: aybaşı kanı boşalmak. (DLT, II, 141)

barın-: boşanmak, serbestlenmek. (EUTS, 22)

barın-: gider, varır görünmek. (DLT, II, 141)

barış-: birbirine gitmek, gitmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 94)

bärkir- berkitmek, sağlamaştırmak. (EUTS, 26)

bärtin-: yaralanmak, kendisini yaralamak. (EUTS, 26)

bartur-: vardırmaq, göndermek. (DLT, II, 171)

basın-: basmak, ezmek. (EUTS, 23)

basın-: yenilmek, mağlup olmak (T 39); zayıf görmek; basmak; kahretmek.
(DLT, II, 116)

basındur-: tazyik edilmek, basılmak. (EUTS, 23)

basış-: basmakta yardım etmek. (DLT, II, 101)

basıt-: basılmak, tazyik edilmek. (EUTS, 23)

basıt-: -düşmana- basılmak. (T 34)

bastur-: bastırmak; bağlamayı ve bastırmayı emretmek; bastırılmak. (DLT, II,
171)

basur-: bastırmak. (DLT, II, 77)

başaklan-: ok temrenlemek, oka temren takılmak. (DLT, II, 265)

başlan-: başlanmak. (EUTS, 24); başlanmak; yönelmek; hayvan dağa doğru
sürülmek; başaklanmak. (DLT, II, 238)

başlat-: başlatmak. (DLT, II, 341)

başmaklan-: başmak (pabuç) sahibi olmak. (DLT, II, 274)

batıl-: batmak, batmış olmak, gömülmek. (EUTS, 24)

batruş-: birbirini batırmak, batırışmak. (DLT, II, 203)

batur-: gizlemek, saklamak. (EUTS, 24); saklamak; batırmak; bağlatmak.
(DLT, II, 73)

bayut-: zenginletmek. (DLT, II, 325)

beçkemlen-: savaş gününde ve başka günlerde belge takınmak. (DLT, II,
277)

bedhüt-: büyütme. (DLT, II, 301)

beglen-: kadın evlenmek, koca sahibi olmak, koca edinmek. (DLT, II, 239)

bekiş-: pekişmek, sağlamlaşmak. (DLT, II, 105)

bekit-: pekitmek, sağlamlaştırmak. (DLT, II, 309)

beklen-: bekişmek, sağlamlaşmak; kapanmak, kapatılmak; saklanmak. (DLT,
II, 239)

bekleş-: muahede yapmak, ahitleşmek; kapatmakta yardım etmek;
beklemekte gözetlemekte yardım etmek. (DLT, II, 204)

beklet-: bağlatmak; hapsettirmek; bekletmek, gözetirmek. (DLT, II, 241)

bekreş-: pekişmek. (DLT, III, 278)

beküş-: pekişmek, sağlamlaşmak. (DLT, II, 105)

belel-: batmak bir şeye bulanmak. (DLT, III, 196)

belgür-: meydana çıkmak, belirlemek; açığa çıkmak. (DLT, II, 172)

bêril-: verilmek. (DLT, II, 131)

bériş-: verişmek. (DLT, II, 95)

berkelen-: kanla dolmak; kamçı sahibi olmak. (DLT, III, 202)

berkit-: berkitmek, sağlamlaştırmak. (DLT, II, 340)

berklet-: korutmak, muhafaza ettirmek, korumakla emretmek. (DLT, III, 424)

bertin-: berelenmek; el yorgunluk peyda etmek. (DLT, II, 237)

bertiş-: sertleşmek, birbirini kesmek ve yaralamak. (DLT, II, 203)

bertlen-: hırkalanmak, hırka giymek. (DLT, III, 200)

bezel-: bezenmek, nakışlanmak. (DLT, II, 231)

bezen-: süslenmek, bezenmek. (DLT, II, 142)

bezeş-: nakşetmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 99)

bezet-: bezetmek, süsletmek. (DLT, II, 305)

bezit-: titretmek. (DLT, II, 305)

bıçıl-: bicilmek. (EUTS, 27); kesilmek, bıçilmek. (DLT, II, 121)

bıçın-: kendi için doğramak, kendini doğrar gibi göstermek; kendi başına doğramak. (DLT, II, 141)

bıçış-: bıçmekte ve kesmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 92)

bıçtur-: bıçtırmek, kestirmek. (DLT, II, 171)

bıçuş-: kesişmek. (EUTS, 27)

bırkır-: homurdanmak, genizden ses çıkarmak. (DLT, II, 171)

bışrun-: olgunlaşmak, öğrenmek, pişmek, pişkin hale gelmek. (EUTS, 27)

bışur-: pişirmek. (EUTS, 27)

biçeklen-: bıçak sahibi olmak. (DLT, II, 265)

bildüz-: bildirmek, öğretmek. (DLT, II, 202)

bilet-: biletmek. (DLT, II, 310)

bilezüklen-: bilezik takınmak. (DLT, III, 205)

bilgelen-: akıllanmak, akıllılaşmak. (DLT, III, 202)

bilgür-: bildirmek. (EUTS, 28)

bilil-: bilinmek, tanınmak. (EUTS, 28)

bilin-: bilinmek, anlaşılmaq, açığa vurmaq, itiraf etmek. (EUTS, 28)

bilin-: kendi işini bilmek; itiraf etmek; bilinmek, anlaşılmaq. (DLT, II, 143)

bişiş-: bişmek, tanışmaq. (DLT, II, 107)

biltiz-: bildirmek, belli etmek. (EUTS, 28)

biltür-: bildirmek. (EUTS, 28)

biltür-: öğretmek, bildirmek. (DLT, II, 176)

bintür-: ata bindirmek. (T 25)

birtiş-: birbirini cezalandırmak, hor görmek, tahkir etmek. (EUTS, 29)

birtür-: verdirmek. (EUTS, 29)

bitil-: yazılmak. (EUTS, 30)

bitil-: yazılmak. (DLT, III, 119)

bitin-: yazılmak, yazınmak, kendisi için başkasının yardımı olmaksızın yazmak. (DLT, II, 141)

bitiş-: yazmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 88)

bitit-: yazdırmak. (KT, G13); yazdırmak. (DLT, II, 299); yazdırtmak, yazdırmak. (EUTS, 30)

bodul-: asılmak, bağlanmak. (EUTS, 30)

boglan-: bohçalanmak. (DLT, II, 239)

bognaklan-: bulut parça parça olmak. (DLT, II, 274)

bogralan-: pohurlanmak, pohurlaşmak. (DLT, III, 201)

bogtur-: boğdurmak. (DLT, II, 171)

bogul-: boğulmak. (DLT, II, 131)

bogun-: boğulmak. (DLT, II, 142)

boguş-: birbirini boğmak. (DLT, II, 101)

boğuş-: boğuşmak. (EUTS, 31)

boguzlan-: boğazlanmak. (T 26)

bohsuklan-: eli boynuna bağlanmak. (DLT, II, 272)

bosan-: kederlendirmek, müteessir olmak. (EUTS, 32)

bosantur-: kederlendirmek, üzülmek, kaygulanmak; üzmek. (EUTS, 32)

boşan-: -kadın- boşamak; boşanmak, bağı çözülmek. (DLT, II, 142)

boşan-: serbest, hür olmak, başına buyruk olmak. (EUTS, 32)

boşat-: boşaltmak; çözmek; çözülmek, bırakılmak, -kadın- boşatmak. (DLT, II, 307)

boşgun-: öğretmek, okumak. (EUTS, 32)

boşgur-: öğretmek, okutmak, ders vermek, talim etmek. (EUTS, 32)

boşgur-: öğretmek, akıl vermek; yapmak, düzene sokmak. (KT, G7)

boşgut-: öğretmek, okutmak. (EUTS, 32)

boşlaglan-: kızmak, öğüt tutmamak. (DLT, II, 272)

boşun-: boşalmak. (DLT, II, 238)

boşun-: boşanmak, serbest olmak, azat olmak; tövbe etmek, kusurunu açıklamak. (EUTS, 32)

boşurğan-: rahatsızlık hissetmek; kendisini kusurlu, rahatsız saymak, kaygulanmak. (EUTS, 32)

boşut-: bırakmak; boş bırakmak, serbest bırakmak; yumuşaklık (ishal) vermek. (DLT, I, 210)

boynat-: dik başlılık ettirmek. (DLT, II, 357)

bozlat-: böğürtmek. (DLT, II, 341)

bozul-: bozulmak, yıkılmak. (DLT, II, 131)

bozuş-: bozmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 99)

bögülän-: güvenmek, itimat etmek. (EUTS, 33)

böksil-: parçalanmak, yarılmak. (EUTS, 33)

böküt-: doyurmak, bıktırmak. (DLT, II, 309)

börtül-: değilmek, dokunulmak, temas edilmek. (EUTS, 33)

börtür-: değdirmek, dokundurtmak, temas ettirmek. (EUTS, 33)

buçgaklan-: köşelenmek. (DLT, II, 273)

budut-: soğukta dondurarak öldürmek. (DLT, II, 302)

buḥsat-: dik başlılık ettirmek. (DLT, II, 335)

bukuklan-: tomurcuklanmak, kabarmak. (DLT, II, 285)

buḫuḫlan-: yuvarlaklaşmak. (EUTS, 34)

bukur-: indirmek. (DLT, II, 83)

bulat-: tencere buğusunda pişirtmek. (DLT, II, 310)

bulğan-: bulanmak, karıştırmak. (EUTS, 35)

bulğan-: bulanmak; kızmak, öfkelenmek; karışmak. (DLT, II, 238)

bulğaş-: toplu halde mevcut etmek. (EUTS, 35)

bulıtlan-: bulutlanmak. (DLT, II, 264)

bulnat-: esir ettirmek. (DLT, II, 350)

bultur-: buldurtmak. (EUTS, 35)

bulul-: elde edilmek, erişmek. (EUTS, 35)

bulun-: bulunmak, elde edilmek. (EUTS, 135)

bulun-: bulunmak. (DLT, II, 143)

buluş-: buluşmak. (DLT, II, 107)

burbal-: karışmak. (DLT, II, 229)

burbaş-: karışmak. (DLT, II, 203)

burbat-: karıştırmak ve geciktirmek. (DLT, II, 327)

burçaklan-: burçaklanmak; -akar hakkında- tane tane akmak, burçak burçak olmak. (DLT, II, 273)

burçıntur-: eziyet vermek, incitmek. (EUTS, 35)

burkıt-: -yüz- buruşturmak, ekşitmek. (DLT, II, 339)

burtalan-: altın kırıkları ile süslenmek. (DLT, III, 200)

buruş-: -yüz- buruşmak. (DLT, II, 94)

burut-: buğulandırmak, kokularak yellenmek. (DLT, II, 302)

busan-: umutsuzluğa düşmek, meyus olmak. (EUTS, 36)

buşgutlan-: çırak, çömez sahibi olmak. (DLT, II, 270)

butaklan-: budaklanmak, tomurcuklanmak, kollara ayrılmak. (DLT, II, 264)

butan-: budanmak. (DLT, II, 141)

butul-: asılmak, takılmak. (EUTS, 37)

buzul-: bozulmak. (EUTS, 37)

büdüş-: oyunda ve raksta yarışmak. (DLT, II, 93)

bügüş-: su büğemekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 105)

büksüklen-: kızda mem tomurmak. (DLT, II, 277)

bükül-: bükülmek. (EUTS, 37)

bükül-: bükülmek; kesilmek. (DLT, II, 132)

büküş-: bükmekte yardım etmek. (DLT, II, 105)

bürgelen-: öfkeden pire gibi sıçramak, pirelenmek. (DLT, III, 202)

bürtüş-: birbirine dokunmak. (EUTS, 38)

bürül-: buruşturulmak, bükülmek. (DLT, II, 131)

bürün-: bürünmek. (DLT, II, 141)

bürüş-: yuvarlak şey dikmekte yardım etmek. (DLT, II, 94)

bütür-: bitirmek. (EUTS, 38)

bütrüş-: muhakeme olmak ve şahit getirmek. (DLT, II, 203)

bütür-: bitirmek. (EUTS, 38)

Ç

çäçäklän-: çiçeklenmek. (EUTS, 40)

çagırlan-: şıra veya şarap sahibi olmak. (DLT, II, 267)

çakıl-: çakılmak; ateş çakmak; eriştirilmek. (DLT, II, 133)

çakın-: çakınmak, kendisi için çakmak. (DLT, II, 149)

çakış-: çakmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 104)

çakrat-: gözü çakırlaştırmak. (DLT, II, 334)

çakrış-: çağrışmak. (DLT, II, 209)

çaktır-: çaktırmak; iki kişiyi kızıştırmak. (DLT, II, 181)

çalın-: kendini yere atmak, çalmak; kulağına söz erişmek; arıklanmak, zayıflamak. (DLT, II, 150)

çalış-: bir şeyin çatlakları, ekleri araları açılmak; güreşmek. (DLT, II, 108)

çalpuşlan-: yapışkan olmak, çelpeklenmek. (DLT, II, 271)

çaltur-: aratmak. (EUTS, 39)

çaltur-: yere çeldirmek, yere çaldırmak; aratmak, aramasını emretmek; işittirmek için çağrılmak. (DLT, II, 182)

çantur-: caydırmak. (DLT, II, 182)

çapıl-: ince, iyi, yumuşak çamurla sıvanmak; boynu vurulmak. (DLT, II, 119)

çapın-: kamçılılamak; yüzmek. (DLT, II, 149)

çapıt-: saldırmak; vurdurmak. (DLT, II, 298)

çaptur-: suda yüzdürmek; çamurla sıvatmak; boyun vurdurmak. (DLT, II, 180)

çarlaş-: ağlaşmak, bağrışmak, kükremek. (DLT, II, 210)

çarlat-: cırlatmak, ağlatmak. (DLT, II, 344)

çaruklan-: çarıklanmak. (DLT, II, 266)

çawlan-: sanlanmak, şöhretlenmek, ün sahibi olmak. (DLT, II, 245)

çeçeklen-: çiçeklenmek. (DLT, II, 276)

çekil-: kitap noktalanmak. (DLT, II, 134)

çekin-: kendisi için kitaba nokta koymak. (DLT, II, 149)

çekiş-: nokta koymakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 107)

çekleş-: kura çekişmek. (DLT, II, 210)

çektür-: noktalamak; kan aldırma. (DLT, II, 181)

çerlen-: vücut ağırlaşmak; ağrılamak, hastalanmak. (DLT, II, 244)

çerlet-: bozmak; ağrıtmak; ağırlık vermek. (DLT, II, 345)

çermel-: bir şeyin ucu kıvrılmak, bükülmek. (DLT, II, 231)

çermeş-: bükmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 210)

çermet-: bir şey fitil gibi bükülmek; ördürülmek. (DLT, II, 349)

çertil-: yok edilmek; ortadan yok olmak, ölmek, kaybolmak; uzaklaşmak;
elden çıkmak. (DLT, II, 229)

çewrüş-: çevrişmek. (DLT, II, 208)

çewül-: çevrilmek, döndürülmek. (DLT, II, 230)

çığırlan-: çığırlar peyda olmak. (DLT, II, 267)

çığırit-: çiğnetmek; çiğneterek sertleştirmek; işte pişirmek –insan için-.(DLT, II,
333)

çığlan-: ölçülmek. (DLT, III, 198)

çığlat-: uzunluk ölçtürmek. (DLT, II, 345)

çıkar-: çıkarmak. (DLT, II, 83)

çıkıl-: çıkılmak. (DLT, II, 133)

çıkış-: çıkmakta yardım ve yarış etmek (DLT, II, 104)

çıkraş-: çokça gıcırdamak, çıkırdamak. (DLT, II, 209)

çıkırat-: gıcırdatmak (diş). (EUTS, 41)

çıkırat-: gıcırdatmak –diş, kapı, kalem gibi şeyler-.(DLT, II, 334)

çıkırış-: çıkarmakta yardım ve yarış etmek -bir şeyi çıkarmak, meydana çıkarmak gibi-. (DLT, II, 209)

çiktur-: çıkartmak. (DLT, II, 181)

çiktur-: ıslatmak, ıslak yere koymak. (DLT, II, 181)

çılan-: yaşlıktan ıslanmak; at terlemek. (DLT, II, 150)

çılaş-: ıslatmakta yardım etmek. (DLT, II, 108)

çılat-: ıslattırmak, atı terletmek. (DLT, II, 310)

çılrat-: seslendirmek, çığıl çığıl ettirmek. (DLT, II, 333)

çınğart-: araştırmak, inceletmek, tetkik ve tahkik ettirmek, muayene etmek.
(EUTS, 41)

çınğrat-: çınlatmak. (DLT, II, 358)

çınlat-: gerçekleştirmek, tasdik ettirmek. (DLT, II, 345)

çıgil-: düğüm sıkıştırılmak, ip düğümlenmek. (DLT, II, 134)

çıgillen-: Çıgil kılığına girmek. (DLT, II, 269)

çijtür-: hayvan yükten belini çökertmek. (DLT, II, 180)

çikliş-: sıkışmak, düğüm sıkışmak. (DLT, II, 210)

çiktür-: sıkıştırmak, düğüm sıkıştırmak. (DLT, II, 180)

çişet-: çiş ettirmek, abdest bozdukmak. (DLT, II, 307)

çoğlan-: parlamak. (EUTS, 43)

çoğul-: bağlanmak, bohçalanmak. (DLT, II, 133)

çoğlan-: ateş yalınlanmak; güneş yalını yere düşmek. (DLT, II, 245)

çoğlan-: boğlanmak, heybelenmek. (DLT, III, 198)

çoğlan-: toplanmak, akışarak toplanmak. (DLT, II, 245)

çoğlat-: bohçalatmak, sardırmak. (DLT, II, 345)

çokmaklan-: yılan çöreklenmek. (DLT, II, 275)

çokraş-: çoğalmak ve dalgalanmak. (DLT, II, 208)

çokrat-: kaynatmak. (DLT, II, 334)

çoğrat-: kaynatmak. (EUTS, 43)

çoktur-: saldırtmak, üzerine indirmek. (DLT, II, 181)

çöktür-: çöktürmek, maden ayırıp çöktürmek. (DLT, II, 182)

çökür-: çökmek, ihtirmek. (DLT, II, 84)

çöküt-: dize getirmek, diz üzerine çöktürmek. (EUTS, 43)

çumruş-: dalmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 208)

çumtur-: çimdirmek. (DLT, II, 182)

çumur-: suya daldırıp batırmak. (DLT, II, 85)

çumuş-: suya dalmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 111)

çuwşat-: ekşitmek. (DLT, II, 337)

çübürlen-: -keçi- kıllanmak, keçinin kılı bitmek. (DLT, II, 266)

çüjtür-: gerdirmek, çektirmek. (DLT, II, 180)

çüjül-: gerilmek, gevşek ip gerilmek, sakız veya macun gibi şeyler uzayıp sünmek. (DLT, II, 132)

çükreklen-: yün elbise sahibi olmak ve giymek. (DLT, II, 277)

çümtür-: suya daha derin daldırmak. (DLT, II, 182)

çümür-: suya derin daldırmak. (DLT, II, 85)

çümüş-: suya daha derin daldırmakta yarış etmek. (DLT, II, 111)

çürülen-: faydalanmak. (DLT, II, 245)

çürlet-: aşkırtmak. (DLT, II, 345)

Ä

ädädtür-: büyütme, geliştirmek. (UW, 338)

ädgüleş-: değer vermek; arkadaşlık kurmak, arkadaş olmak. (UW, 351)

ädgürt-: iyileştirmek, kuvvetlendirmek. (UW, 355)

ädkär-: saygı duyulmak, dikkate alınmak. (UW, 356)

ädlän-: işleme almak. (UW, 357)

ägdilät-: terbiye etmek, büyütme. (EUTS, 46)

ägir-: eğirmek, çevirmek, kuşatmak. (EUTS, 46)

ägir-: saçmalamak; depolamak, kuşatmak. (UW, 358)

ägirt-: iğritmek. (EUTS, 46)

ägirt-: kuşatılmak; itilmek, karışmak. (UW, 358)

ämgänglän-: acı çektiğini zannetmek, ürpermek. (UW, 371)

ämgängsin-: birisinin gayretli olduğuna inanmak. (UW, 373)

ämgän-: acı çekmek, acı hissetmek, kendine eziyet etmek, eziyet edilmek.
(UW, 373)

ämgän-: ızdırap çekmek, ah çekmek. (EUTS, 47)

ämgät-: eziyet etmek, tazip etmek. (EUTS, 47)

ämgät-: eziyet etmek. (BK, K13)

ämgät-: işkence yapmak, acı vermek, rahatsız etmek; eklemek, birisine zarar vermek, maruz bırakmak, hazırlamak; gayret etmek, didinmek, yorulmak. (UW, 375)

ämgätış-: karşılıklı acı çektirmek. (UW, 376)

amırtgur-: yumuşatmak, meditasyon yoluyla sakinleştirmek, bir şeyi bağlamak; bir şeyi durdurmak, yok etmek, reddetmek. (UW, 118)

ämirkäş-: kaşınmak, huylanmak. (UW, 376)

ämiş-: emmek. (UW, 376)

ämit-: dengeyi kaybetmek, yıkılmak; hükümsüz kılınmak, fikri çürütmek. (UW, 376)

ämiz-: emmek, beslemek. (UW, 377)

ämiz-: emzirmek. (EUTS, 48)

ämlät-: tedavi etmek, iyileştirmek. (UW, 377)

ämtär-: yönlendirmek. (UW, 378)

ängir-: eğirmek; takip etmek, çevirmek. (EUTS, 48)

ängit-: eğdirtmek. (EUTS, 48)

änil-: eğilmek, eğdirilmek. (UW, 384)

änittür-: eğdirmek. (UW, 387)

änükläntür-: kovdurmak. (UW, 380)

änjän-: edinmek. (UW, 381)

änjš-: birinin karşısında eğilmek. (UW, 386)

änjit-: eğdirmek. (UW, 386) ärgür-: eritmek. (EUTS, 49)

ärgür-: eritmek; yumuşatmak; bir şeyi ılıtmak. (UW, 426)

ärgür-: kovmak; getirmek. (UW, 426)

ärgüz-: eritmek, çözdürmek. (UW, 426); eritmek. (EUTS, 49)

ärigläş-: ikaz etmek; kendilerini karşılıklı ikaz etmek. (UW, 429)

ärin-: erinmek, üenmek, tembelleşmek. (EUTS, 49)

ärin-: tembel, yavaş, ihmalci, yorgun olmak; uyumak, hareketsiz olmak. (UW, 429)

ärkäçläñ-: dalgalı olmak, dalga vurmak; kilo almak-vermek; sallanmak, inişli yokuşlu olmak; heyecanlı, aktif olmak, dikkatli olmak. (UW, 432)

ärkäçläntür-: dalgalanmak. (UW, 433)

ärksin-: yönetmek, etkilemek, yönlendirmek; sahip olmak, edinmek. (UW, 442)

ärksintür-: etkilenmek, yönlendirilmek. (UW, 443)

ärksintür-: hakimiyet sürdürmek, egemenliğini yürütmek. (EUTS, 50)

ärttür-: yaptırmak, tamamlatmak, geçirtmek. (EUTS, 50)

äşidil-: işitilmek. (EUTS, 51)

äşittür-: eşittirmek. (EUTS, 51)

äştil-: eşitilmek. (EUTS, 51)

ätil-: edilmek. (EUTS, 52)

ätin-: süslemek. (EUTS, 52)

ävır-: evirmek, çevirmek; tercüme etmek, bir dilden başka dile geçirmek. (EUTS, 52)

ävıril-: evrilmek, dinini değiştirmek, çevrilmek, dönmek, davranmak. (EUTS, 52)

ävriş-: bir işle meşgul olmak. (EUTS, 52)

ävür-: evirmek, işlemek, çevirmek. (EUTS, 52)

E

edhizlen-: engel ve sarp saymak. (DLT, I, 293)

edhlel-: ıslah olunmak; araştırılmak. (DLT, I, 295)

edhlen-: bir şey bir dilek için kullanılmak, bir şey dilek edinilmek. (DLT, I, 257)

edhleş-: saygı dolayısıyla birbirini aramak. (DLT, I, 239)

edhlet-: iyileştirmek, ıslah ettirmek. (DLT, I, 264)

egetlen-: gelin kendisi ile birlikte gönderilen cariye sahibi olmak. (DLT, I, 291)

egil-: eğilmek. (DLT, I, 198)

egir-: sevk etmek; döndürmek; eğirmek; çevirmek, bir yeri kuşatmak, sarmak.
(DLT, I, 179)

egirt-: eğirtmek; kalenin etrafını kuşatmayı emretmek. (DLT, III, 428)

egiş-: çevgen eğmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 187)

egleş-: birbirine uyup durmak; bir şeyi ayakta çiğnemekte birbirine yardım etmek. (DLT, I, 241)

egril-: kale kuşatılmak, sarılmak; ip eğirmek. (DLT, I, 248)

egrimlen-: -su göllerde- eğreklenmek, kaynayarak ve akarak dönmek, düdeklenmek. (DLT, I, 314)

egrin-: kendi için eğirmek; kendini eğirir gibi göstermek. (DLT, I, 253)

egriş-: bir yeri sarmakta kuşatmakta yardım etmek; ip eğirmekte yardım ve yarış etmek (DLT, I, 236)

egtür-: eğdirmek. (DLT, I, 223)

ekil-: ekilmek. (DLT, I, 198)

ekin-: ekinmek, kendisi için ekmek. (DLT, I, 203)

ekiş-: ekmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 187)

ekit-: ektirmek. (DLT, I, 213)

ektür-: ektirmek. (DLT, I, 223)

elet-: iletmek. (T 18)

elgel-: elenmek. (DLT, I, 250)

elgen-: kendisi için elemek. (DLT, I, 255)

elgeş-: elemekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 238)

elget-: eletmek. (DLT, I, 264)

elmen-: kendine ilaç etmek. (DLT, I, 259)

elşet-: açlıktan gözünü karartmak. (DLT, I, 263)

emgeklen-: zahmetli saymak. (DLT, I, 315)

emgen-: emenmek, zahmet çekmek. (DLT, I, 255)

emgeş-: birbiri yüzünden zahmet çekmek. (DLT, I, 238)

emget-: yordurmak, emek çektirmek. (DLT, I, 264)

emlel-: ilaçlanmak. (DLT, I, 296)

emleş-: ilaçlanmak. (DLT, I, 242)

emlet-: ilaçlatmak, ilaç ettirmek. (DLT, I, 266)

emriş-: uyuz ve benzeri şeylerden dolayı kaşınmak; deri karıncalanmak.
(DLT, I, 286)

emrit-: kaşıma ve gidşme yüzünden gıdıklanmak. (DLT, I, 262)

emür-: emzirmek. (DLT, III, 264)

emüz-: emzirmek. (DLT, I, 180)

enğit-: şaşkırtmak. (DLT, II, 274)

enğtür-: işinde şaşkırtmak, dandırmak. (DLT, I, 290)

enüçlen-: göze perde inmek. (DLT, I, 291)

enüklen-: eniklenmek, enik sahibi olmak. (DLT, I, 294)

ergür-: erişmek, vaktinde yetişmek. (DLT, I, 228)

ergür-: eritmek. (DLT, I, 227)

éril-: gedilmek, gedik açılmak; eksikleşmek. (DLT, I, 270)

erin-: üşenmek. (DLT, I, 201)

erit-: eritmek. (DLT, I, 208)

erkeklen-: dalgalanmak; erkek olmak; ürpermek. (DLT, I, 315)

erlen-: kadın evlenmek, er sahibi olmak. (DLT, I, 257)

erleş-: erkeklikte yarış etmek. (DLT, I, 239)

erseklen-: kadın azgınlığından erkek istemek. (DLT, I, 314)

ertür-: vazgeçmek, başışlamak, kabullenmek, geçirmek. (DLT, I, 220)

erüklen-: eriklenmek, erik meyvesi vermek. (DLT, I, 294)

erüş-: erimek; erişmek. (DLT, I, 182)

esil-: uzamak; uzatılmak. (DLT, I, 196)

esin-: bir şeyi çekmek, germek, uzatmak. (DLT, I, 201)

esirgen-: acınmak. (DLT, I, 291)

esiş-: ip ve benzeri şeyleri çekmek, germek ve uzatmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 185)

esit-: uzatmak. (DLT, I, 209)

esnet-: estirmek, esnetmek. (DLT, I, 267)

estür-: uzattırmak, çektirmek, gerdirmek, elettirmek. (DLT, I, 221)

esürt-: sarhoş etmek. (DLT, III, 427)

eşgeklen-: eşek sahibi olmak. (DLT, I, 315)

eşiçlen-: tencere sahibi olmak. (DLT, I, 291)

eşil-: eşilmek. (DLT, I, 197)

eşit-: eştirmek, araştırmak. (DLT, I, 211)

éşittür-: işittirmek. (DLT, I, 222)

éştil-: işitilmek. (DLT, I, 240)

eştür-: eştirmek. (DLT, I, 222)

eşül-: örtülmek, örttürmek. (DLT, I, 197)

eşüt-: örttürmek. (DLT, I, 210)

eteklen-: eteklenmek. (DLT, I, 294)

étel-: düzelmek; edinmek, yapılmak. (DLT, I, 53)

étin-: edinmek, hazırlanmak. (DLT, I, 82)

étiş-: barıştırmak, beraber yapmak. (DLT, I, 76)

etizlen-: parçalara ayrılmak, -tarla hakkında- maşalaya ayırmak. (DLT, I, 292)

etlel-: et yapılmak. (DLT, I, 295)

etlen-: etlenmek, şişmanlamak. (DLT, I, 256)

etlet-: kestirip et haline getirtmek. (DLT, I, 264)

etmeklen-: ekmek sahibi olmak. (DLT, I, 314)

etset-: ete istek getirtmek. (DLT, I, 262)

éttür-: onartmak, düzeltmeyi emretmek. (DLT, I, 218)

etüklen-: ayakkabı, edik sahibi olmak. (DLT, I, 214)

evleş-: evini ortaya koyup kumar oynamak. (DLT, I, 241)

édil:- ivilmek, acele edilmek. (DLT, I, 271)

ewdil:-ele geçirilmek, toplanmak. (DLT, I, 246)

ewdin:- toplamak, toplamayı üzerine almak, kendi kendisine toplamak. (DLT, I, 256)

éwiş:- koşuşmak, acele edişmek. (DLT, I, 186)

ewlen:- evlenmek. (DLT, III, 87)

ewlen:- halelenmek; kendine ev edinmek. (DLT, I, 259)

ewleş:- toplanmak, yığılmak. (DLT, I, 240)

ewriş:- uğraşmak, çabalamak, bir işin üstüne düşmek çevirmekte ve bir şeyin altını üstüne getirmekte yardım etmek. (DLT, I, 235)

ewrül:- yönelinen yerden çevrilmek. (DLT, I, 248)

ewset:- evini özletmek, istetmek. (DLT, I, 262)

ewsin:- evi benimsemek, kendi evi saymak. (DLT, I, 258)

ewür:- çevirmek, evirmek; döndürmek, altını üstüne getirmek. (DLT, I, 178)

eztür:- yirdirmek. (DLT, I, 220)

Ĥ

ĥalı:- kaldırmak. (EUTS, 54)

ĥantur:- tatmin etmek, kandırmak, inandırmak. (EUTS, 54)

ĥatağlan:- gayret ve cehdetmek, düşürmek, çalışmak. (EUTS, 54)

havsadıl-: birleştirilmek. (EUTS, 55)

havsur-: kavuşturmak, birine bağlamak. (EUTS, 55)

hortul-: kurtulmak. (EUTS, 1)

hursadıl-: kuşatılmak, çevrilmek. (EUTS, 56)

H

humarulan-: mirasa konmak; dostunun veya başkasının malından kendine azık edinmek. (DLT, III, 205)

I

ıçgın-: kaçırmak; kaybedilmek, yok edilmek; elden gitmek; yellenmek. (DLT, I, 254)

ıdhıl-: salıverilmek, boşanmak. (DLT, I, 194)

ıdhış-: birbirine armağan vermek, armağanlaşmak ve bunda yarış etmek. (DLT, I, 182)

ıdıl-: gönderilmek. (EUTS, 56)

ıdı-: kokutmak. (EUTS, 57)

ıglaş-: ağlaşmak. (DLT, I, 240)

ıglaş-: ağlaşmak. (EUTS, 57)

ijmaklan-: bir yerde veya bir şeyde çok şap bulunmak; kelliği artmak, azmak.
(DLT, I, 313)

ıldur-: indirmek. (DLT, I, 124)

ılış-:inmekte yarış etmek, inişmek. (DLT, I, 190)

inan-: inanmak. (EUTS, 57); inanmak, güvenmek. (DLT, I, 206)

inğran-: inlemek. (DLT, I, 289)

inğraş-: inleşmek. (DLT, III, 398)

inğrat-: inletmek. (DLT, II, 358)

ınış-: inişmek. (DLT, I, 190)

ırğal-: sallanılmak, silkilmek. (EUTS, 58)

ırgal-: sallanmak, ırgalanmak. (DLT, I, 249)

ırgan-: ırgalanmak. (DLT, I, 254)

ırgaş-: ırgalamakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 322)

ırgat-: ırgalatmak, sallatmak. (DLT, I, 263)

ırğal-: ırgalanmak. (EUTS, 58)

ısırt-: ısırtmak. (DLT, III, 428)

ısıt-: ısıtmak. (EUTS, 58)

ısrıl-: ısırılmak. (DLT, I, 247)

ısrın-: öfkelenip derlenmek, toplanmak, çekilmek, büzölmek. (DLT, I, 252)

ısış-: ısışmak. (DLT, I, 234)

ıtar-: uzaklaştırmak. (EUTS, 58)

ı

içil-: içilmek. (DLT, I, 194)

içiş-: içişmek, içmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 181)

içlen-: içlenmek, tanelenmek, içi olmak. (DLT, I, 257)

içmeklen-: kuzu kürkü giymek ve buna sahip olmak. (DLT, I, 314)

içrüş-: içirişmek, içirmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 233)

içtonlan-: iç donu giymek. (DLT, I, 314)

içtür-: içirmek, su içirmek. (DLT, I, 218)

içür-: içirmek. (EUTS, 59); (DLT, I, 177)

idil-: süslenmek, süslenilmek, donanmak. (EUTS, 60)

igidilän-: iyice beslenilmek, özen görmek. (EUTS, 60)

igeş-: eğelemekte yardım ve yarış etmek; çarpışmak, ısışmak, boğuşmak.
(DLT, I, 287)

igitil-: beslenilmek, bakılmak. (EUTS, 60)

iglel-: hastalanmak. (DLT, I, 296)

iglen-: bir parça hastalanmak; ağrısı tutmak. (DLT, I, 259)

igleş-: hastalaşmak. (DLT, I, 241)

iglet-: hastalandırmak. (DLT, I, 266)

ikdil-: terbiye edilmek, eğilmek; beslemek. (DLT, I, 246)

ikleş-: birbirine uyup durmak, bir şeyi ayakla çiğnemekte birbirine yardım etmek. (DLT, I, 241)

iklet-: çiğnetmek, bastırmak. (DLT, I, 265)

ildiş-: kavga etmek, itişmek. (EUTS, 62)

ilert-: ilişirmek, ilişirtmek. (DLT, III, 428)

ilet-: iletmek, götürmek. (DLT, I, 214)

ilin-: ilişmek, tutulmak, uğramak, takılmak. (DLT, I, 204)

ilin-: tutulmak, yakalanmak. (DLT, I, 204)

ilin-: yapışmak, asılmak, ilişmek. (EUTS, 62)

ilintür-: astırmak, ilişirmek, taktırmak. (EUTS, 62)

iliş-: birbirine ilişmek; çatışmak; asmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 188)

ilit-: götürmek, sevketmek. (EUTS, 62)

ilsirät-: devletsiz bırakmak. (KT, D18)

iltür-: iletmek, göndermek, götürmek. (EUTS, 63)

iltür-: ilişirmek, astırmak. (DLT, I, 224)

imlel-: göz kırpmakla ve buna benzer şeyle işmar olunmak. (DLT, I, 296)

- imleş-: işaretleşmek. (DLT, I, 242)
- imlet-: işaret ettirmek. (DLT, I, 266)
- inçsirät-: tedirgin etmek, üşendirmek, taciz etmek. (EUTS, 64)
- inil-: inilmek. (DLT, II, 130)
- intür-: indirmek, ezmek, bastırmak. (EUTS, 64)
- irgür-: tamamlamak, becermek, başarmak. (EUTS, 64)
- iril-: kaygıdan titremek, kendi kendini yermek. (DLT, I, 196)
- irintür-: betbaht edilmek, felakete sürüklenmek; sefaletе düşürmek. (EUTS, 65)
- irkäklän-: erkekleşmek, kişileşmek. (EUTS, 65)
- irkil-: toplanmak, çoğalmak. (DLT, I, 249)
- irkin-: irkmek, mal irkmek, kendisi için toplamak. (DLT, I, 255)
- irkiş-: irkmekte yardım ve yarış etmek, toplaşmak. (DLT, I, 238)
- irklât-: zorlamak, elde etmek. (EUTS, 65)
- irpäkläş-: biçişmek, kesişmek. (EUTS, 65)
- irpel-: bıçğı ile biçilmek, bozulmak. (DLT, I, 244)
- irpet-: bıçğı ile biçtirmek, bozdurmak. (DLT, I, 260)
- irtel-: aranmak, araştırılmak; istenmek. (DLT, I, 245)
- irteş-: araştırmak. (DLT, I, 230)

irtet-: istetmek, aratmak. (DLT, I, 260)

isiglen-: bir şeyi sıcak bulmak. (DLT, I, 297)

isil-: eksilmek, azalmak. (EUTS, 66)

isin-: ısınmak; sevmek. (DLT, I, 202)

isirgân-: merhamet etmek, esirgemek. (EUTS, 66)

işiş-: ısınmak, bir nesnenin bütün parçaları arasına sıcaklık yayılmak. (DLT, I, 185)

isit-: ısıtmak; ısıtmaya tutulmak. (DLT, I, 210)

isizlen-: sevimsizleşmek, yaramazlaşmak. (DLT, I, 293)

isken-: -kıl ot vb. hakkında- koparmak, yolmak, ditmek. (DLT, I, 255)

istät-: istetmek. (EUTS, 67)

istel-: istenmek, aranmak. (DLT, I, 246)

istet-: istetmek, aranması için arkasından adam göndermek. (DLT, I, 260)

işidil-: işitilmek. (EUTS, 67)

işlät-: işletmek. (EUTS, 67)

işlel-: işlenmek. (DLT, I, 295)

işlen-: islenmek, dumanla örtülmek, tütsülenmek. (DLT, I, 298)

işleş-: iş yapmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 240)

işlet-: işletmek. (DLT, I, 265)

iştrüş-: hikaye söylemek, karşılıklı hikaye anlatmak. (EUTS, 67)

iştür-: anlatmak, bildirmek, hikaye etmek. (EUTS, 67)

itdür-: ettirmek, tertip ve tanzim etmek, düzenlemek. (EUTS, 67)

itil-: itilmek, defedilmek; serpilmek, büyümek; imekleme; sürünmek. (DLT, I, 193)

itil-: yapılmak, donatılmak, tekemmül etmek, gelişmek, süslenmek. (EUTS, 68)

itin-: kendini düzene sokmak; örgütlenmek, teşkilatlanmak (KT, D10); itilmek, sürünmek. (DLT, II, 139)

itin-: süslenmek, hazırlanmak. (EUTS, 68)

itiş-: itişmek, bir şeyi müdafaada yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 180)

itlin-: itilmek. (DLT, I, 256)

itlin-: kaybolmak, geçmek. (EUTS, 68)

iyin-: basılmak ezilmek; tazyik etmek, baskı yapmak, sıkıştırmak. (EUTS, 68)

iytür-: büktürmek. (DLT, I, 268)

izdât-: arattırmak, istetmek. (EUTS, 68)

kabart-: kabartmak, şişirmek; abartmak. (DLT, III, 430)

kabiş-: birleşmek, ittifak etmek. (T 20)

ķabşur-: kavşurmak, kavuşturmak. (EUTS, 106)

kaçıl-: kaçılmak. (DLT, II, 134)

kaçın-: kaçır görünmek. (DLT, II, 155)

kaçış-: kaçışmak. (DLT, II, 92)

kaçıt-: kaçirtmak. (DLT, II, 300)

kaçrumsın-: kaçırır görünmek. (DLT, II, 261)

kaçruş-: birbirini kaçırmaq. (DLT, II, 218)

kaçtur-: kaçirtmak. (DLT, II, 189)

kaçur-: kaçırmaq. (DLT, II, 75)

kaçurt-: kaçirtmak. (DLT, III, 431)

kächür-: geçirmek. (EUTS, 69)

ğadğur-: kaygulanmaq, kederlemek. (EUTS, 107)

kädgür-: giymek. (EUTS, 69)

kadhgulan-: kaygılanmaq. (DLT, III, 201)

kadhgur-: kayırmak, kaygıya düşmek, kaygılanmaq. (DLT, II, 193)

kadhır-: büktürmek, eğdirmek, burdurmaq, reddetmek. (DLT, II, 76)

kadhırlan-: huyunu çetinleşir göstermek. (DLT, II, 267)

kadhırt-: büktürmek. (DLT, III, 431)

kadhızlan-: kabuklanmaq. (DLT, II, 267)

kadhran-: kızmak, köpürmek. (DLT, II, 249)

kadhrıl-: bükölmek, eğilmek. (DLT, II, 235)

kadhırış-: bükmekte yarış etmek; karşılıklı olarak birbirinin sözlerini reddetmek
(DLT, II, 218)

kadıl-: seyrekçe dikilmek. (DLT, II, 134)

kadın-: pişman olmak, nedanet etmek. (EUTS, 107)

ķadır-: bükmek, eğmek. (EUTS, 107)

kadır-: döndürmek. (DLT, I, 144)

kadış-: seyrekçe, ikileme –dikiş dikmekte- yardım ve yarış etmek. (DLT, II,
93)

ķadııt-: çevirmek, indirmek, döndürmek. (EUTS, 107)

kadııt-: seyrekçe diktirmek. (DLT, II, 301)

kädil-: giyilmek, giydirilmek. (EUTS, 69)

kadrın-: huyunu çetinleşir göstermek. (DLT, II, 267)

kadrıklan-: dağın girintisi, çıkıntısı, sert yeri çok olmak. (DLT, II, 274)

ķadur-: pişman olmak. (EUTS, 107)

kädür-: giydirmek, giymek. (EUTS, 69)

kafçıt-: kızdırmak. (DLT, II, 329)

kagansırat-: hakansız bırakmak. (KT, D18)

kagrul-: kavrulmak. (DLT, II, 235)

kagruş-: kavruşmak. (DLT, II, 220)

kagunlan-: kavun sahibi olmak. (DLT, III, 206)

kağur-: kavurmak. (EUTS, 107)

kagur-: kavurmak. (DLT, II, 81)

kağuş-: kavuşmak. (EUTS, 107)

kakıl-: kakılmak. (DLT, II, 135)

kağın-: nedamet etmek, pişman olmak. (EUTS, 108)

kakiş-: birbirine kızışmak, birbirinin başına vuruşmak. (DLT, II, 105)

kakıt-: kızdırmak, canını sıktırmak. (DLT, II, 308)

kaklat-: kurutturmak. (DLT, II, 348)

käkräş-: nefret etmek, tiksirmek, kızmak, hiddetlenmek, öfkelenmek. (EUTS, 70)

käkşür-: hiddetlendirmek, nefretlemek. (EUTS, 70)

kaktur-: başına kaktırmak. (DLT, II, 191)

kalanğur-: atılmak, oynamak, sıçramak, sevinçten zıplamak, raksetmek, dans etmek. (EUTS, 108)

kalat-: kaplatmak, kılıf geçirtmek, bir şeyi sargıya veya sandığa koydurmak. (DLT, II, 310)

kalış-: sıçraşmak. (DLT, II, 109)

kalıt-: bıraktırmak, -zaman- kazanmak (T 25); kalkıtmak, sıçratmak. (DLT, I, 515)

çalıt-: sıçratmak. (EUTS, 108)

kälir-: getirmek, getirtmek. (EUTS, 70)

kalkan-: kurutulmak, kakaç yapılmak; su toplanmak. (DLT, II, 252)

kaltur-: geçmek, arkada bırakmak. (DLT, II, 191)

kältür-: getirmek. (EUTS, 72)

kälür-: getirmek, dünyaya getirmek, doğurmak. (EUTS, 70)

kälür-: getirmek. (KT, G11)

kamaş-: kamaşmak, ekşi yemeden diş kamaşmak. (DLT, II, 111)

kamat-: kamaştırmak. (DLT, II, 311)

ķamil-: devrilmek, yere yuvarlanmak, sallanmak; fırlatılmak. (EUTS, 109)

kamişlan-: kamişlık olmak. (DLT, II, 268)

kamıt-: eğmek. (EUTS, 109)

kämişil-: bir yana atılmış olmak. (EUTS, 70)

kaşat-: sarsılmak, sendelemek. (BK, D30)

ķamşat-: titretmek, depretmek, hareket ettirmek, sarsmak, sallatmak. (EUTS, 109)

kamtur-: bayılmak, sesi kısılazmak. (DLT, II, 191)

kanat-: kanatmak. (DLT, II, 313)

kanatlan-: binek sahibi olmak; uçmak; kanatlanmak; kanadı çıkmak; bitmek. (DLT, II, 267)

kandur-: su ve başkalarına kandırmak. (DLT, II, 192)

kanıt-: şevke getirmek. (DLT, I, 515)

kanlan-: -halk- han sahibi olmak. (T 2)

ķantur-: kandırmak, memnun etmek, teskin etmek. (EUTS, 110)

kapgaklan-: kapaklanmak. (DLT, II, 275)

kapıl-: kapanmak, hapsedilmek; kapılmak. (DLT, II, 120)

kapın-: yagma eder görünmek; hastalığa kapılmak, yakalanmak. (DLT, II, 154)

kapış-: kapışmak. (DLT, II, 88)

ķapış-: karşı durmak, asmak. (EUTS, 110)

kaplan-: kap sahibi olmak. (DLT, III, 199)

kaptur-: kaptırmak, çaldırmak. (DLT, II, 189)

kapul-: sıkışmak. (DLT, I, 520)

karart-: karartmak. (DLT, III, 431)

kargal-: lanetlenmek. (DLT, II, 236)

kargan-: kendine lanet etmek. (DLT, II, 249)

kargaş-: birbirine lanet etmek. (DLT, II, 220)

ķargāt-: beddua ettirmek. (EUTS, 111)

kargat-: lanetletmek. (DLT, II, 338)

kārgāt-: sınırlandırmak, hudutlandırmak, yoksun kılmak. (EUTS, 71)

karıl-: karışmak, karılmak. (DLT, II, 134)

ķarıl-: karışmak, meczolmak. (EUTS, 111)

ķarış-: karışmak, düşman kesilmek, mağlup olmak, kavga etmek. (EUTS, 112)

karış-: karışmak; kamaşmak; karşılanmak; karşı koymak. (DLT, II, 98)

karıt-: kocatmak. (DLT, II, 304)

käril-: gerilmek, şişmek. (EUTS, 71)

karlan-: karlanmak, kar yağmak. (DLT, III, 197)

karlat-: kar yağdırmak. (DLT, II, 347)

karluklan-: Karluk kılığına girmek. (DLT, II, 276)

karmalaş-: yağmalamakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 221)

karşat-: ölçtürmek, karşılatmak. (DLT, II, 337)

kartan-: sağaltmak. (DLT, II, 248)

kartur-: tıkamak; kardırmak, karıştırmak. (DLT, II, 190)

karwan-: aramak. (DLT, II, 250)

karwaş-: aramakta yardım etmek; karanlıkta el ile bir şey aramak. (DLT, II, 221)

karwat-: gözüyle görmeden eliyle dokunarak aratmak. (DLT, II, 339)

käsil-: kesilmek. (EUTS, 72)

kâşiş-: kesişmek, uyuşmak, bir sonuca varmak. (EUTS, 72)

kasnat-: titretmek. (DLT, II, 350)

kaşın-: kaşınmak. (DLT, I, 261)

kaşıt-: kaşıtmak. (DLT, II, 307)

kaşuklan-: kaşık sahibi olmak. (DLT, II, 268)

kağatılan-: cehtetmek, katlanmak. (EUTS, 113)

katgur-: gülerek katılmak. (DLT, II, 192)

kağguruş-: ses çıkarmak. (EUTS, 113)

katıglantur-: teşvik ve takviye etmek, yeltenmek, düşündürmek, cehtettirmek.
(EUTS, 113)

katığlan-: çabalamak, uğraşmak. (DLT, II, 268)

katıl-: karıştırılmak; erkek kadın çiftleşmek. (DLT, II, 121)

kağatıl-: katılmak, karışmak. (EUTS, 113)

katın-: katar görünmek. (DLT, II, 154)

kağatın-: sağlamlaşmak, sertleşmek, katılaşmak; pişman olmak. (EUTS, 113)

katırt-: döndürmek; reddetmekte emretmek. (DLT, III, 431)

katış-: katmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 89)

katlan-: meyvelenmek; dikenli ağaçlar meyvelenmek. (DLT, III, 197)

katlış-: su kolları kavuşmak. (DLT, I, 460)

kağatrun-: kuvvetlenmek. (EUTS, 114)

kattur-: büktürmek, katlatmak; kattirmek. (DLT, II, 190)

katunlan-: hanımlanmak, han karısı Őekline girmek. (DLT, III, 206)

katur-: katılaştırmak. (DLT, II, 74)

ķatur-: pişman olmak. (EUTS, 114)

katur-: sevinmek; oğnmek; gülmek. (DLT, I, 516)

ķavır-: basmak, tazyik etmek; kavurmak. (EUTS, 114)

ķavıŐ-: kavuşmak, buluşmak, birleşmek. (EUTS, 114)

ķavıŐur-: kavuşturmak. (EUTS, 114)

ķavıt-: ĉarpıŐmak. (EUTS, 114)

ķavrıl-: kavrulmak. (EUTS, 114)

ķavrıŐ-: döĖüŐmek, kavga etmek. (EUTS, 114)

ķavŐadıl-: birleŐmiŐ, kavuŐturulmuŐ olmak. (EUTS, 114)

ķavŐat-: ĉevirmek, sıkışmak. (EUTS, 114)

ķavŐatıl-: karışmak, sarsıtılmak, heyecanlanmak. (EUTS, 114)

ķavŐur-: birleŐtirmek, katlamak, bir araya getirmek, kavuşturmak. (EUTS,
114)

ķavzadıl-: ĉevrilmiŐ olmak. (EUTS, 114)

kawuŐ-: kavuşmak, yaklaşmak. (DLT, II, 103)

kaygur-: kayırmak, kaygılanmak. (DLT, III, 194)

ķayıntur-: kaynatmak. (EUTS, 115)

kayış-: birbirine acımak, birbirini kayırmak. (DLT, III, 188)

kaynat-: kaynatmak. (DLT, II, 357)

kayış-: bükmekte yarış etmek. (DLT, III, 195)

kaytar-: saldırtmak. (DLT, III, 429)

kayış-: birbiri ardına gitmek. (DLT, III, 195)

kaytur-: kayırttırmak, yardım ettirmek. (DLT, III, 193)

kayuklan-: kaymaklanmak. (DLT, III, 198)

kazıl-: kazılmak. (DLT, II, 135)

kazın-: kazılmak; kazmayı iş edinmek; kazar görünmek. (DLT, II, 155)

kazış-: kazmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 100)

kazlın-: kazılmak, çukurlar yapılmak. (DLT, II, 251)

kaztur-: kazdırmak. (DLT, II, 190)

kêçil-: geciktirilmek. (DLT, III, 195)

keçil-: geçilmek. (DLT, II, 136)

keçiş-: geçmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 93)

kêçit-: geciktirmek. (DLT, II, 300)

keçit-: geçirtmek. (DLT, II, 300)

keçset-: geçmek umudunda bulundurmak. (DLT, II, 336)

keçtür-: geçirtmek. (DLT, II, 194)

keçün-: geçer görünmek. (DLT, II, 156)

keçür-: evirip çevirmek, başarmak; bağışlamak. (DLT, I, 147)

kêçür-: geciktirmek. (DLT, III, 187)

keçürt-: geçirtmek. (DLT, III, 432)

kedhil-: giyilmek. (DLT, II, 136)

kedhril-: et soyulup kurutulmak, kakaç -pastırma- yapılmak. (DLT, II, 237)

kedhriş-: et soyup kurutmakta yardım etmek. (DLT, II, 222)

kedhrül-: giyilmek, giydirilmek. (DLT, II, 237)

kedhrüş-: birbirine giydirmek. (DLT, II, 222)

kedhür-: giydirmek. (DLT, II, 76)

kekteş-: hınçlaşmak, kin bağlaşmak. (DLT, II, 222)

keldür-: getirmek. (DLT, II, 195)

keliş-: gelişmek. (DLT, II, 110)

kemlen-: hastalanmak. (DLT, II, 253)

kemlet-: sıkıntı veya zarar vermek, kötületmek, hasta etmek. (DLT, II, 349)

kemrüş-: kemirışmek, kemirmekte yarış etmek. (DLT, II, 224)

kençeklen-: Kençek kılığına girmek, kençekleşmek. (DLT, II, 277)

kêngüt-: genişletmek. (DLT, II, 326)

kenğeş-: karşılıklı danışmak, tedbir etmek. (DLT, III, 394)

kepit-: kurutmak. (DLT, II, 298)

keregülen-: çadırlanmak, çadır edinmek, çadıra girmek. (DLT, III, 205)

keril-: gerilmek; gerinmek, esnemek. (DLT, II, 136)

keriş-: germekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 98)

keriş-: uğraşmak; kavga etmek, çekişmek. (DLT, II, 99)

kerit-: havlatmak, ürdürmek. (DLT, II, 305)

kertil-: kertilmek; -insan için- horlanmak. (DLT, II, 236)

kertiş-: kertmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 222)

kertür-: gerdirmek, serdirmek. (DLT, II, 194)

kesil-: kesilmek. (DLT, II, 137)

kesin-: kesinmek. (DLT, II, 157)

kesiş-: kesmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 101)

keslin-: kesilmek. (DLT, II, 253)

kesliş-: kesilip ayrılmak. (DLT, II, 224)

kesmelen-: zülüflenmek, kâküllenmek. (DLT, III, 203)

kestür-: kestirmek. (DLT, II, 195)

kéter-: gidermek. (DLT, III, 164)

kétiş-: ayrılmak, ayrışmak. (DLT, II, 90)

kewil-: gevşemek, zayıflamak. (DLT, II, 137)

kewret-: gevşetmek. (DLT, II, 334)

kewşen-: geniş getirmek. (DLT, II, 252)

kewşeş-: birbirini görerek geniş getirmek. (DLT, II, 351)

kewşet-: gevşetmek, yumuşatmak; geniş getirtmek. (DLT, II, 338)

kewtür-: gevşetmek. (DLT, II, 195)

keziş-: gezmekte yarışmak. (DLT, II, 100)

kezit-: gezdirmek. (DLT, II, 306)

kezlen-: gezlenmek; dibi tutmak. (DLT, II, 253)

kezeleş-: gezmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 224)

kezlet-: gezletmek. (DLT, II, 348)

kıdat-: düzeltmek, iyileştirmek. (EUTS, 115)

kıdığlan-: kıyılanmak, kenarlanmak. (DLT, II, 268)

kıdış-: kenar dikmekte yardım etmek; değirmi bi şeyin kenarını dikmekte yardım etmek. (DLT, II, 94)

kıdıt-: kenar diktirmek, kıyılattmak. (DLT, II, 301)

kıçaklan-: Kıpçak kılığına girmek. (DLT, II, 279)

kıglat-: fıski ile gübreletmek; -at- sıçırtmak, tersletmek. (DLT, II, 348)

kıkırış-: çağırışmak, bağırışmak. (DLT, II, 220)

ķılıķuruş-: bağırışmak. (EUTS, 115)

ķıldur-: kıldırmaq. (EUTS, 116)

kılıçlan-: kılıç sahibi olmak. (DLT, II, 267)

kılın-: yaratılmak, doğmak (KT, D1); tavır takınmak, -kadın- nazlanmak;
yapılmak, kılınmak, işlenmek. (DLT, II, 159)

kılınçlan-: nazlanmak, -kadın- kırışmak. (DLT, III, 374)

kılış-: yapmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 109)

kılsın-:kısılmak, araya sıkışmak. (DLT, II, 251)

kıltur-: yaptırmak. (DLT, II, 191)

kımızlan-: kımız sahibi olmak (DLT, II, 268)

kınat-: işkence yaptırmak, cezalandırmak. (DLT, II, 313)

kırcal-: değmek, değip sıyırmak. (DLT, II, 234)

kırçat-: sıyırtmak, yaralamak, amacı delip geçmek. (DLT, II, 329)

kırğaş-: birbirinin tarafını dilemek. (DLT, II, 220)

kırğat-: koğulmak, kızarak yüz çevirtmek. (DLT, II, 339)

kırıl-: kabuğu soyulmak; malı alınmak, yoksullaşmak; kar kürünmek. (DLT, II,
134)

kırın-: soyar ve kazır görünmek. (DLT, II, 155)

kırış-: kazımakta ve sıyırmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 98)

kırkıl-: kırılmak. (DLT, I, 236)

kırkış-: itilmek, itişmek. (DLT, I, 289)

kırkış-: kırmakta yardım etmek. (DLT, II, 221)

kırlan-: kırlaşmak, kıraçlaşmak, yerde çatlaklar ve hendekler meydana gelmek. (DLT, II, 251)

kırlat-: kıyı, kenar yaptırmak. (DLT, III, 347)

kırmalaş-: parçalamak, kırmak. (EUTS, 117)

kırtışlan-: güzelleşmek, güzelliği artmak. (DLT, II, 272)

kırtur-: kazıtmak, sıyırtmak. (DLT, II, 190)

kısıl-: kısılmak, arada kalmak. (DLT, II, 135)

kışıl-: kısılmak, darlaşmak, daraltmak. (EUTS, 117)

kısın-: kısmak, cimrilik etmek; sidiği tutulmak. (DLT, II, 155)

kısruş-: kısmakta yardım etmek. (DLT, II, 219)

kıstur-: kıstırmak, işkence ile cezalandırmak, kısalmasını emretmek, azalmasını emretmek. (DLT, II, 191)

kış-: birlikte yapmak, etmek, kılmak. (T 1)

kışlağlan-: kışlak edinmek, kışlamak. (DLT, II, 273)

kışlat-: kışlatmak, bir şeyi üzerine alıp saklamak. (DLT, III, 348)

kıvırkaklan-: hasislik etmek, cimrilik etmek. (EUTS, 117)

kıvırқан-: hasislenmek, hasislik etmek, cimrilik etmek. (EUTS, 117)

kıyıl-: inmek; geçmek; ağaç iğrilemesine kıyılmak; sözden dönülmek. (DLT, III, 190)

kıyış-: iğrilemesine ağaç kesmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 189)

kıytur-: iğrilemesine kestirmek. (DLT, III, 193)

kızart-: kızartmak, kor haline getirmek, kırmızılaştırmak. (EUTS, 18)

kızart-: kızartmak. (DLT, III, 431)

kızgur-: işkenceye koymak, cezasını çektirmek, cezalandırmak. (DLT, II, 194)

kızgutlan-: suçunun cezasını görerek rüsva olduğundan bir işten çekinmek. (DLT, II, 271)

kızlan-: pahalı bulmak; kız edinmek, kız çocuk sahibi olmak. (DLT, II, 251)

kızlaş-: bahse bir kız –cariye- koymak. (DLT, II, 221)

kiçin-: orospu olmak; gicişmek, kaşınmak. (DLT, II, 156)

kiçit-: kaşıtmak. (DLT, II, 300)

kigür-: giydirmek, sokmak. (BK, D19)

kikşür-: birbirini kışkırtmak, tahrik etmek. (KT, D6)

kikşür-: birine kızmak, hiddetlenmek, öfkelenmek. (EUTS, 73)

kingüş-: istişare, müşavere etmek. (EUTS, 74)

kingüşin-: müşavere, istişare etmek; danışmak, danışık etmek, kenkeşmek. (EUTS, 74)

kingürt-: genişletmek, tefsir etmek. (EUTS, 74)

- kinğit-: genişletmek. (DLT, III, 396)
- kinğür-: genişletmek. (DLT, III, 392)
- kinlân-: dönmek, çevrilmek. (EUTS, 74)
- kir-: girmek (BK, D38); (DLT, I, 443)
- kiril-: girilmek. (DLT, II, 136)
- kirin-: girinmek, girer göstermek, girmek. (DLT, II, 157)
- kiriş-: girişmek, girişmekte yarış etmek. (DLT, II, 99)
- kirlân-: kirlenmek. (EUTS, 74)
- kirlâş-: kirlenmek, pislenmek. (EUTS, 75)
- kirlen-: kirlenmek; yumulmak. (DLT, II, 252)
- kirpilen-: sertleşerek kirpi gibi büzölmek, yüzü asılmak. (DLT, III, 200)
- kirpüklen-: gözde kötü kıl bitmek. (DLT, II, 277)
- kirşenlen-: yüze düzgün sürönmek. (DLT, II, 278)
- kirtgür-: inanmak. (EUTS, 75)
- kirtin-: inanmak. (DLT, I, 416)
- kirtür-: girdirmek. (DLT, II, 195)
- kişilân-: evlenmek. (EUTS, 75)
- kitâr-: gidermek, uzaklaştırmak. (EUTS, 75)
- kitiş-: ayrılmak. (EUTS, 75)

kizlen-: saklar görünmek, kendi kendine saklamak. (DLT, II, 253)

kizleş-: birbirinden gizlemek. (DLT, II, 224)

kizlet-: gizletmek. (DLT, II, 348)

ķobrat-: toplatmak. (EUTS, 118)

ķoçuş-: kucaklamak. (EUTS, 119)

koçuş-: kucaklaşmak. (DLT, II, 92)

ķodıķartur-: indirmek, aşağıya koymak. (EUTS, 119)

ķodtur-: koydurtmak, yerleştirmek. (EUTS, 119)

kogşaş-: birlikte gevşemek. (DLT, II, 350)

kogşat-: kuvvetini gevşetmek. (DLT, II, 337)

koguşlan-: su fışkırmak. (DLT, II, 268)

kokıt-: kokutmak. (DLT, II, 309)

kolğur- yalvarıp yakarmak. (EUTS, 119)

koltur-: istetmek. (DLT, II, 191)

ķolun-: dilenmek, reca etmek, yalvarmak. (EUTS, 120)

kolun-: rica etmek, kendi kendine rica etmek, istemek. (DLT, II, 156)

koluş-: birbirinden istemek, isteşmek. (DLT, II, 109)

komın-: coşmak. (DLT, II, 324)

komıt-:coşturmak, heyecana getirmek. (DLT, II, 311)

konat-: kondurmak, oturtmak. (DLT, II, 313)

kondur-: kondurmak, üzerine koymak. (DLT, II, 192)

ķongrul-: sallanmak, kanrılmak. (EUTS, 120)

kontur-: kondurmak, yerleştirmek. (KT, D2)

konuklaş-: birbirine konuk olmak. (DLT, II, 258)

kopruş-: bir şeyi yerinden kaldırmakta yardım etmek. (DLT, II, 218)

kopur-:yerinden kaldırmak, kurcalamak. (DLT, II, 72)

kopurt-: yerinden kaldırtmak. (DLT, III, 430)

kopuş-: kalkışmak; kalkmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 88)

korın-: sıkılık etmek, pintilik etmek. (DLT, II, 155)

korış-: korumakta yardım etmek. (DLT, II, 98)

korkıt-: korkutmak. (DLT, II, 339)

ķorķıt-: korkutmak. (EUTS, 121)

korkul-: korkulmak. (DLT, II, 236)

korkun-: korku duymak ve korkusunu saklamak. (DLT, II, 250)

korkuş-: birbirinden korkmak, korkuşmak. (DLT, II, 221)

koşlan-: kendine hayvan yedek koşmak. (DLT, II, 252)

kořlun-:iki řey birbirine yakın olmak, oķūr kılınmak; hayvan bir araya kořulmak. (DLT, II, 252)

koşul-: birleşmek, katılmak, tertip edilmek, öğür kılınmak. (DLT, II, 135)

koşul-: koşulmak. (EUTS, 121)

kotrul-: boşaltılmak. (DLT, II, 235)

kotruş-: boşaltmakta yardım etmek. (DLT, II, 218)

kotur-: boşaltmak, aktarmak. (DLT, II, 72)

kowşal-: perdahlanmak, huş ağacından yapılmış aygıtla perdahlanmak.
(DLT, II, 236)

kowşaş-: koğuş ağacı ile cilalamakta yardım etmek. (DLT, II, 351)

kowşat-: perdahlatmak, koğuş ağacıyla perdah yaptırmak. (DLT, II, 338)

kowuş-: koğmağa taretmeğe çalışmak. (DLT, II, 103)

koyluş-: dökülüştürmek. (DLT, III, 195)

koyluş-: koyulaştürmek. (DLT, III, 195)

koytur-: döktürmek, koydurmak. (DLT, III, 193)

koyun-: kendine su koymak, dökünmek. (DLT, III, 191)

koyuş-: koymakta yardım etmek. (DLT, III, 189)

köçür-: göçürmek. (EUTS, 76)

köçür-: göçürmek; yazmak, istinsah etmek, nakletmek. (DLT, II, 76)

ködüş-: bekleşmek, birbirini bekleşmek. (DLT, II, 94)

köglen-: yüzde çiller çıkmak; şarkı söylemek, ırlamak, taganni etmek, sesi
yükselte alçalta şarkı çağırmaq. (DLT, I, 253)

kökädtür-: methettirmek, övdürmek. (EUTS, 77)

köklen-: sıkı bağlanmak; asaletli veya zengin olmak. (DLT, II, 253)

kökleş-: ilişip sokulmak; eğer bağlamakta yardım etmek; hısımlıkla bağlanmak. (DLT, II, 225)

köklet-: eğer tahtalarını diktirmek, bağlatmak. (DLT, II, 328)

kökreş-: gürllemek, kükremek; kişnemek; kükreşmek. (DLT, II, 223)

kökürçgünleş-: güvercini öndül koyarak yarışa girmek. (DLT, II, 226)

kömtür-: gömdürmek. (DLT, II, 196)

kömül-: gömülmek. (EUTS, 77)

kömün-: gömülmek; gömer görünmek. (DLT, II, 158)

kömüş-: gömmekte yardım etmek. (DLT, II, 111)

köndgür-: doğrultmak, diktirmek. (DLT, III, 424)

köndgür-: doğrultmak. (DLT, II, 199)

könğleklen-: gömleklenmek, gömlek giymek. (DLT, III, 411)

könğüllen-: gönülllenmek; -çocuk- düşünmek ve anlamak; arzu etmek. (DLT, III, 403)

könit-: doğrultmak. (DLT, II, 313)

köntül-: dürüst idare edilmek, gerçeğe sevk etmek, doğrultmak. (EUTS, 77)

köpürt-: köpürtmek. (DLT, III, 430)

körgür-: göstermek. (EUTS, 78)

körkät-: göstermek. (EUTS, 78)

körkit-: göstermek. (EUTS, 78)

körküt-: göstermek. (DLT, II, 340)

körpelen-: yeniden çıkmak, yeniden bitmek. (DLT, III, 200)

körtgür-: göstermek. (EUTS, 78)

körtür-: gördürmek. (DLT, II, 195)

körül-: görülmek, sanılmak. (EUTS, 79)

körül-: görülmek. (DLT, II, 136)

körün-: görünmek, kavuşmak. (DLT, II, 157)

körün-: görünmek, gözükmek. (EUTS, 79)

körüş-: görüşmek. (EUTS, 79)

körüş-: -gözle- bakmak. (DLT, II, 99)

köseş-: istemek; öğünmek. (DLT, II, 101)

kösül-: -ayak- uzanmak, uzatılmak. (DLT, II, 137)

köşit-: örtmek. (DLT, II, 308)

köşün-: gölgelenmek, gölgeye çekilmek, kendini gizlemek, örtmek. (DLT, II, 157)

kötlet-: düzdürmek. (DLT, II, 348)

kötrül-: götürülmek, kaldırılmak, yükseltilmek. (EUTS, 79)

kötrüş-: kaldırıp götürmekte yardım etmek. (DLT, II, 222)

kötür-: götürmek, yüklemek, kaldırmak. (EUTS, 79)

kötür-: kaldırmak, yükseltmek (BK, D10); götürmek (DLT, II, 75)

köytril-: yakılmak. (EUTS, 79)

köytür-: yakmak; yaktırmak. (DLT, III, 193)

köyür-: yanmak, yaktırmak. (DLT, III, 88)

közeş-: ateş ölçermekte ve karıştırıp alt üst etmekte yardım ve yarış etmek.
(DLT, II, 100)

közkiş-: karşılıklı görmek. (EUTS, 80)

közleş-: görme işinde –gözlemekte- yarış etmek. (DLT, II, 224)

közün-: görülmek. (DLT, II, 157)

közün-: gözükmek, görünmek; kabul edilmek; hazır, mevcut olan, simdiki. (EUTS, 80)

kubrat-: derleyip toplamak. (KT, G10)

kuçul-: kucanmak, kucaklanmak, koculmak. (EUTS, 122)

kudhgulan-: sineklenmek, kendinden sinek kovmak. (DLT, III, 201)

kudhuzlan-: dul karı ile evlenmek. (DLT, II, 268)

kumtur-: dalgalandırmak. (DLT, II, 192)

kunuş-: birbirine soymakta yarış ve yardım etmek, birbirini soymak, çalmak.
(DLT, II, 113)

kupzal-: kubuz çalınmak. (DLT, II, 235)

kupzaş-: kubuz çalmakta yarış etmek. (DLT, II, 220)

kupzat-: kubuz çaldırmak. (DLT, II, 335)

ķurat-: toplamak, yığdırmak. (EUTS, 123)

kurban-: toplanmak, bir araya gelmek. (T 4)

kurgula-: taşkınlık ve yeğnilik etmek. (DLT, III, 201)

ķurğur-: gerçekleştirmek; azamet satmak, gururlanmak, ululanmak, büyüklenmek. (EUTS, 123)

kurin-: kurunmak, kurulanmak. (DLT, II, 155)

kuriş-: kuruşmak, kurmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 97)

kurit-: kurutmak. (DLT, II, 304)

ķurıt-: kurutmak. (EUTS, 124)

ķurşadıl-: kuşatılmak, çevrilmek. (EUTS, 124)

ķurşan-: kuşaklanmak, kuşak sarmak. (EUTS, 124)

kurşan-: kuşanmak, kuşak kuşanmak. (DLT, II, 249)

kurşat-: kuşak kuşatmak. (DLT, II, 337)

ķurtğar-: kurtarmak. (EUTS, 124)

kurtul-: kurtulmak, doğurmak. (DLT, II, 234)

ķurtul-: kurtulmak, halas olmak. (EUTS, 124)

kurtur-: kurdurmak, toplatmak. (DLT, II, 190)

kuruğlan-: kuru bulmak. (DLT, II, 268)

kurul-: kurulmak; büzölmek. (DLT, II, 134)

kustur-: kusturmak, -boya- soldurmak. (DLT, II, 190)

kuşlat-: kuş tutturmak, kuş avlatmak. (DLT, II, 348)

ķutđur-: sade saçmak, kut vermek, uçur vermek. (EUTS, 125)

ķuvrat-: toplatmak. (EUTS, 125)

kuzut-: boğazını kurutmak; yemeğe iştihasını getirmek. (DLT, II, 306)

kübit-: diktirmek, oyulgatmak. (DLT, II, 298)

küböl-: dikilmek, oyulganmak. (DLT, II, 120)

kübüş-: kaba dikmekte ve oyulgamakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 88)

küçän-: zorlanmak; kuvvetlenmek. (EUTS, 80)

küçät-: güçlendirmek, kuvvetlendirmek. (EUTS, 80)

küçel-: zulmedilmek; malı zorla elinden alınmak. (DLT, II, 136)

küçen-: gücü kuvveti kalmamak; zulmetmek; ağırlaşmak, fazla yüklenmiş olmak. (DLT, II, 156)

küçeş-: yağmada yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 93)

küçet-: yağma ettirmek. (DLT, II, 300)

küçländür-: güçlendirmek, galebe çalmak. (EUTS, 80)

küçl-rn-: kuvvetlenmek. (DLT, II, 252)

külüş-: gömmekte yardım etmek. (DLT, II, 110)

külit-: gömdürmek. (DLT, III, 311)

kültür-: -at- bağlatıp köstekletmek ve yıktırmak. (DLT, II, 195)

kültür-: güldürmek. (DLT, II, 195)

külün-: gülümsemek, sırtmak. (EUTS, 81)

külüş-: gülüşmek. (EUTS, 81)

külüş-: gülüşmek. (DLT, II, 110)

künçüklen-: yaka yapılmak. (DLT, II, 277)

kürät-: aldatmak, aldanmak. (EUTS, 83)

küreş-: kürümekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 99)

küret-: kaçirtmak. (DLT, II, 305)

küret-: küretmek. (DLT, II, 305)

kürlen-: gürlenmek. (DLT, II, 252)

küttür-: güttürmek. (DLT, III, 187)

küvân-: güvenmek. (EUTS, 84)

küydür-: yaktırmak. (EUTS, 84)

küzätdür-: yerine getirmek. (EUTS, 84)

M

mançuklan-: elbiseyi eğer heybesine koymak. (DLT, II, 267)

mandarlan-: sarmaşıklanmak. (DLT, II, 271)

mandur-: kuşattırmak; bandırmak. (DLT, II, 197)

mängilät-: eğlendirmek. (EUTS, 87)

mängsät-: benzetmek, karşılaştırmak. (EUTS, 87)

manğraş-: bağrışmak. (DLT, III, 398)

manğrat-: bağırtmak. (DLT, II, 358)

manıl-: banılmak. (DLT, II, 138)

menğdeş-: kıl yoluşmak. (DLT, III, 399)

menğizlen-: benizlenmek, güzelleşmek; benzine renk gelmek. (DLT, III, 408)

menğlen-: kendine tane toplamak. (DLT, II, 290)

menğlet-: yemletmek. (DLT, II, 359)

menğzet-: benzetmek. (DLT, II, 358)

minğreş-: birlikte binişmek. (DLT, III, 399)

monçuklan-: boncuklanmak. (DLT, II, 276)

mungadur-: şaşırtmak, hayrete düşürmek, kederlendirmek. (EUTS, 89)

muntur-: dolaştırmak. (EUTS, 90)

münel-: uçları ve artıkları kesilmek. (DLT, II, 138)

münğüzlen-: boynuzu çıkmak, boynuzlanmak. (DLT, III, 408)

münül-: binilmek. (DLT, II, 138)

N

nomlal-: kutlanmak, va'zedilmiş olmak, öğüt verilmiş olmak, takdis edilmek.
(EUTS, 92)

nomlatıl-: nomlanmış olmak. (EUTS, 92)

O

oçaklan-: ocaklanmak. (DLT, I, 293)

odgur-: uyandırmak. (EUTS, 93)

odun-: uyanmak(uykudan), kendisine gelmek, harlamak. (EUTS, 93)

oğat-: uyandırmak. (EUTS, 93)

oglit-: üretmek, çoğaltmak. (DLT, I, 265)

ogral-: uğranılmak. (DLT, I, 247)

ograş-: uğraşmak. (DLT, I, 235)

ograt-: göndermek, uğraştırmak. (DLT, I, 261)

ogrul-: kemik yarılıp ayrılmak. (DLT, I, 247)

ogruş-: kemik yarıp ayırmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 235)

ogurlan-: vakti yaklaşmak; uğurlanmak, uğurlu olmak; bağışlananın karşılığı verilmek. (DLT, I, 292)

oguşlan-: aile, hısım sahibi olmak. (DLT, I, 293)

oguzlan-: Oğuzlaşmak; Oğuz kılığına girmek, kendini Oğuzlardan saymak. (DLT, I, 293)

oğşat-: benzetmek. (DLT, I, 262)

okıl-: okunmak. (DLT, I, 197)

okın-: okunmak, okur görünmek. (DLT, I, 203)

oķış-: birbirini davet etmek, birbirini çağırmaq. (EUTS, 94)

okış-: okuşmak, okumakta yardım ve yarış etmek; çağırışmak. (DLT, I, 186)

okıt-: okutmak, ezbere söyletmek. (EUTS, 94)

okıt-: okutmak. (DLT, I, 212)

oklat-: paylaşmak. (EUTS, 94)

okraş-: yem zamanında birlikte kişnemek. (DLT, I, 235)

oķşat-: benzetmek. (EUTS, 94)

oktaş-: ok atışmak, kur'a için ok atışmak. (DLT, I, 231)

oktat-: ok attırmak. (DLT, I, 260)

oldur-: oturmak. (DLT, III, 235)

olğur-: oturmak, durmak, oturtmak. (EUTS, 94)

olġurt-: oturtmak, diktirmek. (T 53)

olġurt-: oturtmak. (EUTS, 94)

olġut-: oturtmak. (DLT, I, 260)

oltur-: oturmak. (DLT, I, 224)

oltur-: oturmak. (EUTS, 94)

olur-: oturmak, tahta oturmak. (T 32)

olur-: oturmak. (EUTS, 94)

olurt-: tahta oturtmak. (KT, D26)

ongalt-: düzeltmek. (EUTS, 95)

ongar-: onarmak, iyileştirmek, iyi ve sağlam yapmak. (EUTS, 95)

ongul-: iyileşmek, sağalmak. (EUTS, 95)

onġıklan-: zülüflü olmak, takma saçlanmak. (DLT, I, 312)

opraş-: yıpraşmak, yıpranmaya başlamak. (DLT, I, 232)

oprat-: yıpratmak. (DLT, I, 261)

opruş-: içmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 232)

ordulan-: baş şehir edinmek. (DLT, I, 296)

ornan-: kanmak, nazil olmak, sağlam olmak, yerleşmek. (EUTS, 95)

ornat-: yerine koymak. (DLT, I, 266)

orpat-: ürpertmek, saçını dağıtmak. (DLT, I, 260)

orul-: biçilmek. (DLT, I, 194)

osruş-: osuruşmak. (DLT, I, 234)

osul-: bicilmek. (EUTS, 96)

osuş-: perişan olmak, darmadağın olmak. (EUTS, 96)

otrulan-: yüz yüze gelmek. (DLT, I, 297)

otrun-: karşı koymak istemek. (DLT, I, 251)

otruş-: karşı koymak, karşı gelmek, karşılaşmak. (DLT, I, 232)

oynat-: oynatmak. (DLT, I, 271)

oytur-: oydurmak; bastırmak, sıkıştırmak. (DLT, I, 269)

oyul-: oyulmak, çukurlaşmak; sıkıştırılmak. (DLT, I, 269)

oyuş-: oymakta ve basmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 268)

ozğur-: kurtarmak. (EUTS, 97)

ozıt-: ileri sürmek. (DLT, I, 155)

Ö

öçeş-: öçeşmek, kin beslemek, çekişmek. (EUTS, 97)

öçül-: mahvolmak, bitmek. (EUTS, 97)

öçür-: söndürmek. (EUTS, 97)

ödhrül-: ayrılmak, seçilmek. (DLT, I, 247)

ödhrüş-: seçmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 234)

ödrül-: ayrılmış, seçilmiş olmak. (EUTS, 98)

ödür-: ayırmak, seçmek. (EUTS, 98)

ögir-: sevinmek. (BK, D2)

ögirtür-: sevindirmek. (EUTS, 98)

ögit-: öğmek, methetmek. (EUTS, 98)

öglän-: akıllanmak, kendine gelmek, aklını başına toplamak. (EUTS, 98)

ögläntür-: aklını başına toplamak. (EUTS, 98)

ögläş-: akıl danışmak, birlikte karar vermek. (T 20)

ögrän-: alışmak. (EUTS, 98)

ögrätin-: talim görmek, öğrenmek. (EUTS, 98)

ögren-: öğrenmek. (DLT, I, 252)

ögrünçlän-: sevinmek. (EUTS, 99)

ögtür-: övdürmek. (KT, B); (DLT, I, 223)

ögül-: öğülmek, ögünmek. (DLT, I, 198)

ögün-: kendini öğmek. (DLT, I, 203)

ögürlen-: at sürüsü aygıra sahip olmak; başka hayvanlar sürü ve bölük haline gelmek. (DLT, I, 292)

ögüş-: öğüşmek. (DLT, I, 187)

ögüt-: övmek. (EUTS, 99)

öğrät-: talim ettirmek, öğretmek. (EUTS, 98)

öğret-: öğretmek. (DLT, I, 261)

öğürt-: kendisini övdürmek. (EUTS, 99)

ökil-: büyümek, çoğalmak, ceşaretlenmek. (EUTS, 99)

ökläş-: vuruşmak. (EUTS, 99)

öklen-: dinlenmek; önceden anlamayıp sonradan anlamak; -çocuk- büyümek.

öklit-: büyütme, artırmak. (EUTS, 99)

öklit-: çoğaltmak. (DLT, II, 366)

öklün-: yığılmak. (DLT, I, 258)

öklüş-: birbiri üzerine yığılmak, toplanmak. (DLT, I, 241)

öklüt-: çoğaltmak, arttırmak. (DLT, I, 264)

ökmeklen-: küpelenmek, küpe sahibi olmak. (DLT, I, 314)

öktür-: yığıdirmek. (DLT, I, 223)

ökül-: yığılmak, toplanmak. (DLT, I, 198)

ökün-: nedamet etmek, pişman olmak. (EUTS, 100)

öküzlen-: öküz sahibi olmak. (DLT, I, 293)

öldür-: öldürmek. (DLT, I, 224)

öliš-: nemlenmek, yaşlık yayılmak. (DLT, I, 189)

ölit-: ıslatmak. (DLT, I, 213)

ölşet-: acıktırarak gözü görmez etmek. (DLT, I, 263)

ölür-: öldürmek. (EUTS, 100)

ölür-: öldürmek. (KT, D40)

ölürt-: öldürtmek. (EUTS, 100)

öndür-: -bitki- bitirmek, yetiştirmek; yöneltmek. (DLT, I, 225)

öndür-: büyütme, düzene koymak, alacakları toplamak; tanzim etmek. (EUTS, 100)

öngätdür-: iyileşmek, onmak, şifa bulmak, iyi etmek; değişmek. (EUTS, 100)

önğlen-: renklenmek, kızarmak; hastalıktan sonra rengi yerine gelmek. (DLT, I, 289)

öntür-: göndertmek, uzaklaştırmak. (EUTS, 101)

öpiş-: öpüşmek. (EUTS, 101)

öptür-: öptürmek. (DLT, I, 217)

öpül-: içilmek. (DLT, I, 193)

öpün-: içer gibi görünmek. (DLT, I, 198)

öpür-: içirmek. (DLT, I, 176)

öpürt-: içirtmek. (DLT, III, 427)

öpüş-: öpüşmek. (DLT, I, 180)

örgüçlen-: örgülü saç sahibi olmak. (DLT, I, 313)

örit-: yükseltmek, beslemek. (EUTS, 101)

örküçlen-: dalgalanmak(DLT, I, 312)

örküçlen-: dalgalanmak. (DLT, I, 312)

örküçlen-: sacayaklanmak. (DLT, I, 313)

örlät-: kızdırmak, hiddetlendirmek, incitmek. (EUTS, 101)

örlätiş-: kızışmış olmak. (EUTS, 101)

örülen-: belirlemek; çıkmak; yükselmek. (DLT, I, 257)

örtel-: yakılmak. (DLT, I, 245)

örten-: yanmak, tutuşmak; kızarmak. (DLT, I, 251)

örteş-: karşılıklı birbirini yakmak; saldırışmak. (DLT, I, 231)

örtet-: yaktırmak. (DLT, I, 260)

örtül-: örtülmek, kapalı kalmak; karışmak. (DLT, I, 244)

örtül-: örtülmüş olmak. (EUTS, 102)

örtün-: örtünmek. (EUTS, 102)

örtün-: örtünmek. (DLT, I, 250)

örtür-: sürdürmek (tohum ve nebat); çıkarmak, yükseltmek. (EUTS, 102)

örtüş-: örtmek; örtmekte yardım etmek, birbirini örtteyazmakl. (DLT, I, 231)

örüş-: belirlemek, yükselmek. (DLT, I, 186)

örüş-: örmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 183)

ösür-: kabartmak, şişirtmek. (EUTS, 102)

ötgür-: açıklamak, hulul etmek, girmek, uğurlamak, yola vurmak, nüfuz etmek. (EUTS, 102)

ötgür-: ötürtmek, sürdürmek; göndermek; bir şeyi bir şeyin içinden öteye geçirtmek. (DLT, I, 227)

ötgürüş-: bir şeyi bir şeye geçirmekte yardım ve yarış etmek, mektuplaşmak. (DLT, I, 232)

öttür-: öttürmek. (DLT, I, 217)

ötün-: arz etmek, rica etmek. (T 15); büyüklerden bir dilek istemek. (DLT, I, 376)

ötün-: hikaye söylemek. (DLT, I, 199)

ötün-: nedamet etmek, pişman etmek; ricada bulunmak, dilemek, küçüğün büyüğe hitabı. (EUTS, 103)

ötür-: delmek. (DLT, I, 176)

ötür-: hatırlatmak. (DLT, I, 267)

övkälän-: kızmak, öfkelenmek. (EUTS, 103)

özälän-: yükselmek. (EUTS, 103)

özirken-: rica edilmek, geri getirilmek. (EUTS, 104)

P

pıŖırl-: piŖirilmek. (DLT, III, 32)

pıŖrun-: olmak, kemale eriŖmek, öğrenmek, ısınmak. (EUTS, 105)

pıŖur-: biŖirmek. (EUTS, 105)

pıŖur-: piŖirmek. (DLT, II, 78)

pusuŖ-: bir birine pusu kurmak. (DLT, II, 101)

puŖrul-: kızdırılmak, hiddetlendirilmek. (EUTS, 105)

puŖurķan-: endiŖelenmek, kaygılanmak, kızmak. (EUTS, 105)

pükür-: fiŖkırtmak, sıçratmak. (EUTS, 106)

pürçeklen-: pürçeklenmek, yelesi çıkmak, kakül, perçem çıkmak. (DLT, II, 276)

pürülen-: tomurcuklanmak, filizlenmek. (DLT, II, 237)

S

säbin-: sevinmek. (EUTS, 131)

säbin-: sevinmek. (BK, D2)

saçğır-: saçtırayazmak. (DLT, II, 187)

saçıl-: saçılmak, dağıtmak. (EUTS, 127)

saçıl-: saçılmak. (DLT, II, 122)

saçın-: saçmağı iş edinmek. (DLT, II, 150)

saçıt-: saçtırmak, dağıtmak, dağıtmağı emretmek. (DLT, II, 299)

säçil-: seçilmek. (EUTS, 131)

saçlaş-: birbirinin salarını yakalamak. (DLT, II, 215)

saçrat-: istemeksizin sıçratmak. (DLT, II, 332)

saçtur-: saçtırmak. (DLT, II, 184)

safdıçlan-: sepet sahibi olmak. (DLT, II, 271)

sagıl-:sağılmak. (DLT, II, 124)

sagın-: sağar görünmek. (DLT, II, 152)

sagiş-: sağmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 101)

sağlan-: uyanık olmak, dikkatli olmak, sağlamlaşmak. (EUTS, 127)

sağlantur-: saklamak, muhafaza etmek. (EUTS, 127)

sagtur-: sağdırmak. (DLT, II, 185)

sagur-: su içmek; suyu içirmek, suyu çektirmek, kurutmak; suyunu sızdırarak keş haline getirmek; tükürmek. (DLT, II, 81)

sakalduruklan-: sakalduruğı bağlamak. (DLT, III, 205)

saşın-: düşünmek, plan kurmak, düşünüp taşınmak, endişelenmek. (EUTS, 128)

sakın-: düşünmek; yas tutmak (BK, D2); sakınmak; sanmak, düşünmek. (DLT, II, 153)

sağlan-: sakınmak, saklanmak, çekingen olmak. (EUTS, 128)

saklan-: saklanmak, çekinmek. (DLT, II, 247)

saklaş-: saklaşmak, gizlenmek. (DLT, II, 216)

sağuş-: birisini himayeye almak, birini koltuğu altına almak, muhafaza etmek.
(EUTS, 128)

saçan-: saçlanmak. (DLT, II, 246)

salımlaş-: çarpışmak ve saldırmak. (DLT, II, 258)

salın-: sallanmak, dikmek. (EUTS, 128)

salın-: sarkmak. (DLT, II, 154)

salıntur-: sallandırmak, sallatmak. (EUTS, 128)

salış-: sallaşmak, birbirini güreşte sallamak, silkişmek, birbirine sallamak,
işaretleşmek. (DLT, II, 109)

saltur-: saldırmak, koydurmak. (EUTS, 128)

saltur-: saldırtmak; sallatmak, sallamağı emretmek; çıkarıp atmağı emretmek.
(DLT, II, 187)

sañıl-: vurulmak. (EUTS, 129)

sañıl-: saplanmak, sancılmak; -asker, ordu- yenilmek. (DLT, II, 231)

sañış-: birbirine hançer, bıçak gibi şeyler saplamak, birbirine sancımak;
birbiriyle savaş yapmak. (DLT, II, 217)

sañış-: vuruşmak. (EUTS, 129)

sançıt-: sancılmış olmak, delinmiş olmak. (EUTS, 129)

sanğlan-: kuş pisletmek. (DLT, II, 359)

sanrış-: saçmalamak. (DLT, II, 214)

sapıt-: sallamak, hareket ettirmek; sallatmak. (DLT, II, 298)

saplat-: saplatmak, sap taktırmak. (DLT, II, 344)

saptur-: öldürmek, yamatmak. (DLT, II, 183)

saraguçlan-: baş örtüsü örtmek. (DLT, III, 205)

sarıl-: kırmak, darılmak. (DLT, II, 123)

sarıl-: sarılmak. (DLT, II, 123)

sarın-: bir şeyi sarınmak, örtünmek; bir işe sarılmak. (DLT, II, 151)

sarış-: sarmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 96)

sarıt-: sardırmak, sarmayı emretmek. (DLT, II, 304)

säiril-: serilmek, artmak, heyecanlanmak, metinleşmek, sona ermek, durmak.
(EUTS, 132)

sarkaçlan-: yerde yaban hindibasına benzer bir ot bitmek, karamuk otu
bitmek. (DLT, II, 271)

sarkış-: çok damlamak. (DLT, II, 215)

sarkıt-: damlatmak. (DLT, II, 339)

sarkur-: damlatmak. (DLT, II, 189)

sarlan-: sarınmak, sarılmak. (DLT, II, 246)

sarlaş-: sarmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 215)

sarlat-: sardırmak. (DLT, II, 346)

sarmal-: sarılmak, dolanmak. (DLT, II, 233)

sarmal-: süzülme, çıkarılmak. (DLT, II, 233)

sarmaş-: karışmak; süzülme; bir akardan kendinden başka bir şey çıkmak ve bunda yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 217)

sarmaş-: sarmakta yardım etmek. (DLT, II, 216)

sarmat-: bir şeyi sudan ayırıp çıkartmak, süzdürmek. (DLT, II, 349)

sarmat-: sardırmak. (DLT, II, 349)

sasıt-: kokutmak. (EUTS, 130)

saşur-: durdurmak, geciktirmek. (EUTS, 130)

satgal-: çiğnenmek; borç takas yapılmak. (DLT, II, 233)

satgaş-: rastgelmek, kavuşmak; sataşmak, saldırışmak; sayışmak, ödeşmek. (DLT, II, 214)

satıglaş-: sataşmak. (DLT, III, 336)

satıl-: satılmak. (DLT, II, 121)

satın-: satar görünmek. (DLT, II, 150)

satış-: satmakta yardım ve yarış etmek, karşılıklı alış veriş etmek. (DLT, II, 89)

sattur-: sattırmak. (DLT, II, 183)

satur-: saydırmak. (DLT, III, 187)

sävinçläñ-: sevinmek, neşelenmek. (EUTS, 132)

sävit-: sevdirmek, sevilmiş olmak, sevilme. (EUTS, 132)

savlaş-: sözleşmek, haberleşmek. (EUTS, 131)

sawaş-: savaşmak, çarpışmak. (DLT, II, 102)

sawıl-: savulmak; -güneş- inmek. (DLT, II, 170)

sawlaş-: birbirine sav söylemek; salık vermek; herhangi bir şey üzerinde konuşmak. (DLT, II, 216)

sawrul-: savrulmak, saçılmak. (DLT, II, 232)

sawruş-: savurmakta yardım etmek. (DLT, II, 213)

sawul-: bulunduğu halden ayrılmak, bir yana eğilmek, batmak; savulmak, gitmek. (DLT, II, 125)

sawur-: savurmak, saçmak. (DLT, II, 82)

sawurt-: savurtmak. (DLT, III, 431)

saypat-: israf ettirmek. (DLT, II, 357)

sayramlan-: su azalmak, sığ bir hal almak, su biraz çekilmek. (DLT, III, 205)

sayraş-: sayıklar gibi konuşmak; ötüşmek. (DLT, III, 194)

sayrat-: çok söyletmek. (DLT, II, 357)

sedhret-: seyrek hale getirmek. (DLT, II, 332)

sekirt-: seğırtmek; koşturmak. (DLT, III, 431)

sekit-: sektirmek. (DLT, II, 310)

sekiş-: seğrişmek, koşuşmak; seğırtmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 225)

sekrit-: sıçratmak; atlatmak. (DLT, II, 333)

semriş-: semizleşmek. (DLT, II, 213)

semrit-: semirtmek. (DLT, II, 333)

seril-: sarsılmak, sendelemek, yalpa ile düşeyazmak. (DLT, II, 123)

seşil-: çözülmek; ayrılmak. (DLT, II, 124)

seşlin-: çözülmek, bağından boşanmak. (DLT, II, 247)

seştür-: çözdürmek. (DLT, II, 185)

sewin-: sevinmek. (DLT, I, 12)

sewiş-: sevişmek. (DLT, II, 102)

sewtür-: sevdirmek. (DLT, II, 185)

sewün-: sevinmek. (DLT, II, 153)

sezin-: sezinmek, sanmak. (DLT, II, 152)

sıçıt-: sıçirtmak. (DLT, II, 300)

sıçtur-: sıçirtmak. (DLT, II, 184)

sıdhırl-: sıyrılıp kaçmak, kaymak; bütün kıvrıntı ve büküntüleriyle yola bakılmak ve düşünölmek. (DLT, II, 232)

sıdhriş-: sıyirmakta ve kar küürümekte yardım etmek. (DLT, II, 211)

sıdış-: sıyırılmakta, kar k r mekte yardım etmek. (DLT, II, 211)

sığat-: ağlatmak. (DLT, II, 327)

sığın-: sığınmak. (DLT, II, 152)

sığlat-: ağlatmak. (DLT, II, 360)

sığtaş-: ağlaşmak. (EUTS, 133)

sığtaş-: ağlaşmak. (DLT, II, 211)

sıçtur-: sığdırmak. (DLT, II, 185)

sığur-: sığdırmak; sıkur-: toplamak. (EUTS, 133)

sığur-: sığdırmak. (DLT, II, 81)

sığtaş-: ağlaşmak. (DLT, II, 211)

sığtat-: ağlatmak. (DLT, II, 327)

sığıl-: sıkılmak, eziyet  ekmek. (EUTS, 133)

sıkıl-: sıkılmak. (DLT, II, 125)

sığın-: sığınmak, ezilmek. (EUTS, 133)

sıkış-: sıkışmak, sıkmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 104)

sıklış-: sıkışmak, sıkılmak. (DLT, II, 216)

sıkırış-: birlikte ıslık çalmak. (DLT, II, 213)

sıktur-: sıktırmak, sıkılmak. (DLT, II, 186)

sımtal-: harekette olmak, gitmek, terk etmek. (EUTS, 134)

sınal-: sınanmak. (DLT, II, 126)

sınaş-: sınaşmak, birbirini sınamak. (EUTS, 134)

sınat-: sınıtmak, tecrübe ettirmek. (DLT, II, 313)

sırıl-: bulaşmak, yapışmak. (DLT, II, 124)

sırış-: sık dikmekte yardım etmek. (DLT, II, 96)

sırıt-: sık diktirmek. (DLT, II, 304)

sırlan-: -işe- hazırlanmak; sırlanmak. (DLT, II, 247)

sırlat-: sırlatmak. (DLT, II,346)

sırtıl-: sarılmak, tutunmak; asılmak. (EUTS, 134)

sıslat-: sızlatmak. (EUTS, 134)

sıtgal-: sığanmak, sığanılmak. (DLT, II, 233)

sıtgan-: sığanmak. (DLT, II, 246)

sıtgaş-: sığaşmak, sığamakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 214)

sıtur-: kestirmek, kıydırmak, kırdırmak. (DLT, III, 187)

sızgal-: bir şeyi bir şeye sığdırmak, sıkıştırmak. (DLT, II, 233)

sızgur-: erimek. (EUTS, 134)

sızgur-: sızdırmak, eritmek; arıkatmak, zayıflatmak. (DLT, II, 188)

sızıl-: erimek. (EUTS, 134)

sızıt-: sızdırmak. (DLT, II, 306)

sızlat-: sızlatmak, soğuktan ağrı veya sızı duyurmak. (DLT, I, 346)

sızlat-: sızlatmak. (EUTS, 135)

sidhit-: işetmek. (DLT, II, 302)

sidhtür-: işetmek, siydirmek. (DLT, II, 183)

siğirt-: yakalamak, durdurmak, yutulmak. (EUTS, 135)

sikil-: sikilmek. (DLT, II, 126)

sikiş-: sikişmek. (DLT, II, 107)

sikit-: düzdürmek, siktirmek. (DLT, II, 309)

siktür-: siktirmek. (DLT, II, 186)

silkin-: silkinmek, ürpermek. (DLT, II, 246)

siltür-: ötmek, seda vermek. (EUTS, 135)

singür-: yutmak, emmek. (EUTS, 135)

siğdür-: sindirmek, hazmettirmek; saklamak. (DLT, III, 397)

siğillen-: kız kardeş edinmek. (DLT, III, 408)

siğir-: sindirmek, emdirmek. (DLT, III, 392)

siğirlen-: sinirlenmek, siniri çoğalmak; sinir sarılmak. (DLT, III, 407)

siğiş-: çekilmek; başkasının parçaları arasına sinip sızmak –akarlar için-
(DLT, III, 394)

siğür-: yutmak, hazmetmek. (DLT, III, 392)

sirkelen-: sirkelenmek; -baş- bit yavrusu –sirke- ile dolmak. (DLT, III, 202)

sittür-: işetmek, siydirmek. (DLT, II, 183)

sizin-: şüphelenmek. (EUTS, 136)

sizlet-: siz diye aydlatmak, hitap ettirmek. (DLT, II, 347)

soğıt-: soğutmak. (EUTS, 136)

soglit-: aramak için elini koynuna sokturmak. (DLT, II, 346)

sograş-: sormak, emmek. (DLT, II, 212)

sograt-: aratmak, aratarak her şeyi görmek. (DLT, II, 332)

soguklan-: soğuk bulmak veya soğuk saymak. (DLT, II, 267)

sogul-: -su- toprağa sızıp kaybolmak, soğulmak, -su, süt- çekilmek, azalmak.
(DLT, II, 125)

sogun-: üşümek; sidikten ve benzerlerinden temizlenmek. (DLT, II, 152)

sogur-: elde etmek, edinmek. (DLT, II, 15)

soğuş-: çarpışmak. (EUTS, 136)

soguş-: soğumağa yüz tutmak. (DLT, II, 101)

soğlan-: arzu ve iştihak duymak, özlemek. (EUTS, 136)

soklun-: körleşmek, kör olmak. (EUTS, 137)

soklun-: sokulmak. (DLT, II, 247)

sokluş-: birbirine sokulmak ve yerleşmek. (DLT, II, 216)

soktur-: sokturmak; bir nesneyi döğdürerek incelttirmek. (DLT, II, 186)

sokul-: bir şeyin içine sokulmak; döğölerek inceltilmek. (DLT, II, 125)

sokun-: kesmek. (EUTS, 137)

sokuş-: döğerek inceltmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 104)

sokuš-: saplanmak, tutuşmak; rastlaşmak, karşılaşmak, vuruşmak. (EUTS, 137)

solat-: getirtmek, kapatmak. (EUTS, 137)

soluş-: solmak, yaş meyve veya sebze tazeliğini kaybetmek. (DLT, II, 109)

soriş-: yüzü ekşimek. (DLT, II, 96)

sorit-: emdirmek; buruşturmamak, sorutmak. (DLT, II, 304)

sortur-: sordurmak –sorgu-; sordurmak, emdirmek. (DLT, II, 184)

sorul-: sorulmak, emilmek. (EUTS, 137)

soruş-: -suyu veya teri- sormak. (DLT, II, 96)

soyul-: açılmak, dağılmak; -deri veya elbise- soyulmak. (DLT, III, 190)

soyuş-: bir şeyi soymakta yardım etmek. (DLT, III, 188)

söglün- kızartılmak. (EUTS, 137)

sögtür-: söğdürmek. (DLT, II, 186)

sögül-: kızartılmak. (EUTS, 137)

söğüş-: küfürleşmek, karşılıklı söğüşmek. (EUTS, 137)

söğüş-: söğüşmek. (DLT, II, 107)

söğütlen-: söğütlük olmak. (DLT, II, 266)

söklün-: sökülme, çözülmek, çözümlenmek. (EUTS, 137)

sökmeklen-: kahramanlaşmak, kendini kahraman saymak. (DLT, II, 278)

söktür-: söktürmek. (DLT, II, 186)

sökül-: kızartılmak, kebab edilmek. (DLT, II, 126)

sökül-: sökülme, bozulmak. (DLT, II, 126)

sökün-: diz çökmek; söker görünmek. (DLT, II, 154)

sökür-: diz çöktürmek, kendine tabi kılmak. (KT, D2)

sökür-: dize getirmek, çöktürmek. (EUTS, 138)

söküş-: sökmekte ve yıkmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 107)

söküt-: diz çöktürmek. (EUTS, 138)

sömrüş-: sömrüşmek ve bunda yarış etmek. (DLT, II, 213)

sömür-: sömürmek. (DLT, II, 85)

söngüş-: harbetmek, savaşmak. (EUTS, 138)

söntür-: söndürmek, bir yana atmak, bertaraf etmek. (EUTS, 138)

söwlen-: fısıldamak. (DLT, III, 278)

sözlüş-: konuşmak, sözleşmek. (EUTS, 138)

sözlüş-: sözleşmek, konuşup anlaşmak (KT, D26); söyleşmek, konuşmak.
(DLT, II, 215)

sözlätül-: konuşturulmak, söyletilmek. (EUTS, 138)

sözlen-: söylemek, sözü açıklamak. (DLT, II, 247)

sözlet-: söyletmek. (DLT, II, 346)

subıt-: sivriltmek, söbütmek. (DLT, II, 298)

suçıt-: sıçratmak. (DLT, II, 300)

suçlun-: sıyrılmak, bir şey yerinden çekilip çıkarılmak. (DLT, II, 246)

suçluş-: bir şeyi dışarı çekip çıkarmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 215)

suçul-: çekilmek; soyunmak. (EUTS, 138)

suçul-: -çiçek- açılmak, çıkmak; -elbise- çıkarmak, soyunmak; -koyun-
yüzülmek. (DLT, II, 122)

suçuş-: sıçraşmak, kalkışmak. (DLT, II, 92)

sudhtur-: tükürtmek. (DLT, II, 183)

sukın-: yıkanmak. (DLT, II, 154)

suklan-: teessüs etmek, ihtiraslanmak. (EUTS, 139)

sumlış-: yabancı dil konuşmak. (DLT, II, 216)

sumlıt-: yabancı dil ile söyletmek. (DLT, II, 347)

sunuş-: birbirine sunmak. (DLT, II, 112)

surçıt-: sürçtürmek. (DLT, II, 328)

surkuçlan-: lök macunu ile sıkıştırılmak, berkitilmek. (DLT, II, 271)

suttur-: tükürtmek. (DLT, II, 183)

suvsuş-: susamak. (EUTS, 140)

suwal-: -çamur vb.- sıvanmak. (DLT, II, 125)

suwal-: sulanmak, su verilmek, su saçılmak. (DLT, II, 125)

suwar-: sulamak, suvarmak. (DLT, I, 498)

suwaş-: -çamur vb.- sıvamakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 102)

suwgarış-: sulamakta yardım etmek. (DLT, II, 201)

suwgart-: sulatmak, sulatmak için birini göndermek. (DLT, II, 256)

suwgarun-: sular görünmek. (DLT, II, 202)

suwıglan-: sulu bulmak. (DLT, II, 267)

suwiş-: sıvıklaşmak, cıvıklaşmak. (DLT, II, 102)

suwlan-: sulanmak, sulu olmak, (DLT, II, 247)

suwlat-: sulatmak. (DLT, II, 346)

suwsat-: susatmak. (DLT, II, 336)

süçin-: tadını bulmak, mahzuz olmak. (DLT, II, 150)

süçir-: tatlılaşmak, tatlanmak. (DLT, II, 75)

süçiş-: tatlılanmak. (DLT, II, 92)

süçit-: iyileştirmek, tatlılandırmak. (DLT, II, 300)

süklün-: kebab edilmek; kebab etmek, kendi kendine et kebab etmek. (DLT, II, 248)

süklün-: kızartılmak. (EUTS, 141)

sülât-: ordu sevk ettirmek. (T 2)

süngüş-: savaşmak. (BK, D25); çarpmak, süngüleşmek, savaşta süngüleşmek. (DLT, III, 394)

süngüş-: süngüşmek, süngüleşmek, vuruşmak. (EUTS, 141)

sünğüklen-: kemiklenmek, büyümek. (DLT, III, 408)

süprül-: süpürülmek. (DLT, II, 231)

sürçit-: sürçtürmek. (DLT, II, 328)

sürdüştür-: ezmek, döğmek. (EUTS, 141)

sürt-: sürtmek. (EUTS, 141)

sürt-: sürtmek; sürmek. (DLT, III, 427)

sürtül-: sürtülmek, döğülmek; sürülmek. (DLT, II, 231)

sürtün-: sürtünmek; sürünmek. (DLT, II, 245)

sürtür-: sürdürmek, sürttürmek. (DLT, II, 184)

sürtüş-: sürmek ve sürtmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 211)

sürül-: sürülmek; ezilmek. (DLT, II, 123)

sürün-: kendini kaşınmak; sert bir şey döğülerek ezilmek. (DLT, II, 151)

sürüş-: -aygır aşmak istediğinde kısrağı- dişleyerek sürüklemek; itişmek;
borcu alacakla ödeşmek. (DLT, II, 97)

süsgir-: süsmek istemek, süsmeğe saldırmak. (DLT, II, 189)

süsgür-: süsmek istemek, süsmeğe saldırmak. (DLT, II, 189)

süstür-: süstürmek, tos yaptırmak. (DLT, II, 184)

süsün-: -başını- vurur gibi görünmek. (DLT, II, 152)

süsüş-: süsüşmek. (DLT, II, 101)

süzlün-: süzölmek. (DLT, II, 247)

süzlüş-: süzölmek. (DLT, II, 215)

süztür-: süzdürmek. (DLT, II, 184)

süzöl-: süzölmek, temizlenmek. (EUTS, 141)

süzöl-: süzölmek. (DLT, II, 124)

süzün-: süzölür gibi görünmek. (DLT, II, 152)

Ş

şasıł-: şasıılmak. (EUTS, 142)

şäşil-: çözülmek. (EUTS, 142)

şuwşaş-: gizli söz fısıldaşmak. (DLT, II, 350)

şuwşat-: fısıldatmak. (DLT, II, 337)

T

tabın-: tapınmak. (EUTS, 144)

tabran-: davranmak, telaşlanmak, acele etmek. (EUTS, 144)

täbräş-: tepreşmek, kıyıldaşmak. (EUTS, 151)

täbrät-: sarsmak. (EUTS, 151)

tägil-: körülenmek, kör edilmek; dokunulmak, kamaştırılmak. (EUTS, 151)

tägin-: duçar olmak, kabullenmek; yaklaşmak, erişmek, sevkolunmak; saygı ve hürmetle bir şeyi yapmak, ceht ve say etmek; hissetmek. (EUTS, 151)

tägiş-: rastlaşmak. (EUTS, 151)

täglir-: çevirilmek, döndürülmek. (EUTS, 151)

tağsur-: şarkı söylemek, ırlamak. (EUTS, 144)

täğşil-: değışilmek. (EUTS, 151)

täğşül-: değıştirmek. (EUTS, 151)

täğşür-: ulaştırmak, getirmek, eriştirmek, sevk etmek. (EUTS, 151)

täğşürüş-: değıştirilmek. (EUTS, 151)

täğür-: eriştirmek, vardirmek. (T 47)

täğürt-: değıdirmek, değırmek, eriştirmek. (EUTS, 152)

täğürtür-: ulaştırtmak. (EUTS, 152)

tägzindür-: döndürtmek, çevirtmek. (EUTS, 152)

tağlat-: dağlatmak. (DLT, II, 344)

takıl-: takılmak, dizilmek. (DLT, II, 129)

taktur-: taktırmak, dizdirmek. (DLT, II, 174)

talaş-: dalaşmak, vuruşmak, kavga etmek, itiraz etmek. (EUTS, 145)

tälin-: delinmek, çatlamak. (EUTS, 152)

tälin-: delinmek, çökmek. (KT, D22)

talkalan-: koruklanmak, salkım koruk olmak. (DLT, III, 201)

talkıl-: itilmek, kakılmak, defedilmek, savulmak. (DLT, II, 230)

talkış-: dürmekte ve bükmekte yardım etmek. (DLT, II, 207)

talkıt-: işi geciktirmek; yükü çarpıtmak, çarpık yapmak; yükle ip arasına ağaç parçası koyarak yükü düzeltmek için büktürmek. (DLT, II, 339)

talpın-: -kuş- dalbınmak, çırpınmak. (DLT, II, 240)

talpır-: kanat çırpamak, dalbınmak. (DLT, II, 173)

talpış-: kanat çırpışmak, dalpışmak, dalgalanmak. (DLT, II, 205)

taltur-: bayılıncaya dek döğmek. (DLT, II, 174)

tamgır-: damlıyayazmak. (DLT, II, 179)

tamgur-: damlıyayazmak. (DLT, II, 179)

tamiş-: damlaşmak. (DLT, II, 111)

- tamış-: damlatmak. (EUTS, 146)
- tamıt-: damlatmak. (DLT, II, 311)
- tamıt-: yakmak, parlatmak. (EUTS, 146)
- tamız-: damlatmak. (EUTS, 146)
- tamtul-: tutuşturmak, parlatmak, yakmak, tutuşmak. (EUTS, 146)
- tamtur-: damlattırmak, damzırtmak. (DLT, II, 175)
- tamtur-: parlatmak, tutuşturmak, yaktırmak. (EUTS, 146)
- tamuz-: damlatmak, damzırmak. (DLT, II, 86)
- tançış-: bozulup kokuşmak. (DLT, II, 217)
- tangıl-: sıkıştırılmak, tazyik edilmek. (EUTS, 146)
- tangız-: şişmek. (EUTS, 146)
- tanğıl-: ipe sarılmak. (DLT, III, 395)
- tanğın-: bir sargı ile sarmak; bir işi başlı başına yapmak. (DLT, III, 395)
- tanğlat-: danlatmak, şaşkırtmak. (DLT, II, 358)
- taniş-: birbirine karşı borçlarını inkar etmek. (DLT, II, 112)
- tanlaş-: şaşmak, taacüp etmek. (DLT, III, 398)
- tantur-: inkar ettirmek. (DLT, II, 176)
- tanul-: söz söylenmek; söz geçilmek; işaret edilmek. (DLT, II, 130)
- tanuş-: danışmak; işaretleşmek. (DLT, II, 112)

tanut-: başkasına söz eriştirmeyi tavsiye ve emretmek. (DLT, II, 312)

tapın-: tapınmak, perestiş, hürmet etmek. (EUTS, 147)

tapın-: tapmak, tapınmak; hizmet etmek. (DLT, II, 140)

tapındur-: taptırmak. (EUTS, 147)

tapış-: buluşmak, karşılaşmak, rastlaşmak. (EUTS, 147)

täpit-: ezdirtmek, parçalamak. (EUTS, 153)

taplaş-: bir işte razı olmak, uzlaşmak. (DLT, II, 206)

taplat-: razı etmek. (DLT, II, 341)

tapul-: -kaybolan şey- bulunmak. (DLT, II, 1119)

tapuz-: bilmece sormak ve söylemek. (DLT, I, 462)

taral-: taranmak. (DLT, II, 126)

taran-: taranmak, kendini yardımsız taramak. (DLT, II, 145)

tarıglan-: ekin sahibi olmak. (DLT, II, 269)

tarıl-: -bir nesne ötekisi içine- dağılmak, yayılmak; ayrılmak. (DLT, I, 15)

tarıl-: ekilmek. (DLT, II, 126)

tarın-: hırslanmak, öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek. (EUTS, 148)

tarın-: yalnız başına ekmek; ekin eker görünmek. (DLT, II, 145)

tarıt-: ekincilik etmek, ektirmek. (DLT, I, 514)

täril-: toplanmak. (EUTS, 153)

tarıan-: sıkışmak, sıkılmak. (EUTS, 148)

tarıar-: uzaklaştırmak, sıkıştırmak, dağıtmak, imha etmek. (EUTS, 148)

tärkiřlän-: kızmak, kavgaya tutuşmak. (EUTS, 154)

tarmaklan-: kol kol kuş pençesi gibi akın etmek; pençe sahibi olmak –kuş-;
kol kol olmak –su-. (DLT, II, 247)

tarmaş-: tırmalaşmak, birlikte kaşınmak. (DLT, II, 207)

tarmat-: tırmalatmak. (DLT, II, 349)

tarmutlan-: -su- kollara ayrılmak. (DLT, II, 270)

tärtär-: terletmek. (EUTS, 154)

tartıl-: dışarı çıkarılmak. (EUTS, 148)

tartıl-: tartılmak; gerilmek ve çekilmek. (DLT, II, 229)

tartın-: özlemek; acınmak; götürür görünmek. (DLT, II, 240)

tartış-: tartışmak, tartmada yardım etmek; germekte yardım etmek; birbirini
cezbetmekte ve çekmekte ve kurmakta yardım etmek, sızlamak. (DLT,
II, 205)

tarun-: canı sıkılmak, usanmak; sıkılmak. (DLT, II, 145)

tarut-: darlaştırmak. (DLT, II, 302)

tasgaş-: tokatlaşmak, tokatlamakta yardım ve yariş etmek. (DLT, II, 220)

tasgat-: tokatlatmak. (DLT, II, 338)

taşgur-: taşayazmak. (DLT, II, 178)

taşıl-: taşmak, dışarı fırlamış olmak. (EUTS, 149)

taşır-: taşırnak. (DLT, I, 521)

taşıt-: taşıtınak. (DLT, II, 307)

taşlat-: taşlatınak; taşraya yollamak. (DLT, II, 343)

taştır-: taştırmak, dışarıya çıkarmak. (EUTS, 149)

taşur-: taşırnak. (DLT, II, 78)

taşut-: taşıtınak. (DLT, I, 210)

tatağlan-: tatlılanınak. (EUTS, 149)

tatığlan-: tatlanınak. (DLT, II, 265)

tatıl-: tadılmak, tadına bakılmak. (DLT, II, 120)

tatın-: tadar görünmek. (DLT, II, 158)

tatıt-: tadılmak, tadına tesir etmek, tat vermek. (DLT, II, 299)

tatlaş-: Farsça veya Uygurca konuşmak. (DLT, II, 207)

tatruş-: birbirine tattırmak. (DLT, II, 217)

tätürül-: aldanmak, aldatılmak, baştan çıkarılmak, iğfal edilmek. (EUTS, 154)

tatur-: tattırmak. (DLT, II, 73)

tätür-: dedirtmek, söyletmek. (EUTS, 154)

tavran-: davranınak, acele etmek. (EUTS, 150)

tavrat-: acele ettirmek, kovalatınak. (EUTS, 150)

tävri:- devrilmek, dönmek. (EUTS, 154)

tawgaçlan:- Maçin halkı kılığına girmek. (DLT, II, 271)

tawışganlaş:- öndül olarak tavşan koyup yarış –bahis- etmek. (DLT, II, 226)

tawran:- davranmak. (DLT, II, 240)

tawrat:- acele etmek; acele ettirmek, davrandırmak; -ip- eğirmek. (DLT, II, 330)

tawratış:- ivmekte ve yürüyüşte yarış etmek. (DLT, II, 363)

tayaklan:- dayak, baston sahibi olmak. (DLT, III, 197)

tayan:- dayanmak. (DLT, III, 191)

tayış:- kaymakta yarış etmek. (DLT, III, 188)

tayıt:- inhiraf ettirmek, kaydırmak. (EUTS, 150)

tayıt:- kaydırmak. (DLT, II, 325)

taytur:- kaydırmak, zıyındırmak. (DLT, III, 192)

tayuklan:- dayılanmak, kibarlanmak. (DLT, III, 197)

tegir:- yaklaştırmak. (DLT, II, 148)

tegiş:- muhakeme olmak; -bir yere- değmek; dürüm dürüşmek. (DLT, II, 105)

tegür:- eriştirmek, dokundurmak, değirmek. (DLT, I, 335)

telin:- delinmek. (DLT, II,147)

teltür:- deldirmek. (DLT, II, 175)

tengleş-: iki şey birbirine denkleşmek. (DLT, III, 398)

tenğit-: havaya doğru yükseltmek. (DLT, III, 396)

tenğlen-: işi düşünmek, çare düşünmek. (DLT, III, 400)

tenğtür-: elindekini havaya doğru saldırmak, yükseltmek. (DLT, III, 397)

tenğür-: havaya doğru yükselip kaybolmak, yükselen bir şeyi salıvermek.
(DLT, III, 392)

tepil-: tepilmek. (DLT, II, 119)

tepin-: tepmek, bir şeyi ayakla kımıldatmak. (DLT, II, 140)

tepiş-: tepişmek. (DLT, II, 87)

tepleş-: bir işte razı olmak, uzlaşmak. (DLT, II, 206)

tepren-: teprenmek. (DLT, II, 240)

tepreş- oynamak, tepreşmek, kaynaşmak. (DLT, II, 204)

tepret-: tepretmek, teprendirmek; kımıldatmak, saldırmak; -yalnız deve için-
sıçratmak. (DLT, II, 329)

tepretiş-: tepretmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 363)

tepset-: haset ettirmek. (DLT, II, 336)

tepeş-: hasetleşmek. (DLT, II, 206)

tepzet-: haset ettirmek. (DLT, II, 335)

têrgeş-: arka arkaya gelerek derleşmek. (DLT, II, 206)

teril-: toplanmak, bir araya gelmek (T 33); derilmek, toplanmak. (DLT, II, 127)

tèrin-: kendisine dermek. (DLT, II, 146)

tèriş-: toplanmak; toplamakta ve dermekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 96)

terlen-: terlemek. (DLT, II, 242)

terlet-: terletmek. (DLT, II, 342)

teşil-: yarılmak, deşilmek. (DLT, II, 128)

tètür-: söyletmek, dedirtmek. (DLT, III, 186)

tewiş-: şişe et dizmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 102)

tewlüğlen-: kendini hilyeci saymak, hilyeci olmak. (DLT, II, 247)

tewşel-: ufalanmak; karışmak. (DLT, II, 253)

tewşet-: karıştırmak, dolaştırmak –ip-; birinin terini burçaklatıncaya kadar yormak. (DLT, II, 336)

tewşül-: karışmak. (DLT, II, 236)

tezin-: kaçır görünmek. (DLT, II, 146)

teziş-: birbirinden kaçışmak. (DLT, II, 99)

tezit-: kaçırmaq. (DLT, II, 305)

tıdhıl-: kaçınmak, çekinmek; alıkoymak, engel olmak. (DLT, II, 126)

tıdhın-: kaçınmak; esirgenmek, yasak edilmek. (DLT, II, 145)

tıdhış-: engel olmakta, alıkoymakta yarış etmek. (DLT, II, 93)

tıdhılın-: kaçınmak, tıynmak; söz söylerken duraklamak. (DLT, II, 242)

tıdın-: mani olunmak, yasaklanmak. (EUTS, 154)

tıgraklan-: yiğitlik göstermek, yiğitlenmek. (DLT, II, 274)

tıgrat-: sıkıştırmak; becerikli, tıgrak yapmak. (DLT, II, 330)

tıķıl-: felakete uğramak, kaygılanmak. (EUTS, 155)

tıkıl-: tıklamak, sıkışmak. (DLT, II, 129)

tıkın-: teperek tıkmak, doldurmak; fazla yemek. (DLT, II, 147)

tıkış-: tıklamak, sıkışmak. (DLT, II, 104)

tıkıt-: tiktirmek, sıkıştırmak. (DLT, II, 308)

tıktur-: tiktirmek, bastırmak. (DLT, II, 174)

tındur-: rahat ettirmek, dinlendirmek. (DLT, II, 176)

tinğlaş-: dinlemekte yarış etmek. (DLT, III, 398)

tinğlat-: dinletmek. (DLT, II, 359)

tınıl-: dinlenilmek, rahat edilmek. (DLT, II, 131)

tintur-: dinlendirmek. (EUTS, 155)

tinturul-: ihya edilmek, canlandırılmak. (EUTS, 155)

tışlat-: dişletmek. (DLT, II, 344)

tıtıl-: didilmek. (DLT, II, 120)

tıtın-: tutunmak. (EUTS, 155)

tıtış-: dikmekte yardım etmek, yırtılmak. (DLT, II, 89)

titlan-: çamlanmak, çam sahibi olmak. (DLT, III, 199)

tikil-: dikilmek; -ağaç- dikilmek, bir şeyi dikine koymak. (DLT, II, 130)

tikilâş-: fısıldaşmak. (EUTS, 156)

tikiş-: -ağaç, elbise- dikmekte yardım etmek. (DLT, II, 106)

tikiş-: itişmek, kakışmak, vuruşmak. (EUTS, 156)

tiklin-: -ağaç ve benzeri- dikilmek. (DLT, II, 244)

tikliş-: ağaç ve benzeri- dikilmek. (DLT, II, 207)

tikreş-: ses vermek; büyüyüp serpilmek. (DLT, II, 209)

tikret-: ses çıkartmak, hışıldatarak yürütmek. (DLT, II, 331)

tiktür-: -dikiş- diktirmek. (DLT, II, 174)

tilân-: dilenmek, arzu edilmek. (EUTS, 156)

tilât-: diletmek. (EUTS, 156)

tildür-: dildirmek. (DLT, II, 176)

tilen-: aranmak, dilenmek. (DLT, I, 407)

tileş-: dilemekte yarış etmek. (DLT, II,108)

tilet-: istetmek, diletmek. (DLT, II, 310)

tilin-: uzunlamasına dilinmek. (DLT, II, 149)

tiliş-: dilmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 108)

tilkülen-: tilkilik etmek, yaltaklanmak. (DLT, III, 202)

tiltür-: dildirmek. (DLT, II, 175)

timän-: hazırlanmak. (EUTS, 157)

tiren-: dayanmak; direnmek, çekinmek. (DLT, II, 146)

tireş-: direşmek, çekinmek, diremek, sıkıntıdan yürümez olmak –hayvan-;
çekişmek. (DLT, II, 95)

tirgür-: canlandırmak, ihya etmek, diriltmek. (EUTS, 157)

tirgür-: diriltmek, hayatta tutmak. (KT, D29); diriltmek (DLT, II, 179)

tiril-: dirilmek, hayatta kalmak (BK, D31); dirilmek, yaşamak. (DLT, II, 127)

tiril-: toplanmak. (EUTS, 157)

tirin-: toplanmak. (EUTS, 157)

tişel-: bilenmek, dişenmek. (DLT, II, 128)

tişet-: dişetmek. (DLT, II, 307)

tişlen-: dişlenmek; dişenmek, bilenmek. (DLT, II, 244)

titin-: atılmak, cehdetmek, didinmek. (EUTS, 158)

titin-: dayanmak, direnmek, dik bakmak. (DLT, II, 144)

tişiş-: ditmekte yardım ve yarış etmek, yırtılmak. (DLT, II, 89)

titrät-: titretmek. (EUTS, 158)

titreş-: titreşmek. (DLT, II, 218)

tizil-: dizilmek. (DLT, II, 127)

tizin-: dizinmek. (DLT, II, 146)

tiziş-: dizmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 100)

tizlet-: dizletmek, dizle teptirmek. (DLT, II, 342)

tizlin-: dizilmek. (DLT, II, 243)

todğur-: doyurmak. (EUTS, 159)

todhgur-: doyurmak, bıktırmak. (DLT, II, 176)

todhgurt-: doyurtmak. (DLT, II, 256)

todhgurun-: doyurur görünmek. (DLT, II, 202)

todhruş-: doyurmada yarış etmek. (DLT, II, 201)

todhur-: doyurmak. (DLT, II, 76)

todur-: doyurmak. (EUTS, 159)

togral-: doğranmak, parçalanmak; -ayakta ve dokumada- yarıklar peyda olmak. (DLT, II, 230)

togran-: doğrar görünmek. (DLT, II, 240)

tograş-: doğramakta yardım etmek, parçalanmak ve yarılmak. (DLT, II, 212)

tograt-: doğratmak. (DLT, II, 330)

toğrul-: doğranılmak, parçalanmak. (EUTS, 159)

togruş-: yola duruşmak, yürümekte yarış etmek. (DLT, II, 212)

togtur-: doğurtmak. (DLT, II, 173)

togur-: doğurmak. (DLT, II, 80)

toğur-: doğurmak; atlamak, ilerlemek, tecavüz etmek. (EUTS, 159)

togurttur-: doğurtmak. (DLT, II, 173)

tokıl-: döğülmek; dokunmak; adam döğülmek. (DLT, II, 129)

tokın-: -insan- döğülmek; çarpmak; döğülerek sertleştirmek; dokunmak. (DLT, II, 147)

tokış-: çarpışmak, harp etmek. (DLT, II, 103)

toķış-: tokuşmak, vuruşmak. (EUTS, 160)

tokıt-: taş üzerine yazdırtmak, hakkettirmek (KT, G12); vurdurmak; döğdürmek; dokutmak. (DLT, II, 308)

tokıt-: vurdurmak; tokutmak, kurdurmak. (EUTS, 160)

toķıtıl-: vurulmak, çarpılmak, sallanmak. (EUTS, 160)

tokul-: döğülmek; dokunmak; adam döğülmek. (DLT, II, 129)

tokuş-: vuruşmak, çarpışmak, harp etmek. (DLT, I, 170)

tolgan-: dolanmak, kendine dolamak; içi bulanıp kusma gelmek. (DLT, II, 241)

tolğan-: incinmek, rahatsızlanmak; dönmek. (EUTS, 160)

tolgaş-: dolaşmak, dolamakta ve bükmekte yarış etmek; burulmak. (DLT, II, 221)

tolgat-: incitmek, rahatsız etmek, ıztırap vermek. (EUTS, 160)

toltur-: doldurmak. (DLT, II, 175)

tolumlan-: silahlanmak. (DLT, II, 266)

tomlit-: soğutmak. (EUTS, 161)

tomruş-: tomruk yapmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 213)

tonat-: giydirmek, donatmak. (DLT, II, 312)

tongıt-: aşağıya dönük olmak, aşağıya meyletmek. (BK, D2)

tongtarıl-: yuvarlanmak, çevirilmek, devrilmek. (EUTS, 161)

torul-: durulmak, süzülme, berraklaşmak. (EUTS, 162)

toruldur-: süzmek, berraklaştırmak. (EUTS, 162)

torultur-: tenkil etmek, galip gelmek, yenmek. (EUTS, 162)

toşgur-: baskın yapmak. (EUTS, 162)

toşgur-: taşarak doldurmak. (DLT, II, 178)

tozıt-: tozutmak. (DLT, II, 305)

tögüş-: döğmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 106)

tökleş-: dökülüp akmak. (DLT, II, 207)

töklün-: ayrılmak, dökülmek, dökülmüş olmak. (EUTS, 162); dökülmek. (DLT, II, 244)

töktür-: döktürmek. (DLT, II, 174)

tökül-: dökülmek. (EUTS, 163)

tökül-: dökülmek. (DLT, II, 129)

töküş-: döğmekte ve dökmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 107)

töküt-: akıtmak. (T 52)

tönğül-: ümidini kesmek, vaz geçmek. (DLT, III, 395)

törpit-: törpülemek. (DLT, II, 327)

törpül-: yontulmak, törpülenmek. (DLT, II, 229)

törpüş-: törpülemekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 204)

törüt-: türetmek. (EUTS, 163)

törüt-: yaratmak; bir şey takdir veya ıslah edilmek. (DLT, II, 303)

töşän-: döşenmek, kullanılmak. (EUTS, 163)

töşel-: döşenmek. (DLT, II, 128)

töşen-: döşenmek, kendi kendine döşemek. (DLT, II, 147)

töşet-: döşetmek. (DLT, II, 307)

töşlet-: döşüne vurdurmak. (DLT, II, 342)

tugraglan-: alay ve biniş günlerinde han tarafından sonra alınmak üzere at
verilmek, atlandırılmak; tuğra ile mühürlenmek. (DLT, II, 273)

tuldur-: çarpmak. (DLT, II, 175)

tulkuklan-: tulum gibi şişmek. (DLT, II, 351)

tumlit-: akorları soğutmak. (DLT, II, 344)

tumluglan-: soğuk bulmak; soğuk davranmak, surat asmak. (DLT, II, 273)

tumlut-: soğutmak. (DLT, II, 344)

tuntur-: kapatmak, örtmek. (DLT, II, 176)

tuplun-: delinmek. (DLT, II, 242)

turgur-: durdurmak, diktirmek, rekzetmek. (EUTS, 165)

turgur-: durdurmak; kaldırmak, dikmek, yapmak –inşa etmek-; zayıflatmak, yordurmak, durgunlaştırmak. (DLT, II, 177)

turkiğlan-: üstelemekten çekinmek, kocunmak, saygı göstermek. (DLT, II, 272)

turuklan-: durgun, argın saymak. (DLT, II, 266)

turul-: usanmak, bıkmak. (DLT, II, 126)

turun-: dayatmak, durup direnmek, arıklaşmak; duraklamak. (DLT, II, 145)

turuş-: savaşmak. (EUTS, 166)

tusul-: faydalanmak. (EUTS, 166)

tuşgur-: kavuşturmak. (DLT, II, 178)

tuşlan-: yönelmek, karşılaşmak. (DLT, II, 244)

tuşlat-: karşısına gelecek surette durdurmak. (DLT, II, 343)

tuşur-: kavuşturmak. (DLT, II, 78)

tuşuş-: karşılaşmak, rastlaşmak. (EUTS, 166)

tutğur-: yapmak, ifa etmek, kurmak. (EUTS, 166)

tuttur-: tutturmak, yakalatmak. (DLT, II, 174)

tutuklan-: hadım köle sahibi olmak. (DLT, II, 265)

tutul-: tutulmak. (EUTS, 167); tutulmak, yakalanmak. (DLT, II, 120)

tutultur-: tutulmak, hapsedtirilmek. (EUTS, 167)

tutun-: tutunmak (T 25); tutulmak; edinmek, tutmak; yalnız başına tutmak;
tutuşmak. (DLT, II, 144)

tutun-: tutunmak, tutulmak. (EUTS, 167)

tutuş-: ayağa kalkışmak; duruşmak, karşı durmak.

tutuş-: birbiriyle tutuşmak. (EUTS, 167)

tutuş-: tutuşmak. (DLT, II, 88)

tutuz-: havale etmek, teslim etmek, emretmek. (EUTS, 167)

tutuz-: tutturmak, yakalatmak(KT, D38); emretmek. (DLT, II, 86)

tuytur-: duyurmak; anlatmak. (DLT, III, 192)

tuyun-: anlamak, hissetmek. (EUTS, 167)

tuyuz-: anlatmak, duyurmak. (EUTS, 167)

tuzgulan-: yemek hediye etmek. (DLT, III, 201)

tuzlan-: tuzlanmak. (DLT, II, 243)

tuzlat-: tuzlatmak. (DLT, II, 342)

tübütlen-: Tibetli kılığına girmek. (DLT, II, 265)

tüglün-: düğümlenmek, düğülmek. (DLT, II, 244)

tüglüş-: birbiriyle düğümlenmek. (DLT, II, 207)

tügmelen-: düğmelenmek, ilikleri iliklemek. (DLT, III, 203)

tügül-: düğülmek, düğümlenmek; yemek boğazda kalmak. (DLT, II, 130)

tügün-: kendi başına düğüm yapmak. (DLT, II, 143)

tügüş-: düğüm düğmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 106)

tükät-: tüketmek, bitirmek. (EUTS, 168)

tükün-: doldurmak. (EUTS, 168)

tület-: kuzulat-: doğurtmak. (DLT, II, 310)

tültür-: çarpmak, vurmak. (EUTS, 168)

tümilen-: timbiledemek, sekerek koşmak. (DLT, III, 327)

tünet-: geceletmek. (DLT, II, 312)

tünğürülen-: kendini birine dünür saymak. (DLT, III, 407)

tünğüş-: baş eğmek. (DLT, III, 394)

tünğüt-: eğmek. (DLT, III, 396)

tüpir-: ruzgar eserek toprağı savurtmak. (DLT, II, 71)

tüplen-: kökleşmek; zenginleşmek. (DLT, II, 242)

tüpleş-: aslını araştırmak. (DLT, II, 206)

tüplet-: aratmak. (DLT, II, 342)

tüpür-: rüzgar eserek toprağı savurtmak. (DLT, II, 71)

türçit-: başlatmak. (DLT, II, 329)

türkeklen-: dürülmek, bohçaya sarılmak. (DLT, II, 351)

türkünlen-: kendini bir yerden saymak ve o yeri kendinin sayıp oturmak.
(DLT, II, 278)

türlün-: dürülmek; bükülmek. (DLT, II, 243)

türmeklen-: dürüm yapılmak. (DLT, II, 276)

türtül-: sürülmek. (DLT, II, 229)

türtün-: merhem sürünmek, pomada sürmek. (EUTS, 169)

türtün-: -yağ- sürünmek, sürünür görünmek. (DLT, II, 240)

türtüş-: -yağ- sürmekte yarış etmek. (DLT, II, 205)

türül-: dürülmek. (DLT, II, 127)

türün-: kendi başına dürmek. (DLT, II, 145)

türüş-: dürmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 95)

türüt-: yaratmak; bir şey takdir veya ıslah edilmek. (DLT, II, 303)

tüşkünlen-: dağda kitre ağacı çoğalmak. ((DLT, II, 278)

tüşlen-: inmek, toplanmak. (DLT, II, 242)

tüşür-: düşürmek, indirmek, sevketmek. (EUTS, 170)

tüşür-: indirmek (T 27); düşürmek, indirmek (DLT, II, 79)

tüşütlän-: tahayyül etmek, hayal kurmak, mülahaza etmek. (EUTS, 170)

tütit-: tütütmek. (DLT, II, 229)

tütükür-: saldırtmak, kışkırtmak. (DLT, II, 73)

tütün-: duman tütme; ateş tutuşmak. (DLT, II, 23)

tütür-: saldırtmak, kışkırtmak. (DLT, II, 73)

tütüş-: kavga etmek, tutuşmak, çekişmek, avı yakalamağa yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 88)

tütüş-: tutuşmak, savaşmak, çarpışmak. (EUTS, 170)

tüzer-: düzelmek. (DLT, II, 77)

tüzlin-: düzelmek, müsavileşmek. (DLT, I, 349)

tüzlün-: düzeltmek. (DLT, II, 243)

tüzül-: anlaşmak, ilişkileri düzeltmek. (KT, G5); düzelmek, tertip ve tanzim edilmek. (DLT, II, 127)

tüzül-: dizilmek, sırada olmak. (EUTS, 170)

tüzüş-: düzlemede yardım ve yarış etmek. (DLT, II, 99)

U

uçlan-: uç peyda etmek. (DLT, I, 257)

uçruş-: uçurmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 233)

uçur-: uçurmak; düşürmek. (DLT, I, 176)

uçuzlan-: ucuz bulmak, ucuz saymak. (DLT, I, 292)

udğur-: uyandırmak, arkasını bırakmamak; galebe çalmak, yermek. (EUTS, 171)

udhgur-: uyandırmak, uyarmak. (DLT, I, 225)

udhiş-: uyumakta yarış etmek; uyuşmak, katışlaşmak, pıhtılaşmak. (DLT, I, 182)

udhıt-: uyutmak; katılaştırmak, peynir yapmak; söndürmek. (DLT, I, 208)

udhlaş-: birbiri ardınca yürümek. (DLT, I, 239)

udhlat-: uydurmak, arkasına düşürmek. (DLT, I, 265)

udhmaklan-: uşak ve ırgat sahibi olmak. (DLT, I, 313)

udhun-: sönmek. (DLT, I, 200)

udhun-: uyanmak. (DLT, I, 200)

udşur-: grup halinde kovalamak. (KT, K2)

udun-: hürmet, ihtiran etmek, tapınmak, saymak; teslim olmak, takip etmek, ardına düşmek, peşine takılmak. (EUTS, 172)

udundur-: taptırmak, tapındırmak, hürmet ettirmek, saydırtmak. (EUTS, 172)

uduz-: sevk etmek, önderlik etmek. (T 15); sevketmek, götürmek; takibe mecbur kılmak. (EUTS, 172)

ugraklan-: Ograk kılığına girmek. (DLT, I, 313)

uğıt-: anlatmak, öğretmek, bildirmek. (EUTS, 173)

uğtur-: anlatmak, açıklamak, izah etmek. (EUTS, 173)

uktur-: anlatmak. (DLT, I, 223)

ukul-: bilinmek, anlaşılmak. (DLT, I, 197)

uğun-: anlamak, kani olmak; itiraf etmek, kabul etmek. (EUTS, 173)

ukuş-: anlamak. (DLT, I, 186)

ulan-: ulanmak, vasıta olmak. (DLT, I, 204)

ulaş-: ulaşmak, bitişmek. (DLT, I, 189)

ulat-: ulatmak. (DLT, I, 213)

ulgart-: yuceltmek, terfi ettirmek. (BK, D41)

ulın-: evirmek, ihata etmek, kuşatmak; kıvranmak, inlemek. (EUTS, 172)

ulın-: usanmak, bıkmak; kıvrılmak, dolanmak. (DLT, I, 204)

ulış-: sızlaşmak, ağlaşmak. (EUTS, 172)

ulış-: uluşmak. (DLT, I, 189)

ulıt-: eğdirmek, buctürmek. (DLT, I, 213)

ulıt-: ulutmak. (DLT, I, 213)

ultur-: erpitmek, yıpratmak. (DLT, I, 224)

ulun-: usanmak, bıkmak; kıvrılmak, dolanmak. (DLT, I, 204)

umul-: umulmak. (EUTS, 173)

umun-: ummak, ümidetmek. (EUTS, 173); umunmak, umutlanmak, ummak.
(DLT, I, 206)

unaş-: uyuşmak, kabullenmek. (DLT, I, 190)

unat-: razı etmek. (DLT, I, 215)

urılaş-: bağırmak, çağırışmak. (DLT, I, 239)

urış-: vuruşmak. (DLT, I, 367)

urlaş-: bağırmak, çağırışmak. (DLT, I, 239)

urtur-: taş üzerine yazdırtmak. (KT, G12)

uruglan-: tane tutmak. (DLT, I, 293)

urugsırat-: dölsüz bırakmak, zürriyetsiz bırakmak. (BK, D9)

urul-: -ip ve benzeri- örülmek. (DLT, I, 195)

urul-: vurulmak, döğülmek; kurulmak. (DLT, I, 194)

urun-: dikilmek, kalkmak. (DLT, I, 201)

urun-: pişman olup vurunmak, döğünmek; sarınmak, örtünmek. (DLT, I, 201)

uruş-: vuruşmak. (DLT, I, 182)

usan-: susamak. (EUTS, 174)

usıt-: susatmak. (DLT, I, 209)

usnat-: benzetmek. (DLT, I, 267)

uşal-: ufalanmak. (DLT, I, 197)

uşan-: inanmak, güvenmek, itimad etmek. (EUTS, 175)

uşat-: ufalatmak, ufaltmak. (DLT, I, 211)

utrul-: kesilmek, kırılmak, kısaltılmak. (DLT, I, 247)

utrun-: karşı gelmek, dayanmak, muhalefet etmek, mukavemet etmek, karşı koymak. (EUTS, 175)

utruş-: makasla kesmekte yardım etmek. (DLT, I, 233)

utul-: -ekini bozan bitkiler- kesilmek, başı vurulmak. (DLT, I, 193)

utuş-: oyunda yutuşmak. (DLT, I, 180)

uwşat-: ufalatmak. (DLT, I, 262)

uwul-: ufalanmak, ezilmek. (DLT, I, 197)

uwun-: kendi kendine ufalamak. (DLT, I, 202)

uwuş-: ufalamakta yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 185)

uwutlan-: utanmak. (DLT, I, 291)

uyal-: çekinmek, utanmak. (DLT, I, 269)

uygur-: uyarmak. (DLT, I, 270)

uyul-: uyuşmak, kesilmek. (EUTS, 176)

uzan-: uzanmak, tenbelleşmek, gevşemek. (EUTS, 176)

uzat-: refakat etmek, eşlik etmek, gtrmek. (EUTS, 176)

uzat-: uzatmak; geciktirmek. (DLT, I, 209)

uzlan-: ustalaşmak(DLT, I, 297)

uzut-: uzatmak. (DLT, I, 155)

Ü

üçlen-: üç olmak, üçlenmek. (DLT, I, 256)

üçrüş-: söndürmek, yatıştırmak. (DLT, I, 233)

üçür-: söndürmek. (DLT, I, 177)

üçür-: söndürmek. (EUTS, 176)

üdhlen-: kösnemek, erkek istemek. (DLT, I, 257)

üdhret-: üretmek, çoğaltmak. (DLT, I, 261)

üdlän-: sevinmek. (EUTS, 176)

üdreş-: artmak. (DLT, I, 232)

ügit-: öğüttürmek. (DLT, I, 213)

üglit-: çoğaltmak. (EUTS, 177)

ügril-: sallanmak. (DLT, I, 248)

ügriş-: sallamakta yardım etmek. (DLT, I, 236)

ügrit-: sallatmak. (DLT, I, 261)

ügüş-: öğütmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 187)

üjümlen-: dutlanmak, dut vermek. (DLT, I, 297)

ülüş-: paylaşmak. (EUTS, 177)

ülüştür-: paylaştırmak. (EUTS, 177)

üleş-: paylaşmak, üleşmek. (DLT, I, 189)

ület-: paylaştırmak, dağıtmak. (DLT, I, 214)

ümleş-: şalvarını ortaya koyarak kumar oynamak. (DLT, I, 242)

ündeş-: çağırışmak. (DLT, I, 231)

ündür-: çıkarmak. (EUTS, 177)

üngür-: deldirmek, deştirmek, delik açtırmak. (EUTS, 178)

ünğtür-: deldirmek. (DLT, I, 290)

ünğül-: oyulmak. (DLT, III, 395)

üntür-: -güneş- çıkmak, -tan- atmak, -şafak- sökmek. (T 35)

üntür-: sunmak, göndermek, çıkmak, yükseltmek. (EUTS, 178)

üplel-: yağma edilmek. (DLT, I, 295)

üplen-: yağmalanmak. (DLT, I, 255)

üpleş-: yağma edişmek, yağmalaşmak. (DLT, I, 238)

üplet-: yağma ettirmek. (DLT, I, 264)

ürkit-: ürkütmek, korkutmak. (EUTS, 178)

ürkül-: ürkülmek. (DLT, I, 250)

ürkür-: ürkütmek, korkutmak. (EUTS, 178)

ürküş-: ürküşmek. (DLT, I, 155)

ürküt-: ürkütmek. (DLT, I, 264)

ürper-: -tüy- ürpermek. (DLT, I, 217)

ürpeş-: birbirine karşı kabarmak. (DLT, I, 229)

ürtül-: örtülmek. (EUTS, 178)

ürül-: şişirilmek, üfürülüp şişirilmek, gerilmek. (EUTS, 178)

ürül-: şişmek, kabarmak; üflenmek, şişirilmek. (DLT, I, 195)

ürüş-: üflemekte yardıkm ve yarış etmek. (DLT, I, 183)

üstäl-: çoğaltılmak, artırılmak, büyütülmek. (EUTS, 178)

üstel-: artmak, çoğalmak; artırılmak. (DLT, I, 246)

üşel-: aranmak. (DLT, I, 197)

üşel-: ufalanmak. (DLT, II, 235)

üşet-: araştırmak. (DLT, I, 211)

üşkür-: üşürmek, kışkırtmak; ıslık çalmak. (DLT, I, 228)

üşkürt-: hatırlatmak. (DLT, I, 229)

üşkürtür-: hatırlatmak. (DLT, I, 229)

üştür-: deldirmek, delik delmeği emretmek; dar deliği genişletmek. (DLT, I, 222)

üşüt-: üşütmek, soğutmak için soğuğa koymak. (DLT, I, 211)

ütül-: yanmak, -kıl- ütülenmek. (DLT, I, 193)

üzel-: yorulmak, sıkılmak, güç işe düşmek. (DLT, I, 196)

üzläntür-: kalkmaya mecbur etmek, birisini geçmek, kalkındırmak. (EUTS, 179)

üzlen-: yemekte yağ üste çıkmak, kabarmak. (DLT, I, 258)

üzlün-: -ip- üzölmek, kopmak. (DLT, I, 258)

üzlün-: sona ermek, bitmek, tükenmek. (EUTS, 179)

üzlüş-: üzüşmek, kopmak; -karı koca- ayrılmak; alacaklı borçludan ilişigi kesmek. (DLT, I, 240)

üztür-: üzdürmek, kopartmak. (DLT, I, 220)

üzöl-: kesilmek, kopmak, sonu gelmek. (EUTS, 179); üzölmek, kesilmek. (DLT, I, 96)

üzölmen-: üzömlenmek. (DLT, I, 295)

üzüş-: üzüm toplamakta yardım ve yarış etmek; ip ve benzeri şeyleri kesmekte ve üzmekte yardım ve yarış etmek. (DLT, I, 184)

Y

yabın-: örtmek, örtünmek. (EUTS, 181)

yabrit-: bozguna uğratmak, hezimete uğratmak. (BK, D31)

yadhıl-: yayılmak, dağılmak, ayrılmak. (DLT, III, 77)

yadhın-: yayınmak. (DLT, III, 83)

yadhış-: yaymakta yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 70)

yadhlış-: dağılışmak, yayılışmak. (DLT, III, 105)

yadhtur-: bir şeyi bohça veya benzeri içinde saklatmak. (DLT, III, 94)

yadhtur-: yaydırmak. (DLT, III, 93)

yadıl-: yayılmak, dağılmak. (EUTS, 182)

yagıl-: yağdırılmak. (DLT, III, 79)

yagırlan-: yağırılmak; yağırı çoğalmak; yağırdan kaçınmak. (DLT, III, 114)

yagıt-: düşmanlık etmek. (DLT, III, 53)

yağıt-: yağdırmak, yağdırtmak, saçmak. (EUTS, 182)

yagıt-: yağdırmak. (DLT, II, 316)

yaglan-: yağlanmak. (DLT, III, 111)

yaglat-: yağlatmak. (DLT, II, 355)

yagmalan-: yağma kılığına girmek, onların huyu ile huylanmak. (DLT, III, 203)

yagrit-: yağır etmek, yağırлатmak. (DLT, II, 352)

yagtur-: yağdırmak. (DLT, III, 95)

yagur-: yaklaşmak, yakına gelmek. (KT, G8)

yaguş-: düşmanlık etmek. (DLT, II, 90)

yagut-: yakına getirmek, yaklaştırmak. (KT, G5); yaklaştırmak. (DLT, II, 316)

yağuş-: birbirine yaklaşmak. (DLT, III, 73)

yakdur-: yaktırmak. (EUTS, 182)

yakıl-: dokunulmak, yaklaşılmak. (DLT, III, 81); yaklaşmak, yaklaştırılmak.
(EUTS, 183)

yakış-: yaklaşmak, dokunmak, yakına gelmek; yakı yakmakta yardım etmek.
(DLT, III, 74)

yakrılan-: yağlanmak. (DLT, III, 203)

yaktur-: dokundurmak; yakı yaktırmak; -ateş- yaktırmak. (DLT, III, 96)

yakur-: sık sık solumak, yüksek bir solumaya tutulmak. (DLT, III, 68)

yakur-: yaklaştırmak. (DLT, III, 68)

yalal-: töhmetlenmek, itham edilmek. (DLT, III, 82)

yalfat-: yalatmak. (DLT, II, 354)

yalgan-: yalanmak. (DLT, III, 110)

yalgandır-: yalanlamak. (DLT, III, 116)

yalgaş-: yalaşmak. (DLT, III, 103)

yalgat-: yalatmak ve yutturmak. (DLT, II, 354)

yalığlan-: horoz ibiklenmek; at yelesenmek. (DLT, III, 114)

yalın-: soyunmak. (DLT, III, 85)

yalış-: töhmetlemek, itham etmek. (DLT, III, 75)

yalkan-: aldanmak. (EUTS, 184)

- yalqantur-: aldatmak, iğfal etmek. (EUTS, 184)
- yalrat-: parlatmak, yalabıtmak. (DLT, II, 353)
- yalrıt-: parlatmak, yalabıtmak. (DLT, II, 353)
- yaltrır-: aydınlatmak. (EUTS, 184)
- yaltrıt-: parlatmak, aydınlatmak. (EUTS, 184)
- yaltur-: ateşi alevlendirmek. (DLT, III, 97)
- yältür-: akın ettirmek, dört nala koşturmak. (T 26)
- yalwan-: dilini çıkarmak, dili ağız içinde dolaştırmak. (DLT, III, 110)
- yamal-: yamanmak. (DLT, III, 82)
- yaman-: kendi kendine yamamak. (DLT, III, 85)
- yamaş-: yamamakta yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 75)
- yamlaş-: süpürmekte yardım etmek. (DLT, III, 105)
- yamlat-: süpürtmek. (DLT, II, 356)
- yamraş-: kuzular anaları ile karışmak. (DLT, III, 107)
- yançıl-: incinmek, ezilmek. (DLT, III, 107)
- yançış-: vuruşmak, sançışmak. (EUTS, 184)
- yandur-: çevirmek, döndürmek. (EUTS, 184)
- yandur-: döndürmek; kusmak; korkutmak. (DLT, III, 99)
- yanggur-: ses çıkarmak, şakırdatmak, çınlatmak. (EUTS, 184)

yangıl-: yanılmak, hata etmek (T 1); (DLT, III, 59)

yangıl-: yazılmak. (EUTS, 185)

yangşat-: bir kimsenin başını çok sözle yanşaklıkla ağrıtmak. (DLT, II, 359)

yanğzat-: saklanması gerekeni söyletmek, ikrar ettirmek. (DLT, II, 359)

yanğurt-: ses aksettirmek. (EUTS, 185)

yantur-: çevirmek, geri döndürmek, çıkmak (rüzgar). (EUTS, 185)

yantur-: geri döndürmek. (KT, K11)

yanul-: ele sürtülerek bilenmek. (DLT, III, 82)

yanut-: biletmek, bilemeği veya el üzerinde kılağılamağı emretmek. (DLT, II, 317)

yapçın-: yapıştırılmak. (DLT, III, 108)

yapçun-: yapıştırılmak. (DLT, III, 108)

yapçur-: yapıştırmak. (DLT, III, 98)

yapın-: hazırlanmak, kapanmak. (EUTS, 185)

yapın-: örtünmek, kendi başına kapamak. (DLT, III, 83)

yapış-: yapışmak. (DLT, III, 70)

yaprul-: yapışmak; yıpranmak. (DLT, III, 107)

yapşın-: yapışmak. (EUTS, 186)

yapşun-: yapıştırılmak. (DLT, III, 109)

yapşur-: yapıştırmak. (DLT, III, 99)

yapşur-: yapıştırmak. (EUTS, 186)

yaptur-: kapatmak; yaptırmak. (DLT, III, 93)

yapul-: kapanmak, örtülmek. (DLT, III, 76)

yapur-: parlatmak, süpürtmek; gizlemek. (DLT, III, 67)

yapurt-: gizlenmesini emretmek; dağınık bir şeyi toplamak, düzlemek. (DLT, III, 436)

yapuş-: yapışmak. (DLT, III, 53)

yarar-: yaranmak, hoşla gitmek. (EUTS, 186)

yarar-: yaranmak, yaltaklık etmek; koşakta koşturularak alıştırmak. (DLT, III, 83)

yaraş-: uyuşmak, anlaşmak; yaraşmak. (DLT, III, 72)

yaraş-: yakışmak, yaraşmak. (EUTS, 186)

yaraştur-: yakıştırmak, faydalı duruma getirmek. (EUTS, 186)

yarat-: yapmak, yaratmak; düzenlemek(KT, D13); yaratmak; oranlamak, oranlayıp yapmak; kendinden uydurmak. (DLT, II, 315)

yarat-: yaratmak, vücuda getirmek, tanzim etmek, düzene koymak, yeniden gözden geçirmek; süslemek; beğendirmek, kendisini göstermek; teşvik etmek, gayret etmek. (EUTS, 186)

yaratıl-: hazır olmak, techiz edilmiş olmak, donatılmış olmak. (EUTS, 186)

yaratın-: kendini örgütlemek. (BK, D9)

yaratın-: tanzim ve tertip etmek, düzenlemek; süslemek. (EUTS, 186)

yaratış-: yaratmak. (EUTS, 186)

yaratıt-: yazıt diktirmek. (BK, K14)

yarattur-: yazıt diktirmek. (KT, G12)

yarıklan-: zırhlanmak. (DLT, III, 115)

yarıklaş-: zırh öndül koyarak bahse girmek. (DLT, II, 258)

yarıl-: yarılmak, ayrılmak, parçalanmak, açılmak (çiçek). (EUTS, 187);
yarılmak, yirilmek, açılmak. (DLT, III, 78)

yarımlan-: yarımlanmak. (DLT, III, 115)

yarın-: kendi kendine yarmak, yarınmak. (DLT, III, 84)

yariş-: yarışmak, yarış etmek, at yarışı yapmak; yarı yarıya üleşmek. (DLT, III,
72)

yarlıkan-: zırhlanmak, zırh giymek; şefkat göstermek, yardımcı olmak.
(EUTS, 187)

yarmaklan-: para sahibi olmak. (DLT, III, 116)

yarsıt-: tiksindirmek. (DLT, II, 353)

yartur-: yardırmak. (DLT, III, 95)

yarut-: aydınlatmak. (DLT, III, 52)

yarut-: parlatmak, aydınlatmak, görünmek. (EUTS, 188)

yasıl-: dağılmak; terk olunmak, bırakılmak. (DLT, III, 79)

yastal-: dayanmış olmak; amacın bir yanına ilmek. (DLT, III, 107)

yaşart-: yeşertmek. (DLT, III, 436)

yaşıt-: saklamak, gizlemek. (EUTS, 189)

yaşnat-: şimşek çaktırmak; parlatmak. (DLT, II, 356)

yaşruş-: gizlemekte birleşmek. (DLT, III, 101)

yaşur-: saklamak, gizlemek. (EUTS, 189); örtmek; örtülmek; gizlemek. (DLT, III, 68)

yaşut-: aydınlatmak, ışıklandırmak. (EUTS, 189)

yatgur-: yatırmak, uzatmak. (EUTS, 189); yatırmak; uyutmak. (DLT, III, 99)

yatlat-: yada taşı ile okutmak. (DLT, II, 355)

yattur-: yaydırmak. (DLT, III, 93)

yatur-: yatırmak. (EUTS, 189)

yavaltur-: yumuşatmak, teskin etmek. (EUTS, 189)

yaviş-: yaklaşmak. (EUTS, 189)

yavaşlan-: yavaşlanmak, dökleşmek, yumuşak huylu olmak. (DLT, III, 114)

yawçun-: yapıştırılmak. (DLT, III, 109)

yawçur-: yapıştırmak. (DLT, III, 98)

yawganlan-: yavan bulmak. (DLT, III, 117)

yawrıt-: kötületmek, zayıflatmak, arıklatmak. (DLT, II, 353)

yawuzlan-: kötü bulmak. (DLT, III, 114)

yayıl-: ırgalanmak, yayılmak, salınmak. (DLT, III, 192)

yayıl-: yayılmak, dökülmek, taşmak, dağılmak. (EUTS, 190)

yayın-: kendi kendine yaymak. (DLT, III, 86)

yaylat-: yaylatmak. (DLT, II, 357)

yaytur-: çırptırmak, kımıldatmak. (DLT, III, 100)

yazıl-: açılmak, yayılmak; yalabıkmak, güzelleşmek; çözülmek. (DLT, III, 78)

yazın-: günah işlemek, karşı gelmek, itaatsizlik etmek, yarılmak. (EUTS, 190)

yazın-: hata etmek. (BK, D16); kendi kendine çözmek, çözünmek. (DLT, III, 84)

yazış-: -çözmekte ve yaydan kirişi çıkarmakta- yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 73)

yazlat-: yazlatmak, yazı geçirtmek, yaylatmak. (DLT, II, 355)

yazlın-: çözülmek. (DLT, III, 110)

yazlış-: çözülmek. (DLT, III, 105)

yaztur-: çözdürmek; yanıltmak. (DLT, III, 95)

yédhil-: dikilmek ve içine eşya konulmak. (DLT, III, 77)

yédiş-: kenar dikmekte yardım etmek. (DLT, III, 70)

yéldir-: estirmek, esmek. (DLT, III, 98)

yélimlen-: tutkallanmak. (DLT, III, 115)

yélpet-: -ot, saman ve yem- ıslatmak. (DLT, II, 352)

yélpet-: yelpazeletmek. (DLT, II, 358)

yélpin-: yele, cine çarpılmak; yel çarpmak, cin çarpmak; yelpazelenmek.
(DLT, III, 108)

yélpir-: rüzgar esmek, cin tutmuş gibi sağa sola sallanmak; nemlenmek; yeri
ıslatmak. (DLT, III, 93)

yélpış-: nem çekmek, nem almak, taneler yaşlıktan yapışmak;
yelpazelemekte yardım etmek. (DLT, III, 101)

yemişlen-: yemişlenmek; yemiş, meyve vermek; meyvelenmek. (DLT, III,
114)

yemrüş-: ağaç sökmekte yardım etmek. (DLT, III, 103)

yenit-: doğurtmak. (DLT, II, 317)

yéret-: yerinmek, tembellik etmek. (DLT, II, 316)

yertür-: yirdirmek. (DLT, III, 95)

yétil-: erişilmek, yetişilmek. (DLT, III, 77)

yetil-: güdülmek, yedilmek. (DLT, I, 106)

yétiş-: yetişmek, erişmek. (DLT, III, 183)

yétrül-: eriştirilmek;ihlak edilmek. (DLT, III, 107)

yetrüş-: birbirine erişmekte yardım etmek. (DLT, III, 101)

yıdhlan-: kokmak, bozulmak. (DLT, III, 110)

yıdhlaş-: koklaşmak. (DLT, III, 104)

yıgaçlan-: ağaçlanmak. (DLT, III, 113)

yıgıl-: erişmek, olgunlaşmak. (DLT, III, 81)

yıgıl-: toplanmak, yığılmak. (EUTS, 191); toplanmak; çekinmek, kaçınmak.
(DLT, III, 80)

yıgın-: kendi kendine yığınmak. (DLT, III, 84)

yıgın-: toplamak. (EUTS, 191)

yığış-: yığışmak, yığmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 74)

yıglaş-: ağlaşmak. (DLT, III, 332)

yıglaş-: ağlaşmak. (EUTS, 191)

yıglat-: ağlatmak. (DLT, II, 355)

yıglış-: toplaşmak. (DLT, III, 105)

yıgrıl-: kötüleşmek, büzölmek, titremek. (DLT, III, 108)

yıgtur-: yığdırmak, bir şeyden alıkoydurmak. (DLT, III, 96)

yıkıl-: yıkılmak. (DLT, III, 82)

yıkış-: yıkmakta yardım etmek. (DLT, III, 74)

yıktur-: yıktırmak. (DLT, III, 97)

yıldızlan-: kökleşmek; bir yere yerleşmek; soylanmak. (DLT, III, 116)

yılgınlan-: ılgın ağacına sahip olmak. (DLT, III, 117)

yılın-: ılıklaşmak, ılınmak, sıcaklaşmak. (EUTS, 191)

yılır-: ılmak, az ısınmak. (DLT, I, 79)

yılış-: birbirini töhmetlemek; itham etmek. (DLT, III, 75)

yılış-: ılışmak, ılıklaşmak. (DLT, III, 75)

yılıt-: sıtma tutmak, sıtmadan vücudu ısınmak; ılıtmak. (DLT, II, 317)

yıplaş-: ipele birbirinden kıl yoluşmak. (DLT, III, 104)

yıplat-: ipletmek, ipele kıl yoldurmak. (DLT, II, 355)

yıraklan-: uzak bulmak. (DLT, III, 115)

yırat-: uzaklaştırmak. (DLT, II, 315)

yırtıl-: yırtılmak, yarılmak. (EUTS, 192); yırtılmak. (DLT, III, 107)

yırtın-: yırtar görünmek. (DLT, III, 108)

yırtış-: yırtmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 101)

yıtıt-: biletmek. (DLT, II, 317)

yigren-: tüyü ürpermek; iğrenmek. (DLT, III, 109)

yiğtür-: incitmek. (DLT, III, 97)

yinçgelen-: alçak gönüllülük etmek; odalık edinmek; Tanrıya karşı küçüklük göstermek, tapmak, ibadet etmek. (DLT, III, 450)

yindür-: kaybı arattırmak. (DLT, III, 99)

yinğşür-: sıcağa soğuk karıştırarak ılıklaştırmak. (DLT, III, 400)

yirin-: cerahatlanmak, irinlemek. (EUTS, 194)

yirintür-: hakaret etmek. (EUTS, 194)

yiriş-: yirişmek, yirilmek, ayrılmak; gülümsemek; kuvvetsizleşmek. (DLT, III, 73)

yitil-: kaybolmak. (EUTS, 194)

yitlin-: yok olmak, mahv olmak, yitmek. (EUTS,195)

yitlintür-: yok etmek. (EUTS, 195)

yittir-: kaybetmek. (EUTS, 195)

yittür-: kaybettirmek; bir şeyi bohça veya bohçaya benzer şeylerde saklatmak. (DLT, III, 94)

yitür-: kaybetmek, elden çıkarmak; artırmak; yidirmek. (EUTS, 195); yitirmek, kaybetmek. (KT, D7); (DLT, III, 67)

yodhluş-: silinmek. (DLT, III, 105)

yodhtur-: sildirmek. (DLT, III, 94)

yodhul-: silinmek; yok edilmek. (DLT, III, 77)

yodhun-: silinmek. (DLT, III, 83)

yodhuş-: -leke, kitapta yanlış vb.- silmek ve gidermek işinde yardım etmek. (DLT, III, 70)

yoglat-: cenaze töreni yaptırmak. (T 1)

yogruş-: yoruşmak, yoğrulak; yoğurmakta yardım etmek. (DLT, III, 102)

yoğunat-: kalınlaştırmak, yoğunlatmak. (EUTS, 196)

yogur-: tehlikeli bir yeri geçmek. (BK, G-D)

yogur-: yoğurmak. (DLT, II, 102)

yoğur-: yoğurmak; yumuşatmak, yatıştırmak, teskin etmek; aykırı gitmek.
(EUTS, 196)

yoğrul-: yoğulmak. (DLT, III, 107)

yoğurt-: yoğurtmak. (DLT, III, 436)

yoğatdur-: imha ve mahv ettirmek, yok ettirmek, ortadan kaldırmak. (EUTS,
196)

yoklat-: yükseltmek, dağa çıkartmak. (DLT, II, 355)

yolkaş-: sıyrılmak. (DLT, III, 103)

yolkun-: sıyrılmak. (DLT, III, 110)

yolkuş-: birbirindrn kâr veya fayda elde etmek. (DLT, III, 104)

yolrat-: parlatmak. (DLT, II, 353)

yolrıt-: alevlemek, parlatmak. (DLT, II, 353)

yoltur-: para verdirerek köleyi azat ettirmek; yoldurmak. (DLT, III, 97)

yolun-: yolunmak, azat edilmek, bırakılmak; boşanmak. (DLT, III, 85)

yongaşur-: kışkırtmak, karşılıklı iftira ettirmek. (KT, D6)

yonul-: yonulmak. (DLT, III, 82)

yonun-: yonar göstermek. (DLT, III, 86)

yonuş-: yonmakta yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 75)

yoriş-: yürüşmek; yol yol olmak. (DLT, III, 72)

yorit-: orduyu yürütmek, ilerletmek, geliştirmek. (KT, G14); yürütmek; -ilaç-
içini sürdürmek. (DLT, II, 315)

yorit-: yürütmek, işletmek, harekete getirmek. (EUTS, 197)

yortuş-: at yürütmekte yarış etmek. (DLT, III, 101)

yörgäl-: sarılmak. (EUTS, 197)

yörgän-: sarılmış olmak. (EUTS, 197)

yörgen-: örtülmek, sarılmak. (DLT, III, 110)

yörgeş-: sarılmak; birbirinegirmek, dolaşmak, karışmak. (DLT, III, 104)

yörget-: sardırmak. (DLT, II, 354)

yörül-: çözülmek. (EUTS, 197)

yubal-: ihmal edilmek, yüzüstü bırakılmak, üzerinde durulmamak. (DLT, III,
76)

yuban-: çekinmek, bırakmak. (DLT, III, 83)

yubat-: savsaklatmak, savsaklamayı emretmek. (DLT, II, 315)

yubul-: yuvarlanmak. (T 1)

yudruklan-: elini yumruk yapmak. (DLT, III, 116)

yudul-: bağlanmak, takılmak. (EUTS, 198)

yudun-: bitirilmek, silinmek, son vermek. (EUTS, 198)

yufkalan-: yaltaklanmak, yavucınmak. (DLT, III, 203)

yuğrul-: karışmak. (EUTS, 198)

yugur-: yoğurmak. (T 1)

yuktur-: sürdürmek, bulaştırmak. (DLT, III, 96)

yukul-: bulaşmak, sıvanmak. (DLT, III, 81)

yukuş-: bulaşmak, yayılmak. (DLT, III, 74)

yulaklan-: pınarlanmak, pınarlar çoğalmak. (DLT, III, 115)

yularlan-: yularlanmak, yular takılmak. (DLT, III, 114)

yulıt-: yağma ettirmek. (DLT, II, 316)

yuluş-: yağmalaşmak. (DLT, III, 75)

yuluş-: yağmalaşmak. (DLT, III, 75)

yulut-: yağma ettirmek. (DLT, II, 316)

yumgaklan-: yumak, yuvarlak yapılmak. (DLT, III, 116)

yumın-: yumar gibi görünmek. (DLT, III, 86)

yumıt-: toplanmak. (DLT, II, 317)

yumluş-: yumulmak. (DLT, III, 105)

yumşaklan-. Yumuşamak, yaltaklanmak. (DLT, III, 116)

yumşat-: sepiletmek, yumuşatmak, sözü veya kitabı çabuk çabuk söylemek ve okumak. (DLT, II, 354)

yumul-: yumulmak. (DLT, III, 55)

yumurlan-: toplanmak. (DLT, III, 114)

yumut-: toplanmak. (DLT, I, 214)

yunçır-: kötülemek. (DLT, III, 98)

yunçıt-: incitmek. (DLT, II, 352)

yunğlat-: yünletmek, yün kırkırmak. (DLT, II, 360)

yuşul-: akıp dökülmek, fışkırmak. (DLT, III, 79)

yuwgalan-: yaramazlaşmak. (DLT, III, 203)

yuwulun-: yuvarlanmak, kendi kendine yuvarlanmak. (DLT, III, 111)

yuwluş-: yuvarlanmak. (DLT, III, 105)

yuwtur-: yuvarlatmak. (DLT, III, 96)

yuwul-: uslandırılmak; akıtılmak; yuvarlanmak; toplanmak. (DLT, III, 80)

yuwuş-: yuvarlaşmak. (DLT, III, 74)

yüdhür-: yüklemek. (DLT, III, 67)

yüdhüş-: yüklemek, yüklemekte yardım ve yarış etmek. (DLT, III, 71)

yüfüş-: yardımlaşmak; birbiriyle dost olmak. (DLT, III, 73)

yügrüş-: koşuşmak. (DLT, III, 102)

yügürt-: dökmek, akıtmak (T 52); koşturmak. (DLT, III, 274)

yüklet-: oka yelek taktırmak. (DLT, II, 356)

yüklet-: yükletmek, yüklettirmek. (DLT, II, 356)

yükset-: yükseltmek. (DLT, II, 354)

yüküntür-: diz çöktürmek. (KT, D2)

yülâşür-: mukayase etmek, benzetmek, karşılaştırmak. (EUTS, 199)

yülel-: direk dikilmek. (DLT, III, 82)

yünil-: yolunmak. (DLT, III, 82)

yülit-: yülütme, tıraş ettirmek. (DLT, II, 316)

yülüt-: yülütme, tıraş ettirmek. (DLT, II, 316)

yünil-: yumulmak. (DLT, III, 55)

yümtür-: yumdurmak. (DLT, III, 97)

yünçit-: incitmek. (DLT, II, 352)

yüreklen-: cesaret göstermek, yiğitlenmek. (DLT, III, 115)

yüşil-: eli işe yatışmak, udumlaşmak; emzikten akıtılmak. (DLT, III, 79)

yütür-: yüklemek. (EUTS, 200)

yüzlän-: yüz çevirmek. (EUTS, 200)

yüzlen-: yüzünü dönmek; saygı sahibi olmak; halktan hizmet istemek. (DLT, III, 111)

yüztür-: yüzdürmek. (DLT, III, 95)

yüzüt-: yüzdürmek. (BK, D30)

ÖZET

ASLAN, Burcu. Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine Çatı Ekleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

Yapılan araştırmada öncelikle fiilde çatı kavramı ele alınmış ve bu konudaki tasnif çalışmaları üzerinde durulmuştur. Çatı eklerinin zaman içinde uğradığı değişimleri tespit etmek amacıyla Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine uzanan süreçte çatı eki almış fiiller incelenerek bunların arasından işlev kaybına ve kaymasına uğramış olanlar tespit edilmiştir. İşlev kaybına veya kaymasına uğramış her fiil, kendinden önceki ve sonraki dönemlerdeki halleri ile karşılaştırılarak açıklanmaya çalışılmıştır. +IAn-, +IAt-, +IAş- ekleri ile kalıplaşan fiiller ise Orhun, Uygur, Karahanlı ve Türkiye Türkçesi dönemleri olmak üzere dört başlık altında ayrıca listelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. Fiiller
2. Çatı ekleri
3. İşlev
4. Değişme
5. Kayıp

ABSTRACT

ASLAN, Burcu. The voice suffixes from old Turkic to Turkish, Master Thesis, Ankara, 2009.

In the investigation, firstly, the concept of voice has been argued out and there is a focus on the assortment studies about this subject. In process between old Turkic and Turkish, the verb with voices have been examined in order to ascertain the changes of voices overtime and those which have lost their function has been confirmed. Every verb which has lost its function has been tried to be explained by being compared with its old and new form. In addition to this, the verbs which have been integrated with suffixes +IAn-, +IAt-, +IAŞ-, have come under four heading as Orhun, Uygur, Karahanlı and Turkish period.

Key Words

1. Verbs,
2. Voice suffixes,
3. Function,
4. Changing,
5. Losing.